

Република Македонија
Универзитет „Свети Кирил и Методиј“

Филозовски факултет – Скопје

Институт за Безбедност, одбрана и мир
Последипломски студии од областа на безбедноста

- МАГИСТЕРСКИ ТРУД -

**ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ И ГЛОБАЛНАТА
БЕЗБЕДНОСТ**

Ментор:

Проф. Д-р Ванчо Кенков

Изработил:

Јован Пачарски

Скопје, декември 2014 година

СОДРЖИНА НА МАГИСТЕРСКА

ВОВЕД.....	6
I. ОРУЖЈЕ ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ.....	10
1. ПОИМ И ДЕФИНИРАЊЕ НА ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ.....	10
1.1. Нуклеарно оружје.....	14
1.2. Биолошко оружје.....	19
1.3. Хемиско оружје.....	23
1.4. Радиолошко оружје.....	26
1.5. Високо-бризгантни експлозиви.....	28
II. ШВЕРЦ НА ОРУЖЈЕ ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ, ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ И ТЕРОРИЗАМ.....	30
1. МЕЃУСЕБНАТА ПОВРЗАНОСТ НА ТЕРОРИЗМОТ И ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ.....	30
1.1. Видови на тероризам.....	35
2. ШВЕРЦ НА ОРУЖЈЕ ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ.....	36
3. НУКЛЕАРЕН, БИОЛОШКИ И ХЕМИСКИ ТЕРОРИЗАМ.....	40
3.1. Нуклеарен тероризам.....	40
3.2. Биолошки тероризам.....	46
3.3. Хемиски тероризам.....	49
III. ПРОЛИФЕРАЦИЈА НА ОРУЖЈЕ ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ.....	51
1. МЕЃУНАРОДНА МРЕЖА ЗА ПРОЛИФЕРАЦИЈА.....	51
2. ПРОЛИФЕРАЦИЈА НА НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ	54
2.1. Режим за неширење на нуклеарното оружје.....	57
3. ПРОЛИФЕРАЦИЈА НА БИОЛОШКО И ХЕМИСКО ОРУЖЈЕ.....	60
4. ПРОЛИФЕРАЦИЈА, ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И НАЦИОНАЛНИ БЕЗБЕДНОСНИ ДИЛЕМИ.....	62

IV.	КОНТРОЛА НА ОРУЖЈЕ ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ.....	65
1.	ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ И МЕЃУНАРОДНОТО ПРАВО.....	65
2.	ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ТЕЛА НА ОН И НИВНИОТ ОДНОС КОН ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ.....	66
2.1.	Резолуции на Обединетите нации.....	67
	а) Резолуција 1540.....	67
	б) Резолуција 1810.....	69
	в) Резолуција 1887.....	70
	г) Резолуција 1977.....	70
3.	СЕКТОР ЗА РАЗОРУЖУВАЊЕ.....	71
3.1.	Канцеларија за разоружување на ОН (КЗРОН).....	71
3.2.	Комисија за разоружување на ОН.....	73
3.3.	Конференција за разоружување.....	73
4.	МЕЃУНАРОДНИ ДОГОВОРИ.....	74
4.1.	Сеопфатен договор за забрана на тестирање (СДЗТ).....	74
5.	РЕГИОНАЛНИ ДОГОВОРИ.....	75
5.1.	Слободни зони без нуклеарно оружје.....	75
6.	БИЛАТЕРАЛНИ ДОГОВОРИ.....	76
6.1.	Договор за анти-балистички ракети (ДАБР).....	76
6.2.	Договор за ограничување на стратегиско офанзивно оружје.....	77
	а) (ДОСОО)-САЛТ 1.....	77
	б) (ДОСОО)-САЛТ 2.....	78
6.3.	Договор за намалување на стратегиско оружје (СТАРТ).....	79
	а) СТАРТ I.....	79
	б) СТАРТ II.....	79
	в) СТАРТ III.....	80
7.	МЕЃУНАРОДНИ КОНВЕНЦИИ.....	80
7.1.	Конвенција за забрана на употреба на нуклеарно оружје.....	80

7.2.	Конвенција за забрана на развој, производство, складирање и употреба на хемиско оружје и неговото уништување.....	81
7.3.	Конвенција за забрана на развој, производство и складирање на бактериолошко (биолошко) и токсично оружје и негово уништување.....	85
7.4.	Конвенција за заштита на нуклеарен материјал.....	87
7.5.	Конвенција за заштита од нуклеарен тероризам.....	89
V.	НЕШИРЕЊЕ НА ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ И УЛОГАТА НА МЕЃУНАРОДНАТА ЗАЕДНИЦА ВО ЗАШТИТА ОД ИСТОТО.....	93
1.	ПОЛИТИКА ЗА НЕШИРЕЊЕ НА ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ.....	93
2.	ЈАКНЕЊЕ НА НОРМИ И ПРАВИЛА ВО ПОЛИТИКАТА ЗА НЕШИРЕЊЕ.....	100
3.	ЈАКНЕЊЕ НА ПОЛИТИКАТА ЗА НЕШИРЕЊЕ НА НУКЛЕАРНОТО ОРУЖЈЕ.....	110
4.	САД И СЛЕДНИТЕ ЧЕКОРИ ВО ПРОЦЕСОТ НА НЕШИРЕЊЕ НА НУКЛЕАРНОТО ОРУЖЈЕ.....	114
5.	МЕЃУНАРОДНА АГЕНЦИЈА ЗА АТОМСКА ЕНЕРГИЈА (МААЕ).....	116
6.	ЕВРОПСКАТА УНИЈА (ЕУ) И ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ.....	120
7.	НАТО И ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ.....	125
7.1.	Контрола на вооружувањето, разоружувањето и неширење на нуклеарно оружје во НАТО.....	126
7.2.	Нуклеарната политика во НАТО и Евро-Атлантската безбедност.....	127
7.3.	Нуклеарната безбедност во Европа.....	129
8.	ДРУГИ МЕЃУНАРОДНИ ИНИЦИЈАТИВИ И ПРОЕКТИ ЗА ЗАШТИТА ОД ОРУЖЈЕ ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ.....	132
8.1.	Г-8 и Оружјето за масовно уништување.....	132
8.2.	Невладини организации (НВО).....	134

	а) Центар за меѓународна трговија и безбедност.....	134
	б) Центар за контрола на вооружувањето и неширење на нуклеарното оружје.....	137
	с) Безбедносна иницијатива против пролиферација (БИП).....	138
VI.	ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ И ГЛОБАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ.....	142
1.	ПОИМ И СОДРЖИНА НА ГЛОБАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ.....	142
1.1.	Определување на поимот Глобална безбедност.....	143
2.	ГЛОБАЛИЗАЦИЈА НА БЕЗБЕДНОСНИ ПРАШАЊА.....	147
3.	ВЛИЈАНИЕТО НА ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ ВРЗ ГЛОБАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ.....	151
	ЗАКЛУЧОК.....	159
	БИБЛИОГРАФИЈА.....	165
	КРАТЕНКИ.....	174
	ПРИЛОЗИ.....	176

ВОВЕД

Современиот свет се соочува со најразлични опасности и загрозувања кои се закана врз безбедноста на државите, одредени региони па и за опстанокот на човештвото.

Со појавата и развојот на глобализацијата се зголемија проблемите околу намалувањето на националниот суверенитет, масовната невработеност, глобална економска рецесија, создавање и функционирање на национални и транснационални криминални организации, појава на слаби држави, пролиферација на оружје за масовно уништување, современ тероризам, илегална трговија со оружје, луѓе и стратегиски материјали, деградација на човековата околина, епидемични болести, зголемена употреба на дрога – проблеми кои не познаваат граници.

Глобализацијата доведе до тоа внатрешните политички прашања да станат целосно надворешни а надворешните целосно внатрешни.¹ Општо гледано, глобализациските процеси ја изменија сликата на современите односи меѓу државите, регионите и светот во целина. Со глобализирањето на светските проблеми, се јави и потребата од донесување на одлуки за нивно неутрализирање. Всушност тоа е целта на концептот на глобалната безбедност, решавање на светските проблеми со преговори и кооперација помеѓу државите на сите нивоа. Фактот дека е можна употреба на оружјето за масовно уништување, односно нуклеарното, биолошко, хемиско и радиолошкото оружје, кое може да има катастрофални последици насекаде, не наведува да го селектираме како најголема глобална безбедносна закана. Сите тие опасности кои можат да ја загрозат планетата земја се нарекуваат глобални закани. Тие влијаат и ја дестабилизираат глобалната безбедност, особено преку поврзувањето на оружјето за масовно уништување и тероризмот, односно употреба на истото од страна на најмоќните терористички организации (нуклеарен, хемиски и биолошки тероризам).

¹ P. Hough, "Understanding Global Security", Routledge, Taylor & Francis Group, Одобрен превод за македонското издание Табернакул, 2009.

Проучување на безбедноста во глобални рамки е поддисциплина на еден поширок предмет на изучување, познат како Меѓународни односи. Меѓународните односи ги проучуваат сите политички интеракции на меѓународните "актери", држави претставени преку владите, меѓународните организации, владини и невладини организации како и некои богати поединци. Студиите за безбедност се занимаваат со групирање на оние политички интеракции обележани според нивната важност во однос на одржувањето на безбедноста на луѓето и општеството во целина. Според студиите за безбедност, приоритет за изучување имаат глобалните безбедносни закани и опасности бидејќи тие најсериозно влијаат врз меѓународните односи кои се пресудни за создавање на стабилна глобална безбедност. Концептот на глобалната безбедност доведе до редица промени во меѓународните односи. Ја намали улогата на државата, а воедно ги зголеми влијанието и моќта на меѓународните глобални безбедносни институции како што се Организацијата на Обединетите нации (ООН), Северноатланската алијанса (НАТО), Европската унија (ЕУ), Групата осум најразвиени земји во светот (Г-8) и други.

Бројни примери укажуваат дека одредени субјекти или групи имаат знаења и искуства од областа на нуклеарната физика, хемијата и биологијата односно од медицината, но и имаат доволно парични и технолошки средства за да произведат едно или повеќе од познатите видови на оружје за масовно уништување. Оружјето за масовно уништување (ОМУ), предизвикува масовни жртви, сее страв и паника, особено нуклеарното оружје за кое според научните сознанија при негова повеќекратна употреба ја нарушува рамнотежата во природата, влијае врз намалување на озонот и зголемување на глобалното затоплување кое исто така е глобален безбедносен проблем. Тероризмот победнички го означи почетокот на новиот век и новиот милениум, со јасна порака - деновите во иднина ќе почнуваат и ќе завршуваат со неговите постојани, разорни и застрашувачки ефекти. Терористичките напади на 11-ти Септември само ја потврдија решителноста на терористичките групи за постигнување на целта и промоција на тероризмот како најголема глобална безбедносна закана.²

² Митко Котовчевски, "Борба против тероризмот", Македонска цивилизација-Скопје, 2004.

Денешните терористички напади имаат уништувачки потенцијал. Оружјето на терористите од ден на ден станува се пософистицирано и поубиствено. Традиционалните средства-огненото оружје и експлозивите сеуште се користат, но нивниот арсенал се збогатува со најсовремените убиствени средства, вклучувајќи го и оружјето за масовно уништување, чиј што “Психолошки праг” за не употреба веќе е надминат и светот може да ја очекува реализацијата на “Апокалиптичните сценарија” во блиска иднина. Можната употреба на ОМУ од страна на терористите е многу сериозен проблем, кој не смее да се запостави како предмет на работа и истражување. Иако е јасно дека Американските жртви и загуби на 11-ти септември се малку во споредба со можните терористички напади и употреба на нуклеарно оружје. Една единствена работа за која се сложија двајцата американски претседателски кандидати за 2004 год. беше дека интеракцијата на тероризмот и оружјето за масовна деструкција е најсериозна закана како на послабите држави така и на најголемите суперсили.³

Во почетокот на деведесетите години од минатиот век, американската воена стратегија је дефинирала употребата на нуклеарно оружје како средство за одвраќање. После терористичкиот напад од 11 септември 2001 година, американскиот претседател Буш зборуваше за употребата на нуклеарното оружје како средство за спречување на опасноста од напад со биолошко и хемиско оружје или пак од напад со конвенционално оружје од поголем обем. Американските документи Nuclear Posture Rew од 1994 и 2002 година, укажуваат за еволуцијата на американските ставови. Нуклеарното оружје кое беше средство за одвраќање сега е ефективно оружје во случај на војна. Значи можната употреба на ОМУ, односно нуклеарно оружје може да биде и од страна на држави не само на недржавни актери (терористички и криминални организации).

Без сомнение, оружјето за масовно уништување претставува едно од најефективните стратегиски оружја на големите воени сили (држави) како и средствата за нивно употребување. Ако одредена држава се прокламира како воена сила која во своите залихи поседува и нуклеарно, хемиско, биолошко и радиолошко оружје, добива во предност на воен план против било која држава

³ Graham Alison, “Nuclear Terrorism: The Ultimate Preventable Catastrophe”, (London: Times Books, 2004).

која не го поседува.⁴ Главниот, најсмртоносниот претставник на ОМУ е нуклеарното оружје кое од моментот на неговата примена во Јапонија на 6-ти и 9-ти Август 1945 год. во Хирошима и Нагасаки, кога беа фрлени првите атомски бомби се обелодени неговата моќ. Тогаш започна и трката за нуклеарно вооружување, која сеуште трае.

Во овој труд ќе го истражime и објасниме безбедносното прашање околу пролиферацијата на оружјето за масовно уништување, меѓусебната интеракција на ОМУ и тероризмот, ОМУ со организираниот криминал, како и влијанието на овие спрега врз сигурноста на државите, регионите и глобалната безбедност.

Оттука, во трудот е даден посебен акцент на идентификација на евидентните и потенцијалните закани, опасности и ризици, кои се последици од присутноста на оружјето за масовно уништување во глобалното општество. Преку анализа на одредени сознанија и индикатори даваме одговор на прашањето колку и во кој домен ОМУ води кон мир и стабилност, односно продуцира тензиичност и незадоволство.

Предмет на анализа се и новите концепти и пристапи за контролата и неширењето на оружјето за масовно уништување, воглавно на нуклеарното оружје, кои претставуваат безбедносносен приоритет на сите држави членки на меѓународната заедница. Резолуциите на ОН, меѓународните договори и други договори, кои директно се поврзани со оружјето за масовно уништување, се доказ дека државите се во константна борба за да се спречи дестабилизирање на глобалната безбедност. Но сепак одредени држави не прифаќаат да ги потпишат или потоа да ги ратификуваат, односно да ги почитуваат сите членови подеднакво во договорите. Разоружувањето исто така спаѓа во главните цели без разлика дали се работи за делумно или целосно. Светот без ОМУ со сигурност би бил побезбеден.

⁴ Види пошироко во табелите 5, 6, 7. (Статус на држави со нуклеарно, хемиско и биолошко оружје од 2005г.).

I. ОРУЖЈЕ ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ

1. ПОИМ И ДЕФИНИРАЊЕ НА ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ

Човекот од постанокот на светот неизбежно го следат оружја и војни и тешко е да се претпостави кога човештвото ќе се ослободи од тоа најголемо зло кое се заканува, покрај сите добра што ги создал човекот, да ја уништи дури и планетата на која живееме. Денес планетата Земја во сите средини, на сите континенти, во атмосферата и надвор од неа е исполнета со оружја со огромна деструктивна моќ. Денешниот развој на вооружувањето, борбените средства, вооружените системи и воена опрема во светот, првенствено се резултат на технолошките достигнувања, кои се тесно поврзани со науката и техниката, но и од политички притисоци на моќниот воено-индустриски комплекс на технолошки најразвиените земји, односно затворање на кругот од фундаменталните, насочувани и развојни истражувања до производство.⁵

Со појавата на оружјето за масовно уништување (ОМУ) и средствата за нивно употребување, започна и новата ера во современата воена технологија.

Во периодот на Студената војна која беше обележена со огромно производство на нуклеарно оружје, закани за размена на нуклеарни боеви глави, се предвидуваше дека нуклеарна војна од голем обем ќе предизвика сигурно меѓусебно уништување. Стратегиските процени и анализи, изведените симулирани воени сценарија, покажуваа кога еднаш веќе се пречекори нуклеарниот праг, многу тешко е да спречи тотална нуклеарна војна. Крајот на Студената војна го заврши класичниот приод на нуклеарно одвраќање. Во периодот на постстудената војна, меѓународната заедница се соочи со нова закана, пролиферација на оружје за масовно уништување-пролиферација на нуклеарно, биолошко и хемиско оружје, како и определени количини радиоактивни матерјали неопходни за производство на нуклеарно оружје.

Терминот "Оружје за масовно уништување" прв го има употребено Costo Gordon Lang, Архиепископот на Кантербури во 1939, осудувајќи го воздушното

⁵ Тони Милевски, Митко Котовчевски, Оливер Бакрески., "Балканот-безбедносен предизвик за Европа и меѓународната заедница: зборник на трудови од Меѓународната научна конференција одржана во Охрид 1-2 Октомври 2010- Скопје, Филозофски факултет-2011.

бомбардирање во Гуерника, Шпанија.⁶ Тој во неговото излагање потенцира дека доаѓаат нови оружја, оружја за масовно уништување кои му се закануваат на светот. Во тоа време нуклеарно оружје не постоело, имало само одредени видови на истражување за биолошко оружје од страна на Јапонија⁷ и хемиско оружје кое е употребувано уште во Првата Светска Војна. За време на Студената војна приматот за изразот оружје за масовно уништување го имало само нуклеарното оружје од завојуваните страни. Со тек на време Американскиот сенат го нарекувал нуклеарното оружје под псевдонимот "Стратегиско оружје". Според US Code Collection, терминот "оружје за масовно уништување" претставува секое оружје или направа со намера или способност да предизвика убивање или сериозни телесни повреди на значителен број лица за време на ослободување, десиминација или експлозија на токсични хемикалии и нивни соединенија, патогени микроорганизми и радиоактивност.⁸

Оружјето за масовно уништување може да се гледа во потесна и во поширока смисла. Во потесна смисла тоа е NBC- nuclear, biological, chemical weapons, всушност оружјето во кое спаѓаат нуклеарното, биолошкото и хемиското оружје. Во поширока смисла тоа е CBRNE- chemical, biological, radiological, nuclear weapons and high yield explosives, оваа група на оружје за масовно уништување ја сочинуваат хемиското, биолошкото, радиолошкото, нуклеарното и високобризгантните експлозиви. Во пошироката смисла се опфатени сите неконвенционални и невообичаени оружја и облици кои можат да предизвикаат масовни жртви и разурнувања.⁹ На пример САД во 2002 година донеле закон според кој, секое средство и секоја метода која ќе предизвика смрт на пет или повеќе луѓе се смета за оружје за масовно уништување, односно неконвенционална закана, а тој што ќе употреби такво средство може да биде казнет со смртна казна. Една од најзначајните дефиниции на САД за ОМУ гласи дека оружје за масовно уништување е секое уништувачко средство од експлозивен запален или отровен гас, бомба, граната, ракета што има погонско полнење поголемо од четири унци (113,4г), проектил што има експлозивно или

⁶ Archbishop's Appeal, "Times (London)", 28 December 1937, p. 9.

⁷ "Biological Weapons Program – Japan". Fas.org. <http://www.fas.org/nuke/guide/japan/bw/>. Retrieved 2010-08-05.

⁸ The definition in the U.S. Code, Title 50, "War and National Defense,"

⁹ Weapon of mass destruction Wikipedia, the free encyclopedia

запаливо полнење поголемо од четири унци (7г), мина или уред сличен на претходните.¹⁰

Според US Code ОМУ претставува секое оружје кое во својот состав содржи:

- отровен гас,
- секое оружје кое во себе содржи микроорганизми што предизвикуваат болест,
- секое оружје што е конструирано да ослободи зрачење или радиоактивност со ниво опасно за човечкиот живот.¹¹

Ова опасно уништувачко оружје може да предизвика огромна смртност¹² и постои можност за негова лесна преносливост до определени цивилни цели или до неподготвените воени сили, и е релативно лесно достапно и покрај силните мерки и активности за заштита, со исклучок на нуклеарното.

Ранливоста на современите општества ќе биде повидлива во случај на примена на ОМУ во терористички напади, особено кога цивилното население е цел на тој терористички напад со ОМУ.

Експертот за хемиско оружје Gert G. Harigel тврди дека само нуклеарното оружје е вистинското оружје за масовно уништување затоа што само нуклеарното оружје има вистинска и неопислива деструктивна моќ, преку неговите три различни форми на дејство: ударно дејство, топлоотно дејство и радиоактивно дејство (карактеристично само за нуклеарното оружје). Тој преферира биолошкото и хемиското оружје да се нарекуваат "оружја на теророт", ако се употреби врз цивилно население или "оружја за застрашување", ако се употреби врз војници.

Употребата на оружјето за масовно уништување може да предизвика осум различни типови на последици:

- Огромни човечки загуби,

¹⁰ U.S. civil defense organizations, the category is now Chemical, Biological, Radiological, Nuclear, and Explosive (CBRNE), which defines WMD

¹¹ "US CODE: 50, ch. 40, § 2302. Definitions". law.cornell.edu. 2010-03-23.

http://www4.law.cornell.edu/uscode/50/usc_sec_50_00002302----000-.html. Retrieved 2010-08-05.

¹² Табела 1 (Споредбени ефекти од биолошки, хемиски и нуклеарни оружја употребени против САД).

- Контаминација,
- Паника,
- Не дозволува можност за одговор,
- Економска штета,
- Губење на стратегиските позиции,
- Социопсихолошка штета,
- Политички промени.¹³

Иако е широк дијапазонот на конвенционални оружја, како бомбата која ја уништила сојузната зграда Алфред Мурах во Оклахома, авионите што беа вклучени во нападот на кулите близначки во Њујорк од страна на терористите или разните силни експлозивни средства кои се употребуваат во војните, кои можат да се опишат како оружје за масовно уништување, во пракса е врежано мислењето дека кога се зборува за оружје за масовно уништување, тоа се однесува на нуклеарно, биолошко, хемиско и радиолошко оружје. Најголем психолошки ефект се постигнува во јавноста со претераното користење на терминот ОМУ. Доказ за тоа е “Бушовата администрација” врз американското цивилно општество, врежувајќи им страв на цивилното население, посебно по нападите на 11-ти Септември врз Светскиот Трговски Центар во Њујорк, Пентагон во Вирџинија, и писмата со антракс во 2001. Во тоа време изразот “оружје за масовно уништување” беше избран за израз на годината во 2002 година од American Dialect Society¹⁴, а во 2003 година универзитетот Lake Superior State, терминот ОМУ го прогласи за “ризичен” поради неговото погрешно толкување и претераното користење.¹⁵ Исто така може да се оправдуваат одредени напади на држави за кои се тврди дека поседуваат ОМУ, а всушност тоа е само заземање на стратегиски позиции во однос на други и реализирање на други стратегиски цели. Типичен случај е инвазијата на Америка врз Ирак, кога не беше најдено ОМУ иако во периодот пред војната се докажуваше дека причина е поседување на ОМУ. Ист таков случај имавме и со нападот врз Либија. Оружјето за масовно уништување има големо влијание во меѓународните односи, поради

¹³ Falkenrath A. Richard and other: America's Achilles Heel, Cambridge, 1998.

¹⁴ "American Dialect Society". Americandialect.org. 2003-01-13.

http://www.americandialect.org/index.php/amerdial/2002_words_of_the_y/. Retrieved 2010-08-05.

¹⁵ "Lake Superior State University:: Banished Words List:: 2003". Lssu.edu.

<http://www.lssu.edu/banished/archive/2003.php>. Retrieved 2010-08-05.

заканата од ширење на ОМУ како и програмите за развој на ова оружје кои се спроведуваат во одредени држави тајно, без дозвола на меѓународната заедница.

Резолуциите усвоени од Советот за Безбедност на ОН ги опфаќаат сите видови на ОМУ. Основните цели на резолуциите се: контрола на ОМУ, разоружување на државите од ОМУ, спречување на пролиферацијата на ОМУ, и како да се неутрализира заканата од оружјето за масовно уништување да дојде во рацете на терористичките организации. Голем број на предизвици кои ја зголемуваат недовербата и несигурноста помеѓу државите се разработени во одредбите на меѓународните конвенции и регионалните договори, кои ќе бидат целосно елаборирани во понатамошниот дел од текстот.

1.1. НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ

Нуклеарното оружје претставува најкомплексното оружје измислено во 20 век, за кое повеќето експерти се сложуваат дека е најсмртоносно во однос на другите оружја за масовно уништување. За разлика од другите оружја нуклеарното најтешко се конструира и најтешко се произведува, а исто така претставува и едно од најскапите оружја направени некогаш.¹⁶ Дејството на нуклеарното оружје води кон масовно уништување на живите суштества и енорно разоружување во однос на целта која сака да се постигне. За нуклеарно оружје се смета секое оружје на кое дејството се базира на користење на енергијата на атомското јадро – нуклеус.

Историски гледано нултата точка за создавање на ова оружје е помината со откривање на зрачењето во 1895 година, од страна на Wilhelm Roentgen. Во 1932 година James Chadwick го добил првиот неутрон, и во 1939 година Otto Hahn со помош на своите колеги прв ја создал атомската фисија. Вистинската револуција за создавање на нуклеарното оружје се случила во 1939 година, кога Albert Einstein¹⁷ заедно со своите американски колеги го наговара претседателот

¹⁶ Табела 4 (Технички тешкотии за производство на нуклеарно, биолошко и хемиско оружје).

¹⁷ Kurt M. Campbell; Robert J. Einhorn; Michell B. Reiss, "The Nuclear Tipping Point :Why States Reconsider Their Nuclear Choises", Brookings Institution Press, Washington, D.C. 2005

Рузвелт да издвои средства за изработка на атомска бомба – Проектот Менхетан.¹⁸

Двата главни основни елементи за создавање на нуклеарно оружје се високоеобогатениот ураниум (уран-235 (U-235), исто така познат како HEU) и плутониум. За производство на нуклеарно оружје - фисиони проектили како прв и неопходен чекор се јавува потребата од збогатување на уранот, поточно, зголемување на процентуалната застапеност на U-235 од природните 0.7% на околу 90%. Природниот ураниум претставува смеса од три изотопи: U-233, U-235, U-238. Во природниот ураниум изотопот U-233 е застапен во количина од 0,06%, додека неговото производство по вештачки пат се одвива со бомбардирање на ториумот со неутрони. Таквата реакција е проследена со голема радиоактивност. U-235 е застапен во природата, во смеса со U-238 и тоа во количина на 0.7%. Истиот се добива преку одредени физички и физичко-хемиски методи. Најзастапен изотоп на ураниумот во природата е неговиот изотоп U-238, односно на него отпаѓа 99,28%. U-238 се користи за добивање на плутониум преку апсорпција на неутроните во нуклеарните реакции.¹⁹ За збогатување на уранот можат да се користат постапките на гасна дифузија (изотопите во форма на гас се движат низ сензитивна одвојувачка мембрана или гас-центрифугирање што се засновува на разликите на густината на изотопите (изотопите во форма на гас се ставаат во цилиндар што ротира со екстремна брзина. Друга техника или постапка претставува електромагнетна сепарација со помош на масени спектографи која често била употребувана од САД.²⁰ Северна Кореја постигнувала збогатување на ураниумот со помош на ласери. Јужна Африка има сопствена техника за збогатување на уранот “jet nozzle”.²¹

U-235 е единствениот природен фисибилен материјал, меѓутоа, постои алтернативен нуклеарен (експлозив фисибилен материјал) што може да се

¹⁸ Radovan Vukadinovic, “Nuklearne Strategije Supersila”, Intro August Cesarec OOUR Izdava;ka djelatnost Zagreb JA 57,1985.

¹⁹ Vojna Enciklopedija, vtoro izdanie, broj 10., Redakcija vojne enciklopedije, Beograd, 1975 godina.

²⁰ Анастас Лакоски., “Атомско биолошка хемиска одбрана”, Скопје, Универзитет Св. „Кирил и Методиј”, 1987.

²¹ Joseph Cirincione; Jon B. Wolfsthal; Miriam Rajkumar, “Deadly Arsenals : nuclear, biological and chemical threats”, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 2006.

произведе во огромни количества, трансураниум наречен плутониум-239. Тој се создава само во нуклеарните реактори.²²

За разлика од конвенционалното оружје, нуклеарното ја ослободува енергијата во три различни форми на дејство: ударно дејство, тоplotно дејство и радиоактивно дејство кое е карактеристично само за нуклеарното оружје. За ударното дејство можеме да кажеме дека она што го суштински разликува од ударното дејство на класичните проектили засновани на класичен експлозив ТНТ или друго полнење е магнитудата на ударниот бран. Слично може да се каже и за тоplotното дејство имено, конвенционалните проектили што своето дејство го засноваат на запаливи средства како што е напалмот, тежнеат да ги опфатат објектите со кои запаливиот материјал од оружјето остварува контакт, а нема излучување на топлина кон целите што се на поголемо растојание од местото на контактот. Од друга страна пак, термалното дејство на нуклеарното оружје се остварува со радијална емисија на тоplotно зрачење далеку вон точката на контакт и дејство. Радиоактивното дејство или зрачење е карактеристика само за нуклеарното оружје и претставува околу 15 проценти од вкупно ослободената енергија при нуклеарна експлозија кај сите видови на нуклеарно оружје, освен кај оружјето со засилено зрачење. Секое од овие три вида на дејство може да предизвика тешки ефекти врз човекот, инфраструктурата и живите организми на еден огромен простор на опкружување. Во овој контекст треба да го објасниме и електромагнетното дејство или електромагнетен импулс- ЕМИ. ЕМИ претставува краткотраен силен електромагнетен бран со енергија од радио-фреквентната област изворно наречен радиофлеш, кој има доволно енергија да услови попречувања во работата или да ги оштети повеќето електронски и електрични системи. За разлика од другите ефекти, ЕМИ не е продукт на самото нуклеарно оружје туку се јавува како последица на интеракцијата на нуклеарното (радиоактивното) зрачење со атмосферата.²³

За прв пат нуклеарно оружје било употребено во Јапонија на 6-ти и 9-ти Август 1945 год. во Хирошима и Нагасаки кога беа фрлени првите атомски бомбина крајот на Втората Светска војна, напад кој резултираше со над 300.000

²² Анастас Лакоски, "Нуклеарно Оружје", Универзитет "Св. Кирил и Методиј", Скопје, 2002

²³ Jon Kul, "Unready For this Attack", Washington Post, April 16, 2005.

жртви и капитулација на Јапонија а со тоа и крај на војната. Америка употребила нуклеарни авиони-бомби од авиони B-29. Проектилот детониран во Хирошима била од типот пушчано зрно, содржел 42 кг. уран, а експлозијата остварила сила од 12,5 кт. Што значи дека искористеноста на експлозивот била само 2 проценти. Проектилот употребен над Нагасаки, проектил од првата генерација кој бил конструиран на принципот на имплозија и резултирал со експлозија со сила од околу 20 кт.²⁴

Од тој датум отпочнала нова ера позната како “атомска ера” или “периодот на страв”. Големите сили ја отпочнале трката во вооружување со оружје за масовно уништување. Тогашните американски официјални лица зборуваа дека без атомската бомба немало да се победи Јапонија и немало да заврши II Светска војна што во суштина било оправдување за стореното.

Во следните четири година САД била таа која имала монопол врз изработката на оружје за масовно уништување (ОМУ). Пронајдените нацистички документи меѓу кои и скици за изработка на атомска бомба им овозможиле на Советските власти да изработат атомска бомба после четири години. После првата проба отпочнува и трката помеѓу овие две држави а покасно и меѓу другите која трае и ден денеска без разлика што Студената војна заврши. Во изминатиот пола век постојано работат за надмоќност во однос на нуклеарното оружје. После производството на атомските бомби се отпочнало со производство и на хидрогенски и неутронски бомби кај кои моќта на разорување е два пати поголема од бомбите фрлени во Јапонија. Почнало со инсталирање на овие бомби во подморниците а на тој начин светот се соочил со можноста за нуклеарна војна. Тоа се случило во почетокот на 60-години од минатиот век кога Русите ја знаеле надмоќноста на САД во Европа па донеле одлука да испратат неколку нуклеарни боеви глави во Куба. САД кои биле против тоа, дале наредба за конфискација на руските бродови кои ги носеле нуклеарните боеви глави. Благодарение на наредбата на Русите за враќање на бродовите избегната е евентуално нуклеарна војна.

²⁴ Use of Nuclear Weapons, Produced by the Monterey Institute's James Martin Center for Nonproliferation Studies, Updated July 2010

Во изминатиот период арсеналот на нуклеарно оружје станувало се поразлично. Од една страна постојано се зголемува разорната моќ на ова оружје, додека од друга страна се зголемувал бројот на држави кои поседувале ОМУ. Американците и Русите моментално ја поседуваат четвртата и петата генерација на нуклеарни бомби. САД веќе има произведени минијатурни нуклеарни ракети кои поради својата помала разорна моќ би се користеле во локални војни.

САД и Русија дале одредена помош во развојот на нуклеарно оружје за Велика Британија, Франција, Кина, Индија, Пакистан, Израел и Северна Кореја. САД и Русија во рамките на своите политички и идеолошки натпреварувања им помагале на потенцијалните сојузници а со тоа и практично помогнале во проширувањето на нуклеарното оружје игнорирајќи ги сите меѓународни закони и резолуции на ОН.

Резолуциите на ОН, меѓународните договори и конвенции имаат силно влијание во контролата и неширењето на нуклеарното оружје. Во овој контекст кога зборуваме за нуклеарното оружје ќе наведеме неколку. Конвенција за забрана на употреба на нуклеарно оружје. Оваа конвенција ќе биде битен чекор во одредување Програма за целосно елиминирање на нуклеарното оружје со специфицирана временска рамка.²⁵ Конвенција за заштита на нуклеарен материјал. Конвенцијата е единствена меѓународна законска обврска кои ја имаат државите потписнички превземени во врска со физичката заштита на нуклеарните инсталации и нуклеарниот материјал кои се користат за мирновремени цели во самата држава, нивното складирање и секако, транспорт.²⁶ Конвенција за забрана на нуклеарен тероризам-целта на конвенцијата е да се пополни празнината во севкупните напори на меѓународната задница во борба против нуклеарниот тероризам.²⁷

Претседатели, премиери и други високи функционери во вкупно 49 од 44 држави се состанаа во Вашингтон во април 2010 година да дискутират и ги најават новите меѓународни заложби во оваа критична област. Без разлика што

²⁵ <http://www.cnduk.org/campaigns/global-abolition/nuclear-weapons-convention>

²⁶ <http://www.iaea.org/publications/documents/conventions/convention-physical-protection-nuclear-material>

²⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_Terrorism_Convention

овој Нуклеарен безбедносен самит е американска иницијатива, јасно е дека значаен прогрес во унапредувањето на способноста на светот да го обезбеди и контролира нуклеарниот материјал ќе бара соработка и координација помеѓу државите и другите меѓународни субјекти. Барак Обама претходната година во Прага меѓу другите приоритети на САД го нагласи и прашањето на глобалните напори во обезбедувањето на нуклеарниот материјал во наредните четири години. На самитот во Вашингтон беше нагласено дека постоечките резерви на нуклеарен материјал се многу големи и доволни за изработка на 120.000 нуклеарни бомби и дека некои од материјалите продолжуваат да се акумулираат во нестабилни реони.²⁸

Позитивен фактор е дека глобалните напори за подобра контрола на чувствителниот нуклеарен материјал, можат да се градат врз основа на досегашните практични искуства од минатото.²⁹

1.2. Биолошко оружје

Биолошкото оружје спаѓа во групата оружје за масовно уништување. Основа за создавање на биолошко оружје претставуваат патогените микроорганизми и нивните токсини. Биолошко оружје десемира патогени микроорганизми или биолошко синтетички произведени токсини кои можат да предизвикаат болест или смрт кај луѓето, животните и растенијата. Болестите можат да се појават само природно или воопшто да не се појават а биолошкото оружје ги предизвикува во сите услови. Употребата на биолошкото оружје, односно биолошки материји во војувањето е старо колку и човештвото, а со тоа погрешно е мислењето дека неговата употреба е поврзана со поновата историја. Постојат примери кои сведочат за последиците од користење на биолошко оружје. Ако се исклучат поединечните случаи на користење животински отров, отрови од печурки и растенија во племенските судири, почетокот на свесно користење на биолошко оружје за остварување на воена предност е употребата на заразени лешови, животински остатоци и заразено месо, измет и природен контакт со заболени од

²⁸ <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/beyondnuclearsummitryfullpaper.pdf>

²⁹ Vlad Sambaiew, The Des Moines Register February, Контрола на нуклеарниот материјал мора да биде врвен приоритет, 2010.

страна на римските освојувачи. 19 век ги поставил темелите на научниот и историски развој за употреба на биолошките агенсии пред се во Првата Светска Војна, во која само Германија имала програма за истражување на биолошко оружје³⁰. Советскиот сојуз програмите за развој на биолошкото оружје ги започнал во 1928 година, а подоцна и Јапонија во периодот од 1937 до 1939 година на експерименталниот полигон во Пингфан, Манџурија. Јапонија во средината на триесетите години употребила биолошко оружје против Кина.³¹ Во 1979 година, во советскиот град Свердловск умреле 68 лица, како последица од избувнување на епидемија од антракс. Биолошките агенсии кои некогаш во минатото биле тешки за производство, денес можат да се производат во големи количества.³²

Со развојот на биотехнологијата и генетскиот инженеринг за потребите на медицината и земјоделството се создава голема база на знаење и информации, кои лесно можат да бидат злоупотребени за развој на биолошкото оружје. Новите технологии овозможуваат широка палета за производство на нови видови на опасни агенсии. Биолошкото оружје може да се дефинира како здружување на било кое инфективно средство во комбинација на определени видови средства за испорака (пренос), како што се рекетите, артилериските гранати, бомби, аеросоли и други средства со цел да и се нанесе штета на непријателската страна. Поголем дел од биолошките агенсии не можат да поднесат висока температура или експлозија. Всушност мини, бомби и ракети, се сметаат за неприкладни средства за десеминација на биолошките агенсии. Најголем ефект се постигнува со распрскување на аеросолите. Целта на биолошкото оружје е да одземе човечки живот, не се применува за да предизвика разурнувања.³³

³⁰ Милан Димитровски., "Заштита од хемиско-биолошки тероризам", Соларис Принт-Скопје, 2011 година.

³¹ Proliferation and Use of Biological Weapons (BW) Produced by the Monterey Institute's James Martin Center for Nonproliferation Studies, Updated May 2010.

³² <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB61/>

³³ "Biological Weapons in the Former Soviet Union: An Interview with Kenneth Alibek", conducted by Jonathan B. Tucker, Nonproliferation Review, Spring – Summer 1999, p-1.

Според НАТО дефиницијата биолошки агенси се сите микроорганизми или токсини изведени од нив, кои предизвикуваат болест кај луѓето, животните, растенијата или предизвикува распаѓање на одредени материали.³⁴

Според Конвенцијата за забрана на бактериолошкото, биолошко и токсинско оружје од 1972 година – Биолошко и токсинско оружје се микроорганизми и други материи кои содржат биолошки агенси или токсини независно од нивното потекло или метод на производство, видот и количеството, кои немаат правно оправдување за профилактички, заштитни и други мирољубиви цели.³⁵

Биолошките агенси можат да бидат бактерии, вируси, рикетсии, габички, *chlamidia*, протозои и токсини. Лесно се за производство и поевтини за разлика од другите видови на ОМУ, затоа многу држави со развиена фармацевска индустрија се способни преку современите фармацевски компании да произведат биолошки агенси кои ќе се применуваат за био-оружје. Многу лесно може да се дојде до значителен број на податоци и информации за производство на биолошко оружје на интернет и прирачници кои се продаваат на црно од пребегнати научници.³⁶ Биолошките воени агенси како дел од NBC, односно НХБ оружје за масовно уништување се екстремно деструктивните микроорганизми од кои најдеструктивни се вирусите а најмалку габичките. Меѓу најопасните се вирусите кои предизвикуваат болести од типот на големите сипаници, треска, денга, жолта треска, морбург треска (филовириси), ебола, енцефалитис и грип. Пегав тифус, Q-треска, пегавец од карпести планини се најчесто рикетиски инфекции. Нјопасни бактериски воени агенси се оние кои предизвикуваат чума, туларемија, бруцелоза, антракс и стомачен тифус. Габички што дејствуваат првенствено на тенијата (особено на жетвата) и се употребуваат, на пример, за уништување на компирот.³⁷ Биолошките агенси кои се употребуваат во биолошкото оружје се десиминираат со намера да зарази одредена цел.

³⁴ U.S. Department of the Army, NATO Handbook on the Medical Aspects of NBC Defensive operations (Washington, D.C. 1966) HQ, DA; Textbook of Military Medicine: Medical Aspects of Chemical and Biological Warfare (Washington, D.C.: Borden Institute, Office of the Surgeon General, 1997).

³⁵ Bokan S. (2004), *Oružje za masovno uništenje*, POU – Zagreb.

³⁶ Canadian Security Intelligence Service, "Report 2000/05 Biological Weapons Proliferation," *Perspectives* [9 June 2000]: 2; available from http://www.csis-scrs.gc.ca/eng/miscdocs/200005_e.html; Internet; accessed 6 February 2003.

³⁷ Митко Котовчевски, "Современ тероризам", Македонска цивилизација-Скопје, 2002.

Смртноста зависи од самото средство и намерите за кои ќе се користи. За илустрација, чумата е смртоносна 90 отсто од случаите, антраксот во 80, додека некои други биолошки средства се со цел да предизвикаат само онеспособувачки ефекти, односно смртните последици се исклучени.³⁸

Биолошкото оружје во принцип се користи за предизвикување на масовни жртви и страв поради болестите кои ги предизвикува. Не е дизајнирано и не може вообичаено да се користи за таканаречените отворени цели или напади. Резултатите(симптомите) од биолошкото оружје при напад не се веднаш уочливи затоа што тие настапуваат и го земаат својот огромен данок во човечки животи неколку часа, или неколку денови подоцна откако некои од жртвите веќе го напуштиле местото на напад – контакт со биолошкото оружје, поради што настанува ширење на заразата(болеста).³⁹

Денес кога напредокот на биотехнологијата го олесни патот при производство на био-оружје, во голема мера се намалија трошоците за нивните основачки програми. Тоа би можело да се разбере од страна на неразвиените земји, како ефтин и мошне поволен начин да се развијат видови оружје за масовно уништување и да се надомести нивната инфериорност на полето на конвенционалните и нуклеарните способности.

Конвенцијата за Биолошко Оружје е првиот мултиратерален договор. Таа всушност претставува Конвенција за забрана на развој, производство и складирање на бактериолошко (биолошко) и токсично оружје и негово уништување. Државите членки и потписнички се обврзани да ги почитуваат одредбите на конвенцијата во кои јасно се искажани ставовите на меѓународната заедница во врска со ОМУ, поточно за спречување на производството на биолошкото оружје и неговите токсини, заштита од биотероризам, како и соработка на државите во истражувањата од оваа област.⁴⁰

Денешната напредна биолошка наука ја зголемува можноста за набавка на двојно употреблива технологија, а се зголемува и бројот на лица со основно

³⁸ Табела 2 во прилози (Процена на човечки губитоци од биолошко оружје, ослободено со аеросол механизам-воздушен).

³⁹ Falkenrath, Newman, and Thayler, "Americas Achilles Heel".

⁴⁰ <http://www.un.org/disarmament/WMD/Bio/>

знаење за развој на биолошкото оружје. По распадот на Советскиот сојуз и прекинување на масовното производство на биолошко оружје, се зголемува загриженоста дека современите терористички организации можат да дојдат во посед на истото и да го искористат во терористичките акти. Недоволната безбедност и обезбедување на руските складишта со биолошко оружје, како и корумпираноста на вработените кои работеле на програмите за развој на биолошкото оружје, а заминале во други држави на секаде во светот како на пример во Америка и Европа да продолжат со истражувањата, се зголемува ризикот од негова пролиферација и во државите од рангот на Северна Кореја и Иран.⁴¹

1.3. ХЕМИСКО ОРУЖЈЕ

Хемиско оружје е оружје за масовно уништување кое основата на неговото дејствување го чинат бојните отрови-БОТ. Смртоносната супстанција произведена од страна на човекот, која може да се аплицира во просторот во облик на аеросоли, капки, честици и во облик на пареа се нарекува хемиско оружје.

Според дефиницијата на армијата на САД хемиско оружје претставува оружје кое во составот содржи хемиски агенси и хемиски материи кои се употребуваат во воени акции и дејства со цел да убијат, предизвикаат ранување или онеспособување на луѓето а пропратно влијае врз психичката состојба кај човекот.⁴² Агенсите на хемиското оружје се произведуваат преку мешање на повеќе хемиски супстанции кои се нарекуваат прекурсори, во специфични услови и сразмери (пропорции).

Во современото општество имаме многу супстанции и материи кои можат да се користат како отрови но само одредени можат да се користат за производство на хемиско оружје. Некаде околу 70 супстанции и материи во 21-от

⁴¹ Transcript of Screening and Discussion of the Atlantic Storm War Game: Lessons for Smallpox and Influenza Council on Foreign Relations, New York City, June 7. 2005, Dr Hendersons remarks are typical of his style of presentations.

⁴² U.S. Department of the Army, NATO Handbook on the Medical Aspects of NBC Defensive operations (Washington, D.C. 1966) HQ, DA; Textbook of Military Medicine: Medical Aspects of Chemical and Biological Warfare (Washington, D.C.:Borden Institute, Office of the Surgeon General, 1997).Part 3, 1-1 Field Manual 8-9.

век се причина за производство на овој вид оружје за масовно уништување.⁴³ Хемиското оружје е дефинирано со Конвенцијата за забрана на оружјето, чија дефиниција е општоприфатена, па така во речникот на поими US Dictionary of military and associated terms, хемиско оружје и агенси се сите токсични хемикалии и нивни прекурсори со намера за употреба, освен кога тоа не е забрането со конвенцијата за хемиско оружје. Тоа се проектили или направи, наменети за убивање или повредување со своите токсични карактеристики на хемиските соединенија, кои можат да бидат десеминирани како резултат на употреба на проектили и направи и секоја опрема и прибор посебно развиен и конструиран за употреба на истите. Хемиски агенси се било кои токсични хемикалии наменети за воени и невоени операции. Најзначајните карактеристики на хемиските агенси се високата токсичност, просторност и трајност на дејството, контаминација на средината и специфичноста на заштитата. Хемиските агенси можат да се спроведат до метата за напад преку: ракети-проектили, гранати, спрејови на возила, мини и друго. При експлозијата се ослободуваат агенсите кои непосредно се наоѓаат во воздухот близу површината на земјата, а со тоа лесно ќе се восприемат од страна на човекот и животните.⁴⁴ Најакутни ќе бидат нападите од терористите кои ќе ги извршуваат во најнаселените места за што поголеми жртви и контаминација.

Хемиското оружје е категоризирано во четири групи: крвни, кожни, загушливци и нервни агенси. Како хемиско оружје можеме да ги сметаме и надразнувачите како што се солзавците, кивавците (хлор цетофон и адасит) и психохемиските супстанции (BZ, LSD, оловото, хлороформи живата), агенси кои предизвикуваат психички пореметувања. Покрај хемиските агенси кои се употребуваат за изработка на хемиско оружје, истото може да се изработи и од соединенија кои се наоѓаат во секојдневната употреба и се достапни на легален начин во хемиската индустрија. Најзначајни видови на индустриски материји се запаливите индустриски гасови: ацетон, алкани, алкил хлорид и амини. Оксиданси кои се способни да ја зголемат опасноста од експлозија: кислород,

⁴³ Joseph Cirincione; Jon B. Wolfsthal; Miriam Rajkumar, "Deadly Arsenals : nuclear, biological and chemical threats", Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 2006

⁴⁴ Frederick Sidell, William Patrick and Thomas Dashiell, Janes Chem-Bio Handbook (Alexandria, Va.: Janes Information Group, 2000), p. 147.

пероксид, бутадиен. Запаливи гасови: бутан, пропан. Различни видови на медицински отпад со хемиски токсични агенси. Запаливи течности: бензин, нафта, млазно гориво. Органофосфорни пестициди кои можат да бидат употребени како нервни агенси. Белиот фосфор кој гори се додека е во контакт со атмосферата и остава изгореници од трет степен.

Хемиското оружје се употребувало во текот низ историјата од древните времиња па се до денес. Древните записи кажуваат дека се употребувало во тројанската војна од страна на грците. Во Првата светска војна за прв пат Германија во посовремената историја употребила хлорин гас на 23 Април 1915 година врз Сојузничките сили кај Ypres, Белгија. До крајот на војната двете завојувани страни употребиле некаде околу 124.000 тони хемикалии. Само кожните агенси и плускавичниот гас убиле 91.000 а повредиле 1.2 милиони луѓе.⁴⁵ Јапонија го користела против Кина 1937 година.

Еден од најпознатите примери за употреба на ОМУ од страна на терористите е Јапонската терористичка група Aum Shinrikyo која пушти Sarin нервен гас во токиското метро на 20-ти Март 1995 год. и резултирал со 12 мртви и над 5500 повредени.⁴⁶

Хемиското оружје најлесно е за производство и најевтино, во однос на другите видови ОМУ. Може да се произведе во импровизирани хемиски лаборатории, ако се имаат потребните материјали и соединенија. Затоа експертите насочуваат на тоа дека хемиското оружје ќе биде приоритет за терористите односно неговата примена во терористички дејства- хемиски тероризам. Речиси и да не постои држава во светот која не е способна да создаде од најпримитивно до најсовремено хемиско оружје. На светот му се заканува пролиферација на хемиско оружје.

Конвенцијата за Хемиско Оружје е мултиратерален договор за разоружување преку кој се врши забрана на развој, производство, складирање и

⁴⁵ Gert Harigel, "Chemical and Biological Weapons: Use in Warfare, Impact on Society and Environment," Carnegie Endowment for International Peace, available at www.cepi.org/files/_publications/Harigelreport.asp.

⁴⁶ Walter Laqueur, *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction* (Oxford: Oxford University Press, 1999), 54.

употреба на хемиско оружје и негово уништување. Сите држави потписнички се повикуваат за придонес во прогресот за целосно разоружување на хемиските оружја со помош на ефективна меѓународна контрола, вклучувајќи ја забраната и елиминацијата на хемиски тероризам и на сите видови ОМУ.⁴⁷

1.4. РАДИОЛОШКО ОРУЖЈЕ

Радиолошко оружје претставува секој експлозив кој се употребува за распрснување на радиоактивен материјал во еден поголем простор на опкружување. Најчеста метода е експлозивот да биде динамит, С-4 или друго конвенционално оружје опкружено со радиоактивен материјал во форма на радиоактивен прашак, гас, парчиња во тврда состојба или течност, кое ќе го распрсне за да предизвика што поголема штета. Просторот во којшто ќе биде распрснат радиоактивниот материјал, зависи од видот и големината на експлозивот. Жртвите кои нема да бидат повредени од експлозијата ќе бидат изложени на радијација на ниво опасно по човековиот живот. Радиоактивните честички не се видливи со голо око а можат да нанесат катастрофални последици. Напад на извор на нуклеарна енергија како што е нуклеарен реактор, со експлозивно средство или друг вид на конвенционално оружје, ќе се постигне голем степен на радијација во атмосферата.⁴⁸

Методот со кој експлозијата го распрснува радиоактивниот материјал се нарекува нечиста бомба од англ. "Dirty bomb" или радиолошки распрснувачки уред- radiological dispersal device (RDD). Исто така познат е методот на употреба на радиолошко оружје преку поставување на уред кој емитира радијација на места на кои тешко се пронаоѓаат, со многу силно зрачење за краток период и со мало степен на зрачење во подолг временски период. Radiation-emitting device RED или уред кој емитира радијација.⁴⁹ Примери за употреба на ова оружје е кога во 1995 година чеченските бунтовници поставиле уред кој емитира радијација во контејнер, во градскиот парк во Москва. Во 2001 и 2003 година исто така се

⁴⁷ <http://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/>

⁴⁸ Federation of American Scientists, Biological Weapons, available at www.fas.org/nuke/intro/bw/intro.htm. Federation of American Scientists, Chemical Weapons introduction, available at www.fas.org/nuke/intro/cw/intro.htm. U.S. Department of State, www.state.gov/www/global/arms/treaties/bwc1.html. Radiological Weapons.

⁴⁹ "What is Radiological Terrorism?" Introduction to Radiological Terrorism, 1 and 2; available from http://www.nti.org/h_learnmore/radtutorial/chapter01_02.html; Internet; accessed 19 May 2004.

пријавени контејнери со радиоактивни материјали и отпади во Русија и Грузија при што настрадале повеќе лица. За конструирање и употребата на нуклеарно оружје потребно е знаење од нуклеарната физика, за разлика од нуклеарното, радиолошкото оружје многу лесно се конструира и нема потреба од стручно знаење. David Hahn во 1994 година го применил своето знаење и конструирал направа која емитира радиоактивно дејство кое може да донесе опасност за околу 40.000 луѓе.⁵⁰

Употребата на нуклеарниот отпад исто така претставува еден од клучните начини да се дојде до радиолошко оружје. Еден од најголемите проблеми, кој до денешен ден сеуште не е решен и по се изгледа оваа проблематика и е најтешка за решавање, претставува нуклеарниот отпад кој има степен на радијација. Нуклеарниот отпад е грижа за секоја држава посебно. Во државите производители на нуклеарна енергија за складирање и обезбедување на нуклеарен отпад е планирано да се изградат складишта од карпи, глина или од солени плочи на 500 метри длабочина од површината на земјината кора. Но сеуште нуклеарниот отпад се чува во привремени складишта во самите центри со слаба безбедност од крајби. Во светски рамки, од работата на нуклеарните центри се претпоставува дека до 2005 година имало над 200.000 тони нуклеарен отпад, но оваа бројка за секоја година се додаваат нови 12.000 тони. Според научните и експертските тврдења во арсеналот на различните видови радиоактивно оружје со својата деструктивна моќ, и зачестената примена особено се наметнува оружјето односно муницијата која содржи осиромашен ураниум. Тоа е отпаден материјал од процесот во кој што природниот ураниум се збогатува за употреба во нуклеарните реактори и во нуклеарното вооружување. Во споредба со природниот ураниум што содржи 0,7% изотопи на U-235, осиромашениот ураниум е за една третина осиромашен во U-235 компонентата, односно до вредности од 0,2%. Осиромашениот ураниум се користи во изработка на проектили (сребрен куршум-според жаргонот на Пентагон), и се карактеризира со токсичност и радиоактивност. На Косово биле лансирани околу 31,000 проектили или вкупно 10 тони осиромашен ураниум. Исто така од 3000 и

⁵⁰ Ken Silverstein, "David Hahn, Boy Atomic Scientist," ASEP CO, [Originally printed in Harpers's Magazine, November 1998]; available from http://www.asepco.com/David_Hahn_Boy_Scientist.htm; Internet; accessed 31 August 2004.

5000 проектили со осиромашен ураниум се исфрлени на осум локации надвор од Косово.⁵¹

При нападот на кулите близначки на 11 септември во САД по извршените анализи се констатирало дека третиот авион, кој беше соборен пред да стигне до својата цел кон Пенсилванија, ги имал за цел нуклеарните центри во тој регион.⁵² При еден таков напад кој би се сметал како напад или метода на употреба радиолошко оружје, би се случила катастрофа од рангот на Чернобил и Фукушима, па и поголема.

Силата на радиолошкото оружје кое зрачи радиоактивна енергија можеби е послаба од нуклеарното оружје, но сепак психолошкиот момент кој го дава на жртвата е ист. Стравот од употребата на ова оружје влијае исто како кај нуклеарното, врз сите сегменти од човековиот живот.

1.5. ВИСОКО-БРИЗГАНТНИ ЕКСПЛОЗИВИ

Високобризгантни експлозиви - High yield explosives гледано низ призмата на експертските тврдења спаѓа во групата на оружја за масовно уништување, поради тоа што исто така предизвикуваат масовни жртви и разурнувања. Овде припаѓаат сите експлозиви, C-4, ТНТ и др. како и секое конвенционално оружје кое има огромна ударна и топлотна енергија. Големата количина на експлозивно средство ја зголемува разорната моќ на било кој експлозив. Експлозивот може да се комбинира со други запаливи средства кои дополнително ќе ја засилат експлозијата и топлотното дејство. Високобризгантните експлозиви се користат за напад на значајни инфраструктурни објекти, на повеќе мети истовремено, па поради тоа нападите многу тешко се следат и откриваат од безбедносните органи.⁵³

Осиромашениот ураниум, односно проектилот кој содржи осиромашен ураниум, поради својата пробивност и експлозивна моќ, може да биде категоризиран во високобризгантен експлозив но поради токсичноста и радиоактивното дејство припаѓа во радиолошко оружје.

⁵¹ Rajkovic, M. (2001) *Osiromaseni Uranijum*, Beograd: Vojnoizdavacki Zavod, str 131.

⁵² Мухамед Рацај, „Нуклеарна енергија и национална безбедност.“, Современа македонска одбрана-списание бр. 17, Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје, 2008.

⁵³ The National Strategy for the Physical Protection of Critical Infrastructures and Key Assets, viii

Пример за употреба на високобризгантно оружје и методите за неговата примена, претставуваат нападот на Американската амбасада во Бејрут, Либија во 1983 година, кога транспортно возило управувано со околу 200 kg.експлозив удрило во амбасадата. Овој самоубиствен напад усмртил 63 лица, од кои 17 Американци.⁵⁴ Во Октомври 1983 година бомбаш самоубиец детонирал транспортно возило полно со експлозив, кај американските бараки во кои престојувале маринците, место лоцирано кај Бејрутскиот интернационален аеродром. Умреле 241 лице од американските вооружени сили а повеќе од 100 били повредени.⁵⁵

Во САД домашен терорист паркирал транспортно возило бомба кај базата Alfred P. Murrah, Федералната зграда во април 1995 година и ја детонирал бомбата со тајмер. Високобризгантниот експлозив бил едноставно средство направено од 500 kg, Амониум нитрит фертелизер, и некои други матерјали и експлозиви. Експлозијата на лице место убила 168 мажи, жени, и деца а повредила над 800 други луѓе. Експлозивниот бран ја зафатила внатрешноста на градот Оклахома и областа Оклахома.⁵⁶

Нападот со ова оружје и методите на неговата примена предизвикуваат огромен психо-ефект како на граѓаните така и врз највисоките државни тела. Најголемо влијание има врз економскиот систем, го намалува моралот и националниот престиж како и самодовербата на цивилниот сектор.

⁵⁴ "April 1983 US Embassy bombing," 1; available from <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/April%201983%20US%20Embassy%20bombing>; Internet; accessed 1 July 2004

⁵⁵ "Terrorist attacks on Americans 1979-1988," 2; available from <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/target/etc/cron.html>; Internet; accessed 1 July 2004.

⁵⁶ Lou Michel and Dan Herbeck, *American Terrorist: Timothy McVeigh and the Oklahoma City Bombing* (New York: Harper Collins Publishers Inc., 2001), 164.

II. ШВЕРЦ НА ОРУЖЈЕ ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ, ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ И ТЕРОРИЗАМ

1. МЕЃУСЕБНАТА ПОВРЗАНОСТ НА ТЕРОРИЗМОТ И ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ

Денес, феноменот на тероризмот и организираниот криминал а со тоа и шверцот на ОМУ, се повеќе се здобива со внимание од страна на националните влади, меѓународните организации и јавното мислење како многу сериозна и растечка закана за регионот, Европа туку и останатиот дел од светот. Организираниот криминал е во постојана експанзија, и појавување на нови форми (нуклеарен шверц, нуклеарни кражби и измами). Се зголемува степенот на организираност и стручност на криминалните кадри внатре во организацијата, кои вешто ги користат научните и техничко-технолочките достигнувања во планирањето и реализацијата на криминалните активности, ефикасна заштита и настојување организираниот криминал да воспостави соодветна врска со државните органи, економските, политичките и безбедносните субјекти, медиумите и другите релевантни фактори. Се поголема е интеракцијата на криминалните организации со терористичките организации, односно нивна соработка со вкрстувачки дејности на сите нивоа. Всушност организираниот криминал обезбедува пред се финансиска и логистичка поддршка за терористичките групи и организации.

Тероризмот во основа претставува криминална повреда на речиси секој национален или меѓународен правен кодекс. Според актуелната дефиниција на Федералното истражно биро (ФБИ), тероризмот претставува незаконска употреба на сила и насилство против лица и објекти со цел да се заплашат, или да се принуди владата, населението или било кој сегмент на општеството во остварувањето на своите крајни политички и општествени цели.⁵⁷ Во распространетата академска теорија и методологија, при дефинирањето често пати се занемарува субјектот на тероризмот, а се пренагласуваат другите елементи на тероризмот (смртоносниот дел). Голем број на теоретичари не се согласуваат со определени детали околу различните толкувања на тероризмот,

⁵⁷ <http://www.fbi.gov/about-us/investigate/terrorism/terrorism-definition>

сепак сите се согласуваат со фактот дека самите терористички акти го прават терористот да биде криминалец.

За да ја појасниме заемната поврзаност на тероризмот и организираниот криминал треба да го дефинираме и организираниот криминал.

Организираниот криминал го претставува било која организирана структурирана групација која се занимава со илегална трговија на производи или услуги. Федералното истражно биро (ФБИ), под организиран криминал подразбира: Одржување или свесно оддолжување на криминална завера, зачинета со страв или корупција и мотивирана од лакомост.⁵⁸

И покрај огромниот број на дефиниции и сериозната посветеност на проблемот, сепак не постои универзално толкување на поимите тероризам и организиран криминал.

Освен глобалните политички притисоци, постојат бројни други причини и погодни прилики кои ги наведуваат терористичките групи да започнат со организирана криминална активност како извор на приход, или да побараат сојузништво со организираните криминални групи. Зголемувањето на бројот на слаби држави ја влоши оваа тенденција. Отсуството на законот во места како Сомалија, Авганистан и Косово, обезбедува идеални услови за мешање на криминалните и терористичките активности. Економските тешкотии во многу од овие земји водот кон корупција и илегален пренос на незаконски добра. Врската помеѓу тероризмот и организираниот криминал е овозможена преку широката распространетост на мало и лесно оружје кое може да биде криумчарено за пари или употребено во операции. Овде значајно е да се спомене криумчарувањето на радиоактивни матерјали и хемиски соединенија кои се потребни за изработка на ОМУ. Оружјето го набавуваат со купување од непријателски земји, држави кои соработуваат со терористите, купување на илегалниот пазар, со кражби од складишта со оружје и изработка во тајни фабрики. Бидејќи производството на оружје во светот ги надминува потребите за редовно вооружување на армиите, остануваат огромни количества кои се шверцуваат на илегалниот пазар.

⁵⁸ <http://www.fbi.gov/about-us/investigate/organizedcrime/overview>

Тероризмот и организираниот криминал всушност се наоѓаат во причинско-последичен однос, бидејќи тероризмот ги условува и забрзува поединечните облици на криминално дејствување кои, пак, имаат повратно дејство на целокупната терористичка активност, бидејќи се извршуваат со цел да овозможат понатамошни терористички активности. Односот на организираниот криминал и тероризмот се манифестира низ извршување на разновидни кривични дела од страна на терористичките организации најчесто поради сопствено финансирање или остварување на одредени политички цели, и ако тие кривични дела имаат меѓународен елемент може да се зборува за вид на меѓународен организиран криминал, секако доколку се исполнети и останатите услови кои го одредуваат поимот организиран криминал.⁵⁹

За реализирање на целите, терористичките организации до ОМУ можат да дојдат на повеќе начини:⁶⁰

- Купување на црниот пазар
- Кражба од државни резерви или научни институции
- Сопствено производство
- Да се добијат од државите спонзори или пријатели

Црниот пазар на разни типови ОМУ е во подем последните децении. Одреден број држави сакаат се повеќе да се ослободат од поединечни оружја или капацитети за производство од повеќе причини: застарени модели, прекубројност или последица на меѓународни забрани и конвенции. Во вакви услови ОМУ се релативно ефтини и полесно се обезбедуваат.

Исто така, голем број научни работници од областа за производство на ОМУ останаа без работа по распадот на СССР и истите беа „лесен плен„ за одредени држави или пак терористички групи. Одредени недржавни субјекти (вклучувајќи ги и терористичките групи) и во организациски и во персонален смисол ги зголемија напорите да обезбедат ОМУ или пак да изработат таканаречена „нечиста нуклеарна бомба„. Истражени им се плановите за користење на можностите, да со неконвенционални борбени средства

⁵⁹ Стајич Љ. „Основи безбедности“, Полициска академија, Београд, 2003 година. Стр. 291.

⁶⁰ file:///C:/Users/pc/Downloads/ADA522146%20(1).pdf

предизвикаат напади на нуклеарни центри и фабрики на хемиско и биолошко оружје за да извршат масовно убивање на луѓето.

Нуклеарната закана од државите за време на „студената војна“, во сегашно време е заменета со закана од употреба на ОМУ од терористички групи. Искуствата покажуваат дека терористите во голем обем овладале со примената на одредени биолошки и хемиски оружја. Олеснетиот пристап до информации за начинот на производство и употребата на ОМУ во голем степен го зголемува ризикот од терористите кои поседуваат одреден тип ОМУ. Со помош на Интернетот многу полесно е да се продаде или обезбеди одредено средство, да се најдат адекватни експерти, пренос на инструкции и информации потребни за производство односно се повеќе користење на глобалната мрежа за овие цели.

Експертите за борба против тероризмот веќе подолго време утврдиле дека е многу тешко да се раздели тероризмот од организираниот криминал а особено кога таа поврзаност трае подолго време како што е случај со Ал-Каеда со криминалните организации на Балканот, од почетокот на деведесетите години на минатиот век. Можност за овакво нешто се појавила во време после Титовата смрт кога екстремистите почнале да ја превземаат контролата над одредени безбедносни и разузнавачки служби а истовремено на Балканот почнал да се развива организираниот криминал и шверцот. Од друга страна Ал-Каеда ги губеше своите упоришта во Авганистан па се отпочнало со се повеќе агресивно уфрлање на територија на Балканот каде терористите се вклучиле во војните и сукобите во Босна и Херцеговина, Косово и Македонија. Албанија беше првата држава каде терористите најдоа сигурност и можност за дејствување во претходно наведените држави. Радикалните клерици од Саудијска Арабија и Египет отварале верски школи и џамии во кои ја ширеле својата верзија на исламот.⁶¹

Фалсификување на пари е следна заедничка “зделка” помеѓу терористите и организираниот криминал каде учествувале скоро сите позначајни криминални и терористички групи. Во водечките држави на Балканот а и пошироко е Бугарија

⁶¹http://www.historycommons.org/timeline.jsp?timeline=complete_911_timeline&complete_911_timeline_al_qaeda_by_region=balkans

која била водечка за шверц на американски долари а покасно и евра, со што се реализирани огромни добивки за терористичките и криминални групи.

Имено, таа соработка веќе подолго време е проширена на илегалната трговија на оружје и експлозиви, а исто така реална е и соработката со која терористите би дошле во посед на ОМУ со што би ги зголемиле можностите за катастрофи од големи размери. Само во Русија беа достапни околу 1350 тони плутониум, околу 40000 парчиња нуклеарно оружје и големи количини материјал кој може да биде искористен за изработка на така наречените “нечисти бомби”. Опасноста од таквата соработка е голема но во исто време и многу реална. Досегашните информации и претпоставките што би значело ОМУ во рацете на терористите или на недемократските режими, потврдуваат голем број на примери.⁶²

Влијанието на организираниот криминал врз терористичките организации како Ал-каеда и Хезболах, резултира истите да развијат сопствени криминални способности. Но колумбискиот ФАРЦ, можеби обезбедува најдобар оперативен пример за интеракцијата помеѓу тероризмот и организираниот криминал. Инволвираноста на ФАРЦ во трговијата со дрога еволуираше од стратегија на едноставно даночење до директна контрола и дистрибуција. Трговијата со дрога на ФАРЦ и обезбеди софистицирано оружје, комуникациска технологија и помогна за воспоставување на контрола на 40% од колумбиската територија.⁶³

Борбата против тероризмот и организираниот криминал ќе мора да прерасне во врвна цел и приоритет и тоа не само денес, туку и во годините и декадите кои следат. Коалицијата за борба против тероризмот ќе треба да се прошири со вклучување на нови членки, со продлабочување на нејзините темели и со зголемување на нејзиниот досег и моќ преку креирање на нови, трајни рамки за чесна и коректна соработка и искрено партнерство.

⁶² file:///C:/Users/pc/Downloads/ADA477841.pdf

⁶³ Sanderson M. Thomas: “Transnational Terror and Organized Crime: Blurring the Lines”, SAIS Review vol. XXIV no.1 (Winter - Spring 2004).

1.1 Видови на ТЕРОРИЗАМ

Иако тероризмот го следи човекот и организираниот начин на неговото опстојување уште од дамнешни времиња, досега не постои меѓународно усвоена дефиниција за тоа што е тероризам.⁶⁴ Со сигурност можеме да тврдиме дека тероризмот се јавува во разни форми, како што се: убиства и телесни повреди, опасности по животот на луѓето и киднапирање, уништување на имот и нанесување на штета на јавни и приватни средства и капацитети. Тероризмот донесува страдање на жртвата и другите околу неа. Ги уништува нивните лични надежи и очекувања и материјалната база на нивната живеачка, повредувајќи ги, предизвикувајќи психолошки тортури и смрт. Тој има долга историја, но она што денес го прави тероризмот, за разлика од минатото, денешните вооружени напади имаат опустошувачки и смртоносен потенцијал.

Природата на тероризмот во глобалното опкружување е во постојана динамика. Константно трпи промени во природата на терористичките чинови. Тоа е последица на се пософистицираните и сурови амбиции на самите терористи. Исто така тоа е последица и на технолошките новини, било да е тоа во областа на технолошките оружја или експлозиви или уште повеќе во почувствителната област на нуклеарното, биолошко и хемиско оружје. Се јавуваат и други нови форми на тероризам.

Најопштата и прифатлива поделба на тероризмот е на внатрешен и на меѓународен (глобален тероризам). Внатрешниот тероризам се манифестира преку насилство мотивирано за остварување на определени политички цели а може да го реализираат: автономни недржавни учесници во рамките на сопствената земја, каде што објекти за напад се исклучливо, институциите во рамките на државата, или насилство изведено од официјални и неофицијални државни органи против своите граѓани и против сопствените материјални добра.

Меѓународниот тероризам настанува во ситуација кога во изведувањето на терористичкиот напад се инволвирани две или повеќе држави, кои се вовлечени намерно или ненамерно преку своите граѓани или добра кои можат да бидат

⁶⁴Пошироко за дефинирањето на тероризмот во: B. Hoffman, "Inside Terrorism", Columbia University Press, New York, 2000, Глава 1.

субјекти или објекти на тероризмот. Меѓународниот тероризам настанува и во ситуација кога со терористичкиот акт се загрозуваат определени добра кои подлежат на меѓународна заштита.

Во однос на средствата кои се користат и објектите кои се напаѓаат и загрозуваат, како видови на тероризмот се наведуваат:⁶⁵

- Револуционерен со кој се напаѓа власта нејзините претставници оние кои ја подржуваат;

- Политички кој е насочен против оние кои се спротиставуваат на политичката идеологија на терористите, изразено со нивниот речник против "аутсајдерите" кои треба да се уништат;

- Националистички кога малцинска етничка или религиозна група го користат насилството да создадат независна држава;

- Спонзориран од државата со репресивен режим ги присилува поданиците на послушност со напад на малцинските и политичките опоненти;

- ОМУ- кога поединци или држави можат да го искористат нуклеарното, биолошкото или хемиското оружје, поради закани;

- Криминален тоа е кога терористичките групи посегнуваат по дистрибуција на дрога или киднапирање како би ги пополниле фондовите со финансиски средства за своите активности;

- Тероризам против животната средина.

Тероризмот во однос на пасивниот субјект жртва се дели на масовен и индивидуален. Масовниот тероризам би се постигнал со искористување на ОМУ.

2. ШВЕРЦ НА ОРУЖЈЕ ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ

Организираниот криминал претставува глобален проблем со огромна експанзија. Криминалот континуирано се збогатува со нови видови на криминалитет од кои најсериозна закана претставува нуклеарниот криминал.⁶⁶

⁶⁵ Siegel L., Criminology, Belmont, 2003.

Нуклеарниот криминал подразбира шверцување на нуклеарни материјали, пренамена на технологиите за оружје, пренамена на технологиите за збогатување (издвојување или прочистување на конкретен изотоп) на одреден елемент. Нуклеарниот криминал денес е во експанзија и придонесува за развој и поттикнување на нуклеарниот тероризам. Шверцованиот нуклеарен материјал, украденото нуклеарно оружје претставува солидна основа за спроведување на нуклеарни закани, но и на практична реализација на нуклеарниот тероризам.

Нуклеарниот шверц го опфаќа актуелното шверцување на нуклеарни материјали, но и обидите за продажба на лажни, не нуклеарни материјали, како тие да се вистински-нуклеарни. Радиоактивните извори претставуваат цел на интерес на меѓународните шверцери. Вообичаени радиоактивни извори се цезиум 137, кобалт 60 и стронциум 90.⁶⁷

Се знае дека А.Q.Кхан "таткото" на пакистанското нуклеарно оружје, обезбедувал нуклеарни оружја за неколку нации што уште тогаш се заканувала опасност од "пазар" за нуклеарно оружје на кој ќе се продаваат делови, технологија, материјали и друго, на оној кој ќе понуди најмногу, вклучувајќи нации како што се Северна Кореја или Иран. Или пак добро финансирана терористичка група. Ако терористите имаат пристап до потребните фондови тие можат многу лесно да најдат друг таков експерт да им обезбеди детални планови и делови за нуклеарно оружје. Дури и без целосно софистицирано нуклеарно оружје, тие можат да состават радиолошки уред што може да предизвика масовен психолошки ефект врз популацијата. Секое оружје е индивидуално и различно, додека некои оружја можат да се развијат лесно како што е *ricin*, други се многу тешки за правење (произведување), во кои влегува и нуклеарното оружје. Со порастот на побарувачката за ОМУ и смалувањето на маргиналните трошоци, прашање на време е кога тоа ќе стане достапно за терористичките групи.⁶⁸

Најопасниот нуклеарен шверц е шверцот со нуклеарен материјал на ниво на оружје, нуклеарен материјал употреблив за оружје и специјален нуклеарен материјал. Нуклеарниот материјал на ниво на оружје е материјалот кој се смета за

⁶⁶ Види поопширно: "Nuclear Crime", Office of Nonproliferation and National Security, US of Energy, 1998.

⁶⁷ http://www.medf.ukim.edu.mk/upload/predavanja/137_426920145.pdf

⁶⁸ <http://carnegieendowment.org/2005/09/07/a.-q.-khan-nuclear-chronology>

најсоодветен за производство на нуклеарно оружје. Овде спаѓа ураниумот збогатен со над 90% или плутониум со над 90%, плутониум 239. Нуклеарен материјал употреблив за оружје секогаш е во облик што може директно да се искористи за производство на нуклеарно оружје без потреба од негово дополнително збогатување. А во специјалните нуклеарни материјали спаѓа ураниумот збогатен со изотопите U₂₃₃ или U₂₃₅ и плутониумот.⁶⁹

Од продажбата на вакви материјали можат да се остварат огромни профити. На пример, 1 килограм хром-50 на црниот пазар се продава за 25.000 долари, додека 1 килограм цезиум-137 може да достигне и 1 милион долари, а килограм литиум-6 дури 10 милиони.⁷⁰

Сите валидни индикатори укажуваат на тоа дека нуклеарниот црн пазар почнал да профилира уште во 1991 година, кога одредени обиди биле лажни, за подоцна посериозно да се активира во 1992 година и во годините по неа. Во 1993 година германските власти уапсиле повеќе од 100 луѓе за шверцување на нуклеарни компоненти од бившиот СССР. Денес можеме да потврдиме дека на црниот пазар може да се купат големи количества на нуклеарен материјал употреблив за оружје. Определените криминални структури што се ангажираат во нелегалната трговија со нуклеарни материјали имаат однапред утврдени јасни цели и намери. Мотив кој доминира е брзата заработувачка, стекнување на лична корист. Не помалку значаен мотив претставува и ширењето на оружјето, како и мотивите овие нуклеарни средства да се стават во функција за реализирање на нуклеарни закани и определени нуклеарни терористички активности.⁷¹

Шверцерите со нуклеарни материјали исто така криумчарат и со нерадиоактивни, но мошне опасни супстанции, како на пример: експлозиви, хемикалии и бојни отрови, патогени микроорганизми кои можат да се употребат за хемиско и биолошко оружје.

⁶⁹ Митко Котовчевски., "Национална безбедност на Република Македонија.", д-2, Македонска Цивилизација, Скопје, 2000

⁷⁰ Иван Бабановски, "Оружје за масовна деструкција", CityPrint, Скопје, 2010.

⁷¹ <http://www.heritage.org/research/reports/1995/03/crime-and-corruption-in-eurasia-a-threat-to-democracy-and-international-security>

Првиот откриен случај на незаконски промет со нуклеарен материјал употреблив за оружје е регистриран во октомври 1991 година на швајцарско-италјанската граница. Нуклеарната пратка ја сочинувале 30 килограми збогатен ураниум и плутониумски извор. Плутониумскиот извор на јони бил од руско потекло и се употребувал како значаен сегмент во изработката на детекторите за чад лоцирани во голем број источноевропски држави.⁷² Во светот до денес биле забележани 14 кражби на вкупно 15,3 килограми ураниум за производство на оружје со разни степени на збогатеност и 368,8 грама плутониум. Тоа се сите познати обиди за шверц на нуклеарен материјал... Изворите на САД намерно не ги споменуваат кражбите на нуклеарен материјал и радиоактивни елементи во Албанија 1997 година, во Украина, Русија Бугарија...⁷³

Значајни и многу интересни се и случаите за исчезнатите атомски бомби или таканаречените мистериозни А-бомби на кои не им се знае трагата но се претпоставува дека завршуваат на црниот пазар. Типичен пример за таков случај е потонувањето на стратегиската „Y” подморница на 6-ти октомври 1986 година на поранешниот СССР. Со неа на дното потонале и 15 ракети СС-Х-6 и уште 30 нуклеарни боеви глави. Се запрела на длабочина од 18.000 метри...⁷⁴

Кражбите и шверцот со радиоактивни елементи се честа појава во Украина, па затоа Службата за државна безбедност (СБУ), кон средината на 1996 година презентирала сознанија колку се бројни обидите на украинците и на граѓаните на други држави, за да прошверцуваат поголеми количества на цезиум, уран, плутониум или некои други смртоносни радиоактивни материјали.⁷⁵

Генералното собрание на ОН, 13 април 2005 г. усвои меѓународна конвенција за решавање на опасноста од нуклеарен тероризам, UN General Assembly Of The Nuclear Terrorism Convention со што се стави крај на повеќе од седум години преговори за документот. Договорот криминализира поседување, користење или закана од употреба на нуклеарно оружје или радиоактивни уреди од страна на невладини актери и странски државјани, нивните соучесници, а

⁷² Митко Котовчевски., „Национална безбедност на Република Македонија.”, д-2, Македонска Цивилизација, Скопје, 2000 с-195.

⁷³ (source, Mueller 1994., Williams and Woessner 1996., Albini et al. 2000).

⁷⁴ http://www.atomicarchive.com/Almanac/Brokenarrows_static.shtml

⁷⁵ <http://www.nti.org/analysis/articles/1996-nis-nuclear-trafficking/>

организаторите, со намера да предизвика смрт, тешка телесна повреда, уништување на животната средина, или оштетување на имот. Со тоа секое криминално нуклеарно терористичко дејствие се дозволува да биде казнето, виновниците да бидат апсени и судени. Конвенцијата ќе стапи на сила, откако спогодбата ќе биде ратификувана од најмалку 22 држави. Ова претставува значаен чекор во борбата против нуклеарниот шверц и нуклеарниот тероризам.⁷⁶

3. НУКЛЕАРЕН, БИОЛОШКИ И ХЕМИСКИ ТЕРОРИЗАМ

Гарвиновите⁷⁷ најголеми стравови, што тој ги нарекува "мегатероризам", вклучувајќи илјадници жртви предизвикани од биолошка војна, големо количество на хемиско оружје или употреба на нуклеарно оружје. Тој претпоставува дека терористите можат да користат нуклеарно оружје украдено од Русија или импровизирани нуклеарни направи, базирани на високо збогатен ураниум направени во Америка. Некои акти на мегатероризам, вклучувајќи го и 9-ти септември, беа предвидени од Американската комисија за национална сигурност во 21-от век (Харт-Рудмановата Комисија) во нивниот извештај за 1999 година, се вели дека: " Тероризмот ќе го користат многу слаби држави како атрактивна можност да се спротистават на влијанието на големите моќници..., но ќе има поголеми инциденти или ad hoc ќелии или индивидуи, мотивирани од религиозни причини, културни верувања, или огорчености...,"⁷⁸ Зголемувањето на огорченоста кон Западните култури и вредности е во повторно раѓање. Затоа Американските држави и нивните сојузници можат да претпоставуваат дека ќе бидат цел на терористички напади со користење на ОМУ. Америка ќе биде ранлива на таквите напади".⁷⁹

3.1. НУКЛЕАРЕН ТЕРОРИЗАМ

Нуклеарен тероризам е тероризам со ОМУ, и претставува терористичка закана од употреба на нуклеарно оружје или материјали. Кога се дефинира

⁷⁶ https://www.armscontrol.org/act/2005_05/NuclearTerrorismConvention

⁷⁷ Richard L.Garvin, "Nuclear and Biological Megaterrorism" 27th Season of the International Seminars on Planetary Emergencies, Aug.21,2002. <http://www.Fas.org/rfg/020821-terrorism.htm>, part of wich appears as "The technology of Megaterror", Technology Review, Sept. 1, 2002.

⁷⁸ US Commision on National Security in the 21th Century (chaired by former US Senators Gary Hart and Warren Rudman), New World Coming: American Security in the 21th Centuty, Sep.1999

⁷⁹ Табела 3 во прилози (Можни терористички групи кои имаат сила за употреба на ОМУ против САД).

поконкретно нуклеарниот тероризам се упатува на креирање и детонирање на уред кој се заснова на верижната реакција на фисија, а притоа е употребен во извршување на терористички дејства. Ова се однесува на проектил (бомба), со полнење од високозбогатен ураниум (HEU) или плутониум (Pu). Одредени автори кои се занимаваат со оваа проблематика, под нуклеарен тероризам подразбираат секое оружје кое содржи радиоактивни супстанции и употребено од страна на терористите. Овде ги вклучуваат и радиолошки распрнувачки - уништувачки уреди (РРУУ). Примероци од материјалите кои можат да се употребат во радиолошки распрнувачки - уништувачки уреди се цезиум-139, стронциум-90 и кобалт-60. Се употребуваат во цивилните експериментални лаборатории и медицински објекти, и се недоволно заштитени од кражби. Терористички напади врз нуклеарни центри кои ќе ги загрозуваат нуклеарните реактори, со намера да се предизвикаат нуклеарни акциденти, проследени со неконтролирано радиоактивно дејство, кое може да ја зафати територијата на еден или неколку континенти, исто така можат да се сметаат за нуклеарен тероризам.⁸⁰

Зголемената загриженост од можноста дека терористите можат да развијат и употребат нуклеарно оружје или радиолошки уништувачки уреди резултираше со зголемено и сериозно внимание за активностите кои би ги развиле и зајакнале против-мерките за заштита на нуклеарното оружје, нуклеарниот материјал и инфраструктурата. Воените акции кои се преземаат и ќе се преземаат во иднина, според одредени истражувачи можат да ги реорганизираат терористите, да продолжат континуирано да се одмаздуваат се до моментот кога ќе успеат да искористат дури и нуклеарно оружје, или радиоактивни дисперзивни материјали и средства. Затоа се очекува пред се да се искористат дипломатските способности и легалните законски и политички инструменти, наместо воените.

Контрола врз вооружувањето може значајно да придонесе во намалувањето на можностите за нуклеарниот тероризам.⁸¹ Иницијативите

⁸⁰ http://www.nti.org/f_wmd411/f_about.html Produced by the Monterey Institute's James Martin Center for Nonproliferation Studies Updated July 2010

⁸¹ http://unidir.org/bdd/fiche-periodique.php?ref_periodique=1020-7287-2003-2-en

рангирани од верификација па се до зголемена транспарентност на новите меѓународни договори може да промовираат зголемена безбедност за нуклеарниот материјал и нуклеарната инфраструктура како и зголемување на довербата во таа заштита. Со донесувањето на меѓународните договори и конвенции се подобрува превенцијата околу ширењето на ОМУ, најповеќе во државите кои го спонзорираат тероризмот. Терористичките организации сами без соработка со одредени држави, нема да можат да направат нуклеарно оружје, па дури и едноставен радиоактивен уред. Затоа безбедноста треба да биде лоцирана кај државите кои поседуваат нуклеарно оружје или имаат нуклеарни центри на својата територија. Терористите можат да дојдат до нуклеарно оружје преку кражби или да добијат оружје од држава спонзор. Соработката помеѓу терористичките организации и организираниот криминал е значајна, бидејќи терористите можат многу лесно преку шверц на ОМУ, да ги добијат потребните материјали за изработка на нуклеарно оружје. Опасноста од нуклеарен тероризам се зголеми по распадот на Советскиот сојуз. Загрижувачко е лошото обезбедување на советското нуклеарно оружје. Но сепак советите се огласија дека нуклеарните бомби се заштитени со посебен механизам, кој не дозволува да се детонираат од нелегитимен чинител односно, ако терористите дојдат до нив на еден или повеќе начини од претходно наведените, ќе се соочат со невозможна детонација. Нуклеарните боеви глави од овој вид се наречени "suitcase nukes " или шифрирани (куфер) нуклеарки. Програма за соработка и редуцирање на заканата како тело на Министерството за одбрана на САД, соработува со Министерството за одбрана на Русија, со цел да се зголеми степенот на безбедност на руското нуклеарно оружје.⁸²

Поради многубројните проблеми со кои се соочуваат терористите околу изработката, добивањето, недостигот на кадри и примената на нуклеарното оружје, се повеќе се надеваат кон дизанјирање на радиолошки распнувачки - уништувачки уреди. Примената на ова оружје ќе предизвика приближно исти ефекти врз популацијата, од психолошка гледна страна, а ќе има и голем број на жртви. Вистинската промоција нуклеарниот тероризам ја доживеја во крајот на

⁸² Nuclear Terrorism - Produced by the Monterey Institute's James Martin Center for Nonproliferation Studies Updated July 2010

2001 година и во Мај 2002 година, по апсењето на Jose Padilla, и по изјавата дека наводно верните членови на терористичката организација Ал-Каеда, го проучуваат начинот како да направат радиолошко оружје. Поради тоа се зголеми стравот кај јавноста, така да многу луѓе купуваа Гајгеров бројач (мерач), и potassium јодирани пилули за превенција од радиолошки напад.⁸³

До 2005 година, во светот, односно во 31 држава постоеја 443 нуклеарни реактори.⁸⁴ Терористите како можни цели за напад можат да ги искористат нуклеарните центри и нуклеарните реактори. Тие напади ќе ги извршуваат добро обучени терористи, вооружени со обичен класичен експлозив или друго конвенционално оружје, со помош на некој од вработените внатре во централата, саботажи или преку напад од воздух. Други кошмари што вклучуваат користење на ОМУ од страна на терористите, претставува напад со конвенционално оружје врз нуклеарна централа во близина на големите градови, како што е "Indian Point" во близина на Њујорк, ставање на нуклеарно оружје во товарен брод на некое големо пристаниште, како што е "Long Beach" во Лос Анџелес-најголемото во Америка. Не е тешко да се стави таква бомба во еден од бродовите што влегуваат во пристаништето и врз кои не се врши инспекција. Пристаништето "Long Beach", претставува важна цел на терористите, затоа што покрива скоро 40% од вкупната Американска надворешна трговија, па самиот негов напад би значело удар на Американската економија и економијата на светско ниво.⁸⁵

Руските производствени погони на нуклеарно оружје треба да се заштитат, додека производствените погони на хемиско и биолошко оружје кои се најголеми во светот треба да се уништат. Како што вели Alison производствените погони за високостроен ураниум и плутониум треба да бидат под заштита како што е заштитата на на пронаоѓалиштето FORT KNOX на злато од страна на Америка.⁸⁶ Alison ја истакнува потребата од спречување на некои држави како што се Иран и Северна Кореја да имаат нуклеарно оружје. Тој истакнува дека терористите немаат техничка и финансиска способност за производство. Затоа се стремат да

⁸³ <http://www.foxnews.com/us/2014/09/09/convicted-terrorist-jose-padilla-faces-longer-prison-term/>

⁸⁴ Hasan Saygin: "Nukleer Enerjiye Guncel Bakis", Bilim ve Gelecek, Sayi: 12 Eylul, (2004) Subat (2005), s. 30-36.

⁸⁵ Anthoni Lake, "Six Nightmares: Real Threats in a Dangerous World and How America can meet them", (Boston, MA: Little, Brown, 2000).

⁸⁶ Graham Allison, "Nuclear Terrorism: The Ultimate Preventable Catastrophe", London: Times Books, 2004.

дојдат до нуклеарно оружје со кражба или со негово присвојување. Со спречување на негово стекнување од терористите може да се направи проблемот да биде помал и може да се намали терористичката употреба на ОМУ. Alison се потпира на страната на понудата и тој мисли дека проблемот со нуклеарниот тероризам ќе исчезне ако им се оневозможи на терористите да дојдат до нуклеарно оружје и до материјалите за негово производство.

Во Јули 2006 година Русија и САД ја формираа Глобалната иницијатива за борба против нуклеарен тероризам, наменета за подобрување на кооперативноста помеѓу нив, заштита на нуклеарните центри, обезбедување на нуклеарните материјали, спречување на шверц со ОМУ, нуклеарен криминал, одрекување од преговарање со нуклеарните терористи, неутрализирање на ефектите од нападот ако се случи и создавање на силни национални и наднационални законски акти за казнување на терористите по секоја цена. Иницијативата е потпомогната од ОН, вклучувајќи ја Резолуцијата 1540.⁸⁷

Во 2006 година раководителот на МИ-5 во Велика Британија предупреди од потенцијален напад со ОМУ од Ал-Каеда, изјавувајќи дека има околу 30 завери, а нападите ќе бидат и врз активните центри во тоа време. Таа заклучи дека тие закани се пред се од хемиска и нуклеарна природа. Во Декември 2008 година, Комисијата за превенција од пролиферација на ОМУ и тероризам, подржана од Конгресот објави рапорт "Светот на ризик" во кој се обелодени дека, ако меѓународната заедница не дејствува одлучно и алармантно, ќе се случи најверојатно терористички напад со ОМУ некаде во светот на крајот од 2013-та година. Во 2010 година Комисијата донесе надополнувачки рапорт на претходниот со нови образложенија и заклучоци, клучни за одржување на глобалната безбедност во иднина.⁸⁸

Меѓународна Конвенција на ОН е "Конвенција за забрана на дејства на нуклеарен тероризам" или пак скратено Конвенција за Нуклеарен тероризам. ОН се во процес на преговарање за донесување на Проширена Конвенција за глобален тероризам во која државите потписнички се обврзани да ги

⁸⁷ <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/global-initiative-combat-nuclear-terrorism-gicnt/>

⁸⁸ Biological Weapons under Review at the BTWC December 16, 2011

детектираат и казнат можните терористички поединци, групи и организации кои имаат сила за употреба на ОМУ- нуклеарно оружје.⁸⁹

Мултиратералните инструменти во областа на разоружување, контролата врз вооружувањето и неширењето на нуклеарно оружје обезбедуваат потребни нормативни елементи и можат да обезбедат начин за нивна ефективна имплементација за намалување на ризикот терористите да обезбедат ОМУ. Исто така, мултиратералните инструменти може да помогнат во зацврстување на долготрајна меѓународна коалиција во борба против било кој вид тероризам. Главна пречка за терористите е да обезбедат нуклеарен материјал. Овој факт треба да го насочи вниманието и превземањето на конкретни мерки према постоечките големи резерви на нуклеарен материјал ширум светот и потенцијалниот ризик терористите да дојдат до тој материјал.

Се проценува дека има околу 30,000 нуклеарно оружје и повеќе од 3,000 тона нуклеарен материјал односно високо збогатен ураниум и одвоен плутониум – клучни елементи во нуклеарното оружје. Глобална цел во борбата против нукларниот тероризам е да се оневозможат терористите да дојдат во посед на нуклеарно оружје, радиоактивни материјали и нивните средства за лансирање. Оваа цел може да биде реализирана на неколку начини. Најпосакувана и најефикасна мерка би била целосната елиминација на нуклеарното оружје, меѓутоа во моментот не се исполнети основните услови за такво нешто.⁹⁰

Поради особениот значај на ова прашање потребно е спроведување на следните активности и мерки кои би придонеле во голем обем да се намали ризикот од можните закани или евентуални употреби на ОМУ од страна на терористите. Имено, потребно е точно и реално да се утврди бројот и видот на нуклеарното оружје и нуклеарниот материјал употреблив за воени цели, да се оневозможи било каков неовластен пристап до овие средства, доследно спроведување на ефикасните мерки за непролиферација, и околина во која ќе се осигура дека забраната на нуклеарно оружје нема да резултира со појава на конвенционални војни од голем обем, или пак револуција во развојот на хемиското и биолошкото оружје..

⁸⁹ http://www-ns.iaea.org/security/nuclear_terrorism_convention.asp?s=4&l=28

⁹⁰ file:///C:/Users/pc/Downloads/02_Special+Comment.pdf

Како дополнување следните четири мерки мораат исто така да се земат во предвид: – унапредување на безбедноста на нуклеарното оружје и неговите суштински компоненти; зголемување на ефективностa на режимот за неширење на нуклеарното оружје и неговите компоненти; поголема соработка во процесот на разоружување и негова поширока афирмација.⁹¹

Конференцијата за разоружување направи значаен придонес во намалување на ризикот од нуклеарен тероризам во два правца – зголемен е обемот на преговори за Fissile Material Cut-off Treaty и Конвенцијата за радиолошко оружје⁹²

3.2. Биолошки тероризам

Терористичките организации до крајот на 20 век воглавно малку биле заинтересирани за употреба на биолошки агенси во извршување на терористички дејства. Во 1993 година јапонската религиозна секта Аум Шинрикјо, истурила полутечна смеса на антракс спори во една зграда, со што беа промовирани првите биотерористички обиди за напад.

Био-тероризмот во минатото претставуваше теоретска закана, а после случувањата во Октомври 2001, стана реалност. Писмата кои ја содржеја смртоносната бактерија *Bacillus anthracis*, беа испратени преку пошта на политичари и на луѓе кои работат во медиуми. Единаесет луѓе беа заразени од антракс преку вдишување од кои пет умреа. На други четиринаесет луѓе им било дијагностицирано Cutaneous, или кожна болест, никој од нив не умрел. Жртвите биле сите кои имале непосреден контакт со писмата. Поранешниот заменик асистент на секретаријатот за одбрана од хемиско и биолошко оружје д-р Анна Јохнсон-Винегар изјави: “ние не знаеме кој е одговорен. Не го знаеме изворот на антракс агенсите, односно дали се украдени, произведени или купени од криминални групи. Не го знаеме мотивот за овој напад. Не сме способни да

⁹¹ <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/treaty-on-the-non-proliferation-of-nuclear-weapons/>

⁹² <http://www.unidir.org/files/publications/pdfs/a-fissile-material-cut-off-treaty-understanding-the-critical-issues-139.pdf>

изградиме силна одбранбена врска за детекција и превенција на вакви напади во иднина.”⁹³

Зошто овој настан е толку важен за безбедноста? Затоа што претставува нов феномен на напад. Нападот беше изведен во САД и иако имаше релативно мали жртви, психо-ефектот ја достигна својата кулминација преку стравот случајот пак да не се повтори или мултиплицира, така постепено беше тероризирана целата држава па и пошироко. Системот на безбедност на САД подоцна и на сојузниците, сериозно започнаа да се занимаваат со ризикот од ненадејна закана. Дали Ал-каеда е вмешана е знак прашање, а доколку не е, се поставува прашањето дали има биолошко оружје. Теророт траеше неколку години подоцна а поедини случаи се присутни и денес, кога одредени писма се пријавувуваат со сомнителна содржина на бел прашок, односно лажна тревога.

На 1 Март, 2003 година во Rawalpindi, Пакистан во домот на пакистанскиот бегалец по професија бактериолог д-р Abdul-Quddis Khan, бил уапсен терористот од Ал-каеда Khaled Sheikh Mohammed. Во домот биле заплени компјутерот и рачно напишани белешки, каде имало опишан комплетен план за како да се произведат две биолошки агенсии за развој на биолошко оружје бутолини салмонела и хемиски боен отров цијанид.⁹⁴ Прашањето за био-тероризмот е само кога повторно ќе се случи? Информациите од K. S. Mohammed и другите испитаници во Guantanamo, Куба упатуваат натоа дека Ал-каеда е сериозна во своите планови за изработка на биолошко оружје и употреба на истото.⁹⁵

Зошто био-тероризмот е во подем? Биолошкото оружје полесно е за производство, за разлика од нуклеарното и радиолошкото. Може да се произведе во мали импровизирани медицински лаборатории. Технологијата со која се произведува често има комерцијални апликации и “двојна намена”, со тоа

⁹³“ Appendix B: Johnson-Winegar Review”, pp. 58 in Bayes, Bugs, and Bioterrorists: Lessons Learned From the Anthrax Attacks, K.M Thompson, et al., Washington DC: Center for Technology and National Security Policy, National Defense University, April 2005.

⁹⁴ Barton Gellman, “Al-Q Near Biological Chemical Arms Production”, Washington Post, March 23, 2003.

⁹⁵ Често употребувани реченици во весници, тв-приемници и радио интервјуа, а најпопуларни изјави давале Drs. D.A. Henderson и Michael Osterholm.

терористит добиваат можност да одрекуваат. Екстремно смртоносно и ефективно во мали количини. Може да се употреби на најразлични начини.⁹⁶

Пет суштински барања мора да бидат усовршени за да се создадат услови за биотерористички напад:

- Еден мора да набави соодветен вид на заразни патогени.
- Еден мора да знае како исправно да ракува со патогените микроорганизми.
- Еден мора да знае како да ги репродуцира за да понатаму ги имаат соодветните био-карактеристики.
- Еден мора да знае како да ги усоврши, за да можат да се складираат професионално и сигурно.
- Еден мора да знае како да го дисперзира продуктот.⁹⁷

Биотероризмот придонесе да во Декември 2009 година Белата кука донесе во сила Национална стратегија за борба против био-закани во која се вклучени следниве темелни вредности:

- Промоција на Глобалната здравствена безбедност.
- Зголемување на нормите за сигурност и одговорност на безбедносниот сектор.
- Успешно управување во ситуации на ненадејни ризици и закани.
- Преземање на вистинските чекори за редуцирање на заканата.
- Способност за превенција, детекција и неутрализирање на заканата.
- Ефикасна комуникација помеѓу сите одговорни во безбедносниот систем.
- Трансформација на интернационалниот дијалог за биолошкото оружје.⁹⁸

⁹⁶ The Defense Science Board 1997 Summer Study Task Force on DoD Responses to Transnational Threats , Vol 1, Final Report, October 1997, p.47.

⁹⁷ "Official Concern in the United States Regarding the Potential of Terrorist Use of Biological Weapons", In Leitenberg, The Problem Of Biological Weapons, pp. 35-40.

⁹⁸ http://www.nti.org/f_wmd411/f_about.html Anthrax Attacks and Bioterrorism Produced by the Monterey Institute's James Martin Center for Nonproliferation Studies, Updated July 2010

3.3. ХЕМИСКИ ТЕРОРИЗАМ

Хемиски тероризам претставува употреба на хемиски отрови, токсични супстанции вклучувајќи ги и хемиските материи, во извршување на терористички напади. Потребно е да се изврши дефинирање на разликата помеѓу тероризам со хемиски токсични материи и тероризам со хемиско оружје. Тероризам со хемиски материи се дефинира како употреба на било кои токсични материи за остварување на целта. А тероризам со хемиско оружје се дефинира како употреба на агенс, кој е дизајниран, развиен и селектиран за употреба од страна на армијата за да се остварат одредени задачи кои ги дефинира доктрината на една држава а се користи од страна на терористичките организации. Оваа разлика го потврдува значењето на нападот во 1995 година со гасот сарин во токиското метро што претставува прв пат терористичка организација да употребила воен агенс.⁹⁹

Терористичките организации до крајот на 20 век не биле многу заинтересирани за примена на хемиско оружје. Табуата поврзани со употребата на ОМУ, односно хемиско оружје, беа прекршени уште од 1994/1995 година, од страна на јапонската религиозна секта Аум Шинрикјо, која за прв пат го употреби хемиското оружје сарин за терористички цели.

Денес Ал-кеда ги праќа најголемиот број на закани за примена на хемиско оружје. После нападот од страна на Ал-каеда врз САД, само прашање на време е кога ќе употреби хемиско оружје во своите акции. Ал-каеда со нападот на двете најголеми синагоги во центарот на Истамбул, и со нападот на Британскиот конзулат во една држава со доминантна исламска вероисповед како што е Турција, ја демонстрираше својата моќ, испраќајќи порака дека никој не е безбеден ако учествува во подршката на САД.

Според експертите се наведува дека 20 тони хемиски материи би предизвикале две експлозии, една конвенционална и една хемиска во подрачјето од два квадратни километри. Хемиската експлозија можела да предизвика емисија на хемиски гасови кои ќе предизвикале физички повреди и големи

⁹⁹ Zander J. Assessing the risk of chemical and biological weapons proliferation to terrorist, The non proliferation review, 1999.

оштетувања на белите дробови и очите при што бројот на загинати би достигнал бројка од 80.000 и 160.000 повредени.¹⁰⁰

ФБИ во 1977 година започнало 74 истраги во кои биле вклучени и хемиско-биолошките и нуклеарните матерјали, а пак во 1998 година отвориле дури 181 истрага во овој контекст. Во 80% од случаите се работело за измама, а останатите случаи претставувале атак со мал интензитет или пропаднати, неуспешни обиди за дисперзирање на опасни материи. До овој момент во САД не се случил масовен напад со хемиско оружје. Со оглед на ситуацијата можеме таков напад да очекуваме во блиска иднина.¹⁰¹

Хемискиот тероризам ќе претставува предизвик за секој терорист без разлика во која организација припаѓа. Покрај терористичките организации, кои располагаат со големи можности да ги набават потребните или неопходните матерјали за добивање на хемиско и биолошко оружје, хемискиот тероризам е предизвик и за голем број на "слободни" терористи-"волци самотници", чие откривање е најтешко.

¹⁰⁰ Chamberlain G: How Al Qaeda plotted to kill 80.000 in Jordan, 29-4-2004.

¹⁰¹ http://books.google.mk/books?id=1EEBV5TE3cC&pg=PA498&lpg=PA498&dq=fbi+stats+on+nuclear+investigation+1998+181&source=bl&ots=57IzZFEqzX&sig=vrxIN-CK8Gstr6dsqQV55JJzY_g&hl=en&sa=X&ei=gOGFVMmlKca4OOmMgYgF&redir_esc=y#v=onepage&q=fbi%20stats%20on%20nuclear%20investigation%201998%20181&f=false

III. ПРОЛИФЕРАЦИЈА НА ОРУЖЈЕ ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ

1. МЕЃУНАРОДНА МРЕЖА ЗА ПРОЛИФЕРАЦИЈА НА ОРУЖЈЕ ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ

Со цел подобро да се разбере проблемот со пролиферацијата како и организираноста на “подземната мрежа” за реализација на мрачните цели особено од страна на терористите, потребно е да се свати начинот и методите на дејствување на меѓународната мрежа за пролиферација.

Еден од главните поединци кои ги поставија основните темели на современата меѓународна мрежа за пролиферација е пакистанецот A.Q. Khan.¹⁰² Откривањето на оваа мрежа ги поттикна распитувањата за улогата на тајните трансакции во ширењето на нуклеарно, хемиско и биолошко оружје и нивните системи за испорака. Иако обемот на оваа мрежа е најверојатно поголем од претходно познатите мрежи, може да се заклучи дека е уникатен во многу елементи. Како и да е, со цел да се отпочне со барање одговори на поставените прашања, механизмите кои водат кон формирање и разформирање на такви мрежи, мора да бидат подобро разбрани.¹⁰³

Кога се разгледуваат практичните аспекти од дејствувањето на мрежите, потребно е да се нагласат следните елементи. Нуклеарните трансакции меѓу државите се стари колку и самото постоење на нуклеарното оружје. Британските научници кои беа вклучени во проектот на САД го понесоа сето знаење за нуклеарните технологии во Британија за разлика од советските шпиуни кои успеа да дојдат до одредена американска документација од истиот проект. Повеќето трансакции се тајни и не е лесно да се утврдат сите односи и врски во постоечките мрежи за пролиферација. Најдобро документираните мрежи за трансфер на технологија се за балистичките ракети.¹⁰⁴

Во однос на трансакциите помеѓу две држави, доминираат односите помеѓу Русија и Кина и секоја од нив има развиена мрежа за пролиферација со четирите држави - Северна Кореја, Сирија, Иран и Ирак. Дополнително, Русија им

¹⁰² A.Q. Khan - GlobalSecurity.org

¹⁰³ http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nps/khan_network_clary.pdf

¹⁰⁴ <http://www.acronym.org.uk/docs/1103/doc03.htm>

помагаше на Египет и Либија додека Кина им помагаше на Пакистан и Саудијска Арабија. Трансакциите од прв ред се на основа на пазарна база. Структурата на трансакции изгледа како звездаста мрежа со две клучни точки. Во случајот со Кина и Пакистан, двете држави ја имаат “заканата” од Индија. Со пристапувањето на Русија во контролниот режим за ракетна технологија во 1995 година, Русија ја намали пролиферацијата на ракетната технологија иако беше под сомнеж помошта за Северна Кореја и Иран, без разлика што веројатно било на пониско ниво на соработка.

Мрежата за пролиферација од втор ред вклучува држави и од мрежата на прв ред со тоа што односите помеѓу државите од вториот ред се често повторливи и реципрочни. Со исклучок на Иран и Северна Кореја, ниедна од другите држави не се врзани со пазарни односи по ова прашање. Северна Кореја има формирано свој центар за пролиферација делејќи ракетна технологија на Египет, Ирак, Либија, Сирија, Пакистан и Иран. Иран има формирана мал подцентар за продажба на ракетна технологија поврзана со Северна Кореја, Сирија и Либија. Оваа формација ја потврдува преодноста од првиот ред и структуралната еднаквост, каде односите траат во подолг временски период за едната од двете држави (Русија или Кина). Трите од четирите пролифератори кои примија технологија од Русија и Кина, покасно развија врски помеѓу другите (Сирија, Иран и Северна Кореја) иако врската помеѓу Сирија-Иран беше развиена и пред да се вклучи Русија.¹⁰⁵

Вториот круг покажува поголема динамика во однос на првиот круг. Северна Кореја прво прими помош од Египет и Иран а покасно им возврати со соодветна помош во развојот на балистичката ракетна технологија. Исто така позната е помошта кои Либија и Сирија и ја пружија на Иран а покасно Иран им возврати реципрочно. Податоците во врска со нуклеарната пролиферација организирана од страна на AQK покажуваат дека Пакистан беше централна точка или хуб како популарно се именува. AQK користел тајна мрежа да ја обезбеди пакистанската програма креирајќи “клирингхаус” за доставување на делови за Иран, Либија и Северна Кореја. Има информации дека се нуделе делови и за Ирак и Сирија. Сите четири пролифератори на ракетна техника кои примаа помош од

¹⁰⁵ http://www.nps.edu/ccf/conferences/recent/WMDConferenceAug05_rpt.html

Русија и Кина, беа поврзани во мрежата за пролиферација на АМК. Иако потребните знаења за производство на нуклеарно оружје се повисоки во однос на ракетната технологија, бројот на снабдувачи е повеќе ограничен и трансакциите се повеќе од хиерархијскиот модел.¹⁰⁶

Ракетната техника е повеќе трансфербилна во однос на нуклеарната технологија. Ова е врзано за присутноста на реципрочна размена, има помали технички предизвици кои овозможуваат повеќе децентрализација и специјализација во однос на нуклеарната технологија. Од причина што е зголемена збиеноста на учесниците се намалуваат можностите за уништување на овие мрежи. АМК мрежата успеала да им трансферира делови и планови на Либија, Иран и Северна Кореја но сепак овие држави имаат потешкотии во производството на нуклеарен материјал бидејќи мрежата не е во состојба да го трансферира лесно “притаеното” знаење. Тоа значи дека купиле нуклеарна технологија без соодветно знаење како тоа функционира.¹⁰⁷

Подстреците кои ги обезбедува пазарот можат да ги ограничат идните мрежи за пролиферација на нуклеарното оружје. Државите снабдувачи во улогата на хуб можат да го ограничат трансферот на информации. На пример, тие можат да продадат делови за центрифуги, но не и инструкции како да се формира со цел да биде профитабилно.

Додека и двете мрежи, за нуклеарно оружје и за ракетна технологија, ги вклучуваат скоро истите учесници, динамиката на двете структури е различна и главна причина за тоа е потребното знаење за производство на соодветните средства. Стратегиските односи и цените на пазарот играат главна улога, кога два снабдувача ја продаваат технологијата на многу различни учесници. Главниот притисок е насочен спрема Русија и Кина. Често државите поврзани со Русија и Кина формираат свои мрежи за пролиферација кои се се повеќе реципрочни и децентрализирани. Нуклеарните мрежи во кои знаењето игра главна улога вклучуваат различен сет на учесници за разлика од мрежата за ракетна технологија. Нуклеарните трансакции мора да бидат повеќе хиерархијски, со единечни снабдувачи и намери за еднонасочно трансферирање на знаење. Оваа

¹⁰⁶ <http://www.economist.com/node/11585265>

¹⁰⁷ From Wikipedia, the free encyclopedia

мрежа беше обликувана во звезда и ограничувањето на подцентарот на нуклеарната мрежа, впрочем е и најдобра политика. Сепак, напорите мора да бидат фокусирани Пакистан да се доведе под режимот за нуклеарно снабдување како и минимизирање на шансите Северна Кореја да постане нуклеарен центар на пролиферација.¹⁰⁸

2. ПРОЛИФЕРАЦИЈА НА НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ

Генералниот директор на Меѓународната агенција за атомска енергија во 2008 година пред Генералното Собрание на ОН, го потсети светот за можноста за реализација на нуклеарни терористички напади. Тој во своето излагање го кажа следното: *"Можноста терористите да дојдат до нуклеарен или друг вид радиоактивен материјал останува страшна закана. Бројот на пријавени инциденти до Агенцијата за украден или изгубен нуклеарен и радиоактивен материјал е вознемирувачко висок ..."* *"Исто така претставува проблем и фактот дека поголем дел од овој материјал не е откриен. Понекогаш е откриен материјал кој не е пријавен како недостасувачки."*¹⁰⁹

Нуклеарна пролиферација е термин кој се користи за опис на ширењето на нуклеарното оружје, фисионен материјал, нуклеарна технологија за производство на оружје и информации према државите кои не се "признати" како нуклеарни сили според Договорот за неширење на нуклеарно оружје. Против пролиферацијата се многу држави во светот без разлика дали поседуваат или не нуклеарно оружје бидејќи се загрижени од фактот дека ако се зголеми бројот на држави кои поседуваат нуклеарно оружје би се зголемила и можноста за нуклеарно војување каде неминовно би дошло и до уништување на цивилно општество, нарушување во голема мерка на меѓународниот мир и безбедност и губење на суверенитетот на државите.

Покрај веќе декларираниите пет нуклеарни држави следните четири се претпоставува дека обезбедиле нуклеарно оружје: Индија, Пакистан, Северна Кореја и Израел. Ниедна од овие четири не е дел од Договорот за неширење на

¹⁰⁸ http://www.nps.edu/ccf/conferences/recent/WMDConferenceAug05_rpt.html

¹⁰⁹ IAEA Director General Dr. Mohamed ElBaradei 28 October 2008 Statements of the Director General, United Nations General Assembly, 28 October 2008.

нуклеарно оружје, иако Северна Кореја беше од 1985 година но истапи во 2003 кога ги најави и реализира нуклеарните тестирања во 2006 и 2009 година. Една од критиките према Договорот е што има дескриминаторски однос во признавањето на нови нуклеарни држави и ги признава само тие кои имале нуклеарно оружје пред 1968 година.¹¹⁰

Во овој дел е потребно кратко да се објасни и двојната улога на употребливоста на нуклеарната технологија. Имено, постои реална можност технологијата за нуклеарна енергија да се употреби за производство на нуклеарно оружје ако државата има интерес да го направи тоа. Во тој случај, цивилната нуклеарна програма се насочува во тој правец и редовно, тоа се случува тајно и далеку од очите и ушите на другите.¹¹¹ Моменталната криза во врска со Иран е директна последица на таквото долгогодишно однесување кое постојано воглавно беше осудувано од меѓународната заедница а особено од САД и Израел кои се и водечките држави во преземање на соодветни мерки, некој пат директно а повеќе преку меѓународната заедница.¹¹²

Многу држави предупредуваат од опасноста за градење на нови и бројни нуклеарни реактори кои го зголемуваат ризикот од нуклеарната воена пролиферација. Основен услов кој би требало да е исполнет за некои идни држави со овакви аспирации е да имаат "стабилна влада" која сигурно и успешно ќе го менаџира развојот и и мирновремената употреба на нуклеарната енергија и ќе ги преземе сите утврдени мерки и активности за обезбедување и спречување на незаконски евентуален одлив на било кој елемент од нуклеарната програма. Добрите и стабилните карактеристики на владата кои би биле гаранција се однесуваат на низок степен на корупција во државата особено во овој дел, висок степен на политичка стабилност, висок степен на ефективност во реализација на програмските цели, висок степен на независност и отпорност за било кој вид притисоци и силно согласување со регулативните меѓународни норми кои ја покриваат оваа област.

¹¹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_proliferation

¹¹¹ Steven E. Miller & Scott D. Sagan (Fall 2009). "Nuclear power without nuclear proliferation?" *Deadalus*

¹¹² Kristin Shrader-Frechete (19 August 2011) "Cheaper, safer alternatives than nuclear fission" *Bulletin of the Atomic Scientists*.

Ние живееме во време на зголемена нуклеарна опасност. Бројот на држави вооружени со нуклеарно оружје или држави кои се во процес на обезбедување на истото е во пораст. Терористичките организации постојано се обидуваат да дојдат до нуклеарно оружје или пак материјал, технологија и експерти потребна за производство на истото. Шверцот на нуклеарната технологија е сериозен, постојан и мултидимензиониран проблем. Светската експанзија на нуклеарни сили ја зголемува опасноста од пролиферацијата.

Предизвиците остануваат јасни. Денеска е многу лесно да се дојде до потребните информации во врска со производството на нуклеарна бомба со користење на Интернет. Всушност најтешкиот дел во сето ова е да се обезбеди соодветен ураниум или плутониум. Суштинска обврска на сите учесници во процесот за спречување на пролиферацијата е да се обезбедат овие материјали од евентуална кражба или пак се спречи можноста истите да се купат на “црниот” пазар.

Долг временски период се воспоставуваат универзални норми за поседување и употреба на нуклеарно оружје и во заштитата на нуклеарните материјали и технологии. Врз база на Договорот за неширење на нуклеарно оружје изграден е меѓународен режим, постојат неколку иницијативи за борба против пролиферацијата преземени за јакнење на нуклеарниот безбедносен режим и програми за соработка помеѓу поголем број нуклеарни сили со цел да се зајакне меѓународниот одговор спрема нуклеарните закани.

САД како водечка држава во иницирање и спроведување на голем број мерки, иницијативи, договори и практично преземени активности во борбата против пролиферацијата, смета дека има голема одговорност да го води светот во унапредувањето на напорите со помош на другите држави. За таа цел се нудат повеќе препораки и иницијативи и сето тоа поткрепено со огромна финансиска поддршка за успешно реализирање на предложеното.¹¹³

¹¹³<http://www.scribd.com/doc/8575220/WORLD-AT-RISK-Nuclear-Proliferation-and-Terrorism>

2.1. РЕЖИМ ЗА НЕШИРЕЊЕ НА НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ

Основни двигатели во режимот за неширење на нуклеарно оружје се Договорот за неширење на нуклеарно оружје и Меѓународната агенција за атомска енергија. Во едно од наредните поглавја детално ќе бидат објаснети и двата столба на режимот кои всушност се столбот на целиот систем кој е насочен да ја спречи пролиферацијата.

Без разлика на евидентниот успех и на двете компоненти, режимот се соочува со неколку предизвици кои ја намалуваат или отупуваат оштрицата на севкупните напори кои ги превзема меѓународната заедница да се справи со се присутната пролиферација на што не потсетија зборовите на Генералниот директор на Меѓународната агенција за атомска енергија, цитирани на почетокот на овој текст.

Според заклучоците на Меѓународната комисија за разоружување на ОН, прв предизвик се нуклеарните програми на Иран и Северна Кореја. Во исто време загрижува и зголемувањето на нуклеарните арсенали на Индија, Пакистан и Кина. За Агенцијата најбитен предизвик е очекуваната експанзија на цивилни нуклеарни програми ширум светот.¹¹⁴

Прашањето околу финансирањето на активностите на Агенцијата постојано е актуелно и со оглед на зголемениот број на цивилни нуклеарни програми, повторно ќе биде проблем за сите држави кои партиципираат во буџетот на Агенцијата. Исто така, два структурни чинители во голем обем ја намалуваат способноста на Агенцијата да дејствува кредибилно против државите кои отстапуваат од договорените норми. Прво, прашањето на консензус и второ, нема предвидено по автоматизам примена на одредени санкции према државите кои не ги применуваат договорените мерки и активности предвидени со Договорот за неширење на нуклеарно оружје.

Со препораките наведени подолу се јакне режимот за неширење на нуклеарното оружје и се разработуваат основните цели на системот кој е наменет за спречување на пролиферацијата:

¹¹⁴ Strategic Insights, Volume V, Issue 6 (July 2006), by Alexander H. Montgomery

Препорака 1. САД и другите држави треба да работат на меѓународен план во правец на јакнење на режимот против пролиферацијата, реафирмирајќи ја визијата “свет без нуклеарно оружје”:¹¹⁵

- Да се наметнат мерки за прекршителите на Договорот за неширење на нуклеарно оружје и повлекување од Договорот,

- Да се обезбеди пристап до нуклеарното гориво,

- Да се јакнат капацитетите на Агенцијата и обезбедат финансиски средства и авторитет,

- Да се промовира понатамошниот развој и ефективната имплементација на иницијативите за борба против пролиферацијата,

- Да се обезбеди консензус да ни една нова држава, вклучувајќи ги Иран и Северна Кореја, да поседуваат збогатен ураниум или плутониум и капацитети за репроцесирање,

- Интезивирање на напорите во промоцијата и одржувањето на мораториумот за нуклеарно тестирање,

- Да се изработи глобален договор за дефинирање на “соодветна” и “ефективна” нуклеарна безбедност и систем за утврдување на бројот на произведен нуклеарен материјал согласно резолуцијата 1540 на ОН, и

- Да се обесхрабрат напорите за користење на финансиски потстреци во промоција на цивилната нуклеарна моќ.

За имплементација на оваа препорака комисијата предлага да се преземат неколку дејствија:¹¹⁶

- По принципот на меѓународното право САД треба да биде лидер на напорите за воспоставување, на мерки за државите кои ги нарушуваат одредбите на Договорот за неширење на нуклеарно оружје или повлекување од истиот,

¹¹⁵ The Lugar Survey on Proliferation Threats and Responses

¹¹⁶ The Report of the Commission on the Prevention of WMD Proliferation and Terrorism

- САД треба да биде лидер на меѓународните напори за воспоставување на банка на нуклеарно гориво,
- САД треба да биде лидер на меѓународните напори за ревидирање и унапредување на капацитетите на Агенцијата,
- САД треба да ги унапреди иницијативите за борба против пролиферацијата и да ја зголеми нивната имплементација,
- САД треба да го насочува меѓународниот консензус за блокирање на други држави да обезбедат капацитети за добивање збогатен ураниум и репроцесирање,
- САД треба да работи со други за промоција и одржување на мораториум на нуклеарни тестирања
- САД треба да работи да се постигне меѓународен договор за одредени специфични строги стандарди за обезбедување на нуклеарниот материјал,
- САД треба да ги обесхрабри сите носители на финасиски потсреци за промоција на цивилната нуклеарна енергија.

Препорака 2. Следната администрација во САД треба да обезбеди сеопфатен извешај за соработката во врска со нуклеарните програми и треба да развие глобална стратегија за се поголемата експанзија на заканите како и да се реконструктираат односите со Русија од донаторски и примачки односи во соработувачко партнерство.

Препорака 3. Како врвен приоритет за следната администрација е да се спречи понатамошниот развој на нуклеарните програми за производство на оружје во Иран и Северна Кореја, што значи постојано прекинување на сите напори на Иран да произведе нуклеарно оружје. Во случајот на Северна Кореја се бара целосно напуштање и демонтирање на нукларното оружје и тековните нуклеарни програми. Овие програми можат да се сопрат со директна дипломатска активност со владите на Иран и Северна Кореја, објаснувајќи им ја корисноста од напуштањето на нуклеарните програми за производство на оружје како и енорно големите потребни финансиски средства. Во случај да нема резултати од

овие дипломатски напори, да постои сериозна закана за директен напад со вооружени средства.

Особени и тешки предизвици за Режимот за неширење на нуклеарно оружје остануваат Иран и Северна Кореја со своите нуклеарни програми за производство на нуклеарно оружје а особено Северна Кореја која е многу понапред во развојот и тестирањата на нуклеарното оружје. Според американските проценки и заложби, светот не би требало под било какви услови да го дозволи тоа а во сите напори САД биле и ќе бидат лидер да се спречи понатамошното ширење на нуклеарното оружје. Со поседување и евентуална употреба на нуклеарното оружје од страна на овие две држави, во голем степен би се загрозила светската безбедност и мир.

Исто така битен аспект на ова прашање е и реакцијата и однесувањето на неколку држави во светот кои имаат аспирации за производство на нуклеарно оружје. Имено, ако овие држави поминат без никакви мерки од меѓународната заедница и било какви последици по нив, тоа ќе претставува модел и за другите со што би се креирала “каскадна пролиферација”. Најчесто посочувани држави со такви аспирации се Египет, Алжир, Турција, Бразил, Аргентина, Саудиска Арабија, Либија, Јужна Кореја како и Тајван. Секако тие амбиции се појавувале во различни временски периоди и од различни причини, но дел од нив ја напушиле таа опција а дел се префрлиле на планирање и реализација на мирновремена употреба на нуклеарната енергија а вероватно некои сеуште ги имаат тие аспирации.

3. ПРОЛИФЕРАЦИЈА НА БИОЛОШКО И ХЕМИСКО ОРУЖЈЕ

Хемиските борбени средства се исто толку опасни и застрашувачки како и биолошкото оружје. Хемиските средства имаат многу сличности со биолошкото оружје: претставуваат голема потенцијална опасност и закана, релативно се евтини, релативно побрзо се доаѓа до нив и се мошне лесни за прикривање поради нивната двојна природа на употреба.¹¹⁷

Држави кои во својот арсенал имаат биолошко и хемиско оружје ги има во доста голем број, и претставуваат реална закана врз глобалната безбедност.¹¹⁸

¹¹⁷ Милан Димитровски., “Заштита од хемиско- биолошки тероризам”, Соларис Принт-Скопје, 2011 година

¹¹⁸ Види пошироко во Прилози табелите 6 и 7 (Статус на држави со хемиско и биолошко оружје).

Откако се случија трагичните настани од 11 септември 2001 година, американската влада го промени односот спрема опасноста од евентуален терористички напад со биолошко и хемиско оружје. Додека борбата против нуклеарниот тероризам беше насочена во обезбедувањето на резервите на фисиониот материјал пред терористите да го украдат или пак го купат на црниот пазар, пристапот на владата во однос на биолошкиот и хемиски тероризам беше насочен спрема превентивата.

Со потенцирање на приоритетот за заштита од биотероризмот можно е да се унапреди американската и глобалната био-хемиска безбедност. Безбедносните предупредувања растат полека, заостанувајќи зад итните биолошки ризици и закани. САД треба да биде лидер во меѓународните напори за ревидирање, унапредување и ефикасна имплементација на иницијативите за борба против пролиферацијата на хемиско и биолошко оружје. САД треба да ги превземе следните мерки и активности прикажани во препораките, кои ќе помогнат директно во неширењето на оружјето и ефективна заштита од био-хемиски тероризам.

Препорака 1. Се однесува на заштитата од био-хемиски тероризам:¹¹⁹

- Спроведување на сеопфатен извештај за национална програма за обезбедување на опасните патогени и хемиските токсини,
- Развивање на национална стратегија за унапредување на биотехничките капацитети,
- Зголемување на владиното надгледување на високо-контаминираниите лаборатории,
- Промовирање на културата за безбедно предупредување во научната заедница, и
- Унапредување на националните способности за брз одговор во заштита од биолошки и хемиски напади со нанесување на масовни жртви.

Препорака 2. Се однесува на спречувањето на пролиферација на биолошко и хемиско оружје :¹²⁰

¹¹⁹ <http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/rr4904a1.htm>

- Вршење притисок за конференција на држави кои имаат биотехнолошка индустрија со цел да се промовира био-безбедноста,
- Спроведување на глобална проценка на био-хемиските ризици,
- Јакнење на мрежи за набљудување на глобални болести,
- Да се предложи нов акционен план за постигнување универзални норми и ефективна имплементација на Конвенцијата за биолошко оружје и Конвенцијата за хемиско оружје на национално ниво.

Од суштинско значајње е тоа дека членовите на научната заедница во: универзитетите, медицинските установи и ветеринарните училишта, хемиските лаборатории и фабрики, невладините истражувачки институти, трговските асоцијации, биотехнолошките и фармацевските компании, треба да вложуваат напори за осетливи истражувања и експерименти, за прашања од сферата на био-хемиската безбедност.

4. ПРОЛИФЕРАЦИЈА, ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И НАЦИОНАЛНИ БЕЗБЕДНОСНИ ДИЛЕМИ

Без разлика од каде доаѓа дебатата помеѓу реалистите и глобалистите за структурата на меѓународниот систем и влијанието на глобалната безбедност, сигурно е дека професионалците од оваа област и политичарите треба уште повеќе да го дигнат гласот за можностите на државите за контрола и борба против пролиферацијата на ОМУ.

Податоците ќе бидат се повеќе собрани на едно место, брзините на процесите ќе продолжат да се зголемуваат и како резултат, технологијата ќе биде достапна за поголем обем на учесници. За државите ќе се зголеми тешкотијата за развивање на механизми за одржување на мирот со ваков протек на информации и технологии.

Недржавните субјекти се повеќе се напругнуваат да ги зголемат своите капацитети во меѓународниот систем. Меѓународните корпорации и не-владините организации изгледа ќе продолжат со неуморното ширење во светот,

¹²⁰http://r.search.yahoo.com/_ylt=AwrBT8YpXIZU7osAHE5XNyoA;_ylu=X3oDMTEzOWF2YTF1BHNIYwNzcgRwb3MDMgRjb2xvA2JmMQR2dGlkA1NNRTgwn18x/RV=2/RE=1418120361/RO=10/RU=http%3a%2f%2fkms1.isn.et.hz.ch%2fengine%2fFiles%2fISN%2f127700%2fchaptersection_singledocument%2f670f24be-6bf7-4d17-ad01-123a58b42b13%2fen%2fChapt.6.pdf/RK=0/RS=6crd2asueTNL4.COZcs7UrUqaEU-

движејки ги технологиите и информациите во досега неразвиените географски региони. Слободниот протек на знаење, добра, пари и луѓе креираат опкружување на нестабилност и несигурност во кое државите ќе треба да преземат нови мерки и одредување и распоредување на соите ресурси и инструменти на политиките кои ги водат. Државите традиционално користат серија на индикатори за да ја дефинираат нестабилноста, како што е физичкото насилство кое бара развој и употреба на воена сила. Денешното опкружување и заканите врз безбедноста се повеќе комплицирани. Главен аспект на опкружувањето е дека државите немаат потреба од еден лидер или контролор на глобалните движења и потполно е јасно дека непријателските не-државни субјекти го користат тоа “незаштитено” место на глобализацијата ширејќи малигни текови и процеси. Некои од овие движења се тешко видливи за државите но не се помалку заканувачки од физичките манифестации на нестабилноста кои традиционално се користат за проценка на нестабилноста. Со други зборови, лошите глобални движења претставуваат всушност индикатори на нестабилноста, кои треба да бидат забележани од државите.

Државите се соочуваат со серија од дилеми како одговор на предизвиците, проблем е во идентификацијата на неконтролираните глобални движења особено “лошите” и какви мерки би требало да се превземат за да се елиминираат неизвесностите во врска со евентуалните последици од таков вид движења. Тешки се одлуките кога, каде и како да се структурира регулативата за да се ограничат “лошите” движења. Тежината на ова прашање се манифестира и во откривањето на “подземните” движења кои се исклучиво тешки за откривање и ги комплицираат вкупните напори во детектирање и ограничување на тие патишта на пролиферацијата. На пример, државите би сакале да ги ограничат глобалните движења кои ја подржуваат пролиферацијата на ОМУ, било каква поддршка за терористичките организации, дали со информации или материјално со пари. Но во исто време, се соочуваат со двете острици на мечот, водење на овие мрежи према црниот пазар и креирање на “офшор” компании ширум светот. Државите за да се сигурни во врска со пролиферацијата, ја користат помошта од

суб-владините мрежи кои соработуваат во детектирање на “лошите” движења, но задачата е огромна.¹²¹

¹²¹ <http://cns.miis.edu/npr/pdfs/ogilvi41.pdf>

IV. КОНТРОЛА НА ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ

Обединетите Нации (ОН) претставуваат носечка светска организција која ги обединува сите држави во светот и која на сите држави им овозможува еднакви шанси за решавање на бројните прашања и проблеми со кои се соочуваат државите и секако, решавање на проблемите кои се значајни за целокупната светска популација односно, имаат глобален карактер.¹²²

Не секогаш сите држави ги прифаќале активностите, мерките и документите кои се однесуваат на контрола на вооружувањето, прашањато за неширење на технологии, материјали и оружја за масовно уништување. Неприфаќањето, во суштина, останува како последица на следење на националните интереси, недоверба помеѓу државите и немање политичка волја да се решат одредени прашања.¹²³

1. ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ И МЕЃУНАРОДНОТО ПРАВО

Воочената закана од ОМУ стана едно од најзначајните прашања на надворешните политики и националните безбедносни агенди. Заканата од ОМУ има големо влијание во креирањето на стратегиите за национална безбедност и домашна сигурност. Зголемување на можностите од заканите со ОМУ го зголемува и прашањето за улогата на меѓународното право кој се однесува на ОМУ, имајќи го во предвид новото безбедносно опкружување.

Меѓународното право кое се однесува на ОМУ се состои од три различни комплекти на правила за технологијата на ОМУ. Општите правила на меѓународното право како што е меѓународното хуманитарно право, исто така применуваат дефиниции на ОМУ. Доминантни меѓународни законски активности во врска со ОМУ беа преговарањето и имплементацијата на договорите за контрола на вооружувањето. Овој пристап на контрола на вооружувањето ги покажува трите цели – одвраќање од употреба на ОМУ од страна на државите, да забрани сместување и тестирање на ОМУ во одредени зони и, да учествуваат во разоружувањето на ОМУ. Иако договорите за контрола на вооружувањето

¹²² <http://www.un.org/esa/socdev/documents/ifsd/SocialJustice.pdf>

¹²³ See, e.g., Advisory Opinion, Legality of the Use of Force by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, ICJ Reports 66 (1996),

учествуваат во развојот на царинските норми за ограничување и забрани на употреба на ОМУ, развојот и поседување на ОМУ не беше надвор од содржината на договорите, не е легално според царинските меѓународни правила.¹²⁴

Трансформацијата на политиката и технологијата на ОМУ предизвика загриженост дека пристапот за контрола на вооружувањето недоволно адекватно се однесува на политичките, технолошките и подготвителните предизвици со кои државите се конфротираат во однос на ОМУ. Иако контролата на вооружувањето останува важна, новото ОМУ опкружување сведочи за разликата во тоа како државите и меѓународните организации го користат меѓународното право во врска со заканите од ОМУ.¹²⁵

Во новото опкружување, државите и меѓународните организации внесуваат разликост во улогата на меѓународното право во врска со заканите од ОМУ. Традиционалниот пристап во контрола на вооружувањето не ја монополизира правната стратегија против ОМУ. Овој развој сугерира дека потребата од меѓународното право во врска со ОМУ договорите, е поголем денеска, за разлика во претходните периоди. Опасностите и неизвесностите ја конфронтираа употребата на меѓународното право во новото ОМУ опкружување и може да биде историско ново, како што е американското претставување на меѓународното право како оправдување за напад врз Ирак и кризата со Северна Кореа.¹²⁶

2. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ТЕЛА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ И НИВНИОТ ОДНОС КОН ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ

ОН во досегашната работа донеле огромен број резолуции, конвенции, упаства, препораки и совети во врска со прашањата за разоружување и неширење на ОМУ и нивните сушински елементи. Постојано ги охрабруваат сите други

¹²⁴ <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iunan/iunanframe.htm>.

¹²⁵ <http://fas-www.harvard.edu/~hsp/crim01.pdf>

¹²⁶ Harvard/Sussex Program on CBW Disarmament and Arms Limitation, Draft Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Developing, Producing, Acquiring, Stockpiling, Retaining, Transferring, or Using Biological or Chemical Weapons,

позитивни договори и иницијативи на билатерално и регионално ниво, помагаат организациски, експертски и финансиски многу форуми и експертски проекти.

Во Повелбата на ОН во член 26 помеѓу другото стои – “...воспоставување на меѓународниот мир и безбедност ...” Една од клучните функции на Советот е да ги одреди плановите за воспоставување на систем со кој би се регулирало вооружувањето во светот.¹²⁷

Советот е организиран така да биде во можност перманентно да дејствува и претставниците на неговите членки постојано да бидат присутни во работата во седиштето на ОН. Држава која не е членка на Советот за безбедност може да учествува во работата, во дискусијата ако интересите на таа држава се во прашање, без право на глас, Советот ги одредува условите за учество за државите не-членки.

2.1. РЕЗОЛУЦИИ НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ

а) РЕЗОЛУЦИЈА 1540

Резолуцијата 1540¹²⁸ е усвоена од Советот на Безбедност на ОН на 28 април 2004 година. Основна цел е да се намали заканата од терористичките групи кои се обидуваат да дојдат до оружје за масовно уништување (ОМУ). Со Резолуцијата се опфатени следните три области:

- Контрола на оружјето
- Разоружување
- Спречување на пролиферација на ОМУ

За потребите на Резолуцијата како и за единствено гледање на прашањата за кои се говори во Резолуцијата, усвоени се следните дефиниции:

Средства за разнесување: ракетни проектили, ракети и други беспилотни системи кои се во можност да испорачат нуклеарно, хемиско или биолошко оружје кои се специјално направени за таква употреба.

¹²⁷ <http://www.politicalaffairs.net/un-charter-article-26-and-disarmament/>

¹²⁸ <http://www.state.gov/t/isn/c18943.htm>

Не- државни субјекти: индивидуи или групи, кои не дејствуваат со законски авторитет на било која држава во изведувањето на активности кои спаѓаат во опфат на оваа резолуција.

Материјали во врска со оваа проблематика: материјали, опрема и технологија опфатени со договори и акти на разбирање, или пак вклучуваат национални контролни листи, кои можат да бидат употребени за дизајнирање, развој, производство или употреба на нуклеарно, биолошко и хемиско оружје и нивните средства за испорака.

Резолуцијата бара од државите да воспостават контрола над извозот над сите ОМУ и нивните средства за испорака и материјалите врзани за процесот. Исто така, бара да ги имплементираат предвидените мерки за извоз и физичките мерки за заштита, со цел да се спречи одвраќањето од чувствителните материјали и технологии. Резолуцијата го охрабрува унапредувањето на меѓународната соработка во овие напори промовирајќи ја универзалната поддршка на договорите за неширење на ОМУ. Содржината на резолуцијата не го опфаќа само ОМУ но исто така и нивните средства за испорака и материјалите, правејќи ја Резолуцијата како една од најопфатните законски инструменти во областа на непролиферацијата.

Во годините откако е усвоена Резолуцијата 1540, истата е повеќестрано разгледувана како соодветно мултиратерално средство кое помага во спречување на набавка на ОМУ од страна на недржавните субјекти, и воедно, да се забрза размената на информации и помошта помеѓу државите.

Уште од моментот на усвојување, меѓународното разбирање на Резолуцијата 1540 е раздвоено и се движи во две насоки. Првата е, дека постои контраверзност во врска со нејзиниот легитимитет додека другата е, дека е општо прифатена нејзината превентивна улога за неширење на ОМУ према недржавните субјекти.

Во почетните години од усвојувањето на Резолуцијата основните предизвици во имплементацијата беа во недостаток од значаен легитимитет помеѓу многу држави, недостаток од свесност за барањата на Резолуцијата и

недостаток од капацитет помеѓу некои развиени држави во имплементација на Резолуцијата.

Во 2004 година воспоставен е Комитет за спроведување на Резолуцијата 1540. Комитетот има четири работни групи – група за мониторинг и имплементација на национално ниво; група за асистенција, група за соработка со меѓународни организации, вклучувајќи ги и комитетите на Советот за безбедност кои се донесени со резолуциите 1267 и 1373 како и група за обезбедување транспарентност и соработка со медиумите.

Комитетот за реализација на Резолуцијата, во април 2006 година, достави Извештај за спроведување на Резолуцијата. На 27 април 2006 година Советот го продолжи мандатот на Комитетот за наредни две години со прифаќање на Резолуцијата 1673 која ги повтори целите на Резолуцијата 1540, со што Советот го искажа интересот за зголемување на напорите за целосна имплементација на Резолуцијата и го задолжи Комитетот во 2008 година поново да поднесе извештај. Досега Комитетот има подготвено три извештаји а последниот беше во април 2011 година како впрочем се бараше со резолуцијата 1810.¹²⁹

б) РЕЗОЛУЦИЈА 1810

На 25 април 2008 година, Советот за Безбедност ја усвои Резолуцијата 1810 со која го продолжи мандатот на Комитетот за три години со дополнителна помош од експерти. Реафирмирајќи ги целите од претходните резолуции, Советот бараше од Комитетот да влијае во забрзувањето на техничката помош вклучувајќи се активно во обединување на понудите и барањата за помош, потврдувајќи ја својата функција. Со Резолуцијата 1810 исто така се бараше од Комитетот да подготви сеопфатен извештај за статусот на имплементација на Резолуцијата 1540. Комитетот одлучи да оддржи отворен состанок со пошироко учество кое ќе придонесе за изработка на посодржаен извештај.¹³⁰

¹²⁹ <http://www.un.org/en/sc/1540/>

¹³⁰ <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=category&category=LEGAL&publisher=UNSC&type=&coi=&docid=4820592a2&sk0>

с) РЕЗОЛУЦИЈА 1887

Усвоена е од Советот на Безбедност на ОН на 24 септември 2009 година, Еве неколку ставови од Резолуцијата.¹³¹

Обезбедување побезбеден свет за сите и обезбедување услови за свет без нуклеарно оружје во согласност се целите на Договорот за неширење на нуклеарно оружје, на начин кој промовира меѓународна стабилност и базирана на принципот да не се намали безбедноста на сите.

Да се реafirмира ставот од потребата сите членки да ги исполнат своите обврски во врска со контролата на вооружувањето и разоружувањето и заштита од ширењето од сите аспекти на ОМУ.

Да се потенцира дека ширењето на ОМУ и неговите средства за лансирање, продолжува да биде закана за меѓународниот мир и безбедност.

Да се потенцира дека Договорот за неширење на нуклеарно оружје е столб за нуклеарниот режим за неширење и суштински темел за нуклеарно разоружување и за употреба на нуклеарната енергија за мирновремени цели.

Добредојдени се напорите за редукција на нуклеарното оружје и разоружување превземени и направени од нуклеарните сили, потенцирајќи ја потребата за понатамошни напори во сферата на нуклеарното разоружување согласно членот VI од Договорот.¹³²

д) РЕЗОЛУЦИЈА 1977

Во април 2011 година, Советот за Безбедност ја усвои Резолуцијата 1977 со која го реавторизира Комитетот за наредните десет години и обезбеди неколку важни модификации во мандатот.

Меѓу другото овозможи реструктуирање и различност на експертските групи кои го поддржуваат Комитетот и се бара од Комитетот да ги идентификува

¹³¹ <http://www.cfr.org/international-organizations-and-alliances/un-security-council-resolution-1887-non-proliferation/p20316>

¹³² <http://www.un.org>

ефикасните практики за имплементација и продолжување со помошта во напорите. Се повикуваат меѓународните и регионалните организации да воспостават координација во врска со активностите од Резолуцијата 1540. Исто така, Резолуцијата ја одобрува поддршката од Секретаријатот на ОН за Комитетот преку Канцеларијата за разоружување.¹³³

Десетогодишниот мандат, помеѓу другото, ќе помогне и во олеснување на развојот на суштински односи помеѓу Комитетот и релевантните организации. Резолуцијата исто така, ги унапредува односите на Комитетот со надворешните експерти со барање до Генералниот секретар за воспоставување група од осум експерти кои ќе му помагаат на Комитетот. Еден од експертите ќе биде координатор кој ќе биде врска помеѓу Комитетот и експертите помагајќи во работата, избегнување на дуплирање и обезбедување на консензус.

Резолуцијата им овозможува на меѓународните и регионалните организации да одредат лице за контакт во врска со имплементацијата, да му помогнат на Комитетот во обезбедување на информации и координација со организациите. Регионалните организации имаат голема улога во пружање помош во координацијата за подобра имплементација на Резолуцијата во државите членки.¹³⁴

3. СЕКТОР ЗА РАЗОРУЖУВАЊЕ

3.1. КАНЦЕЛАРИЈА ЗА РАЗОРУЖУВАЊЕ НА ОН (КЗРОН)

За прв пат беше воспоставена во 1982 година врз основа на препораките на Генералното Собрание на втората специјална сесија за разоружување. Во 1992, името и беше променето во Центар за разоружување, под јуриксдикција на Секторот за политички прашања. На крајот од 1997 година, беше преименуван во Сектор за Разоружување, а во 1998 година променето во Канцеларија за Разоружување на ОН. Канцеларијата за разоружување (формално наречена Сектор за прашања од областа на разоружување) беше естаблирана во 1998

¹³³ <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/CT%201540%20S%20RES%201977.pdf>

¹³⁴ <http://www.un.org>

година како иницијатива од програмата на Генералниот Секретар за реформа на ОН. Канцеларијата работи на многу различни аспекти од агендата за разоружување, вклучувајќи го неширењето и разоружувањето. Исто така работи и на терен на после конфликтните активности, разоружување, демобилизација и реинтеграција на вооружените формации.¹³⁵

КЗРОН преставува основен извор за суштинска поддршка на Генералното Собрание и неговиот Прв комитет. Канцеларијата преставува битен извор за насоки и информации за Комисијата за разоружување и Конференцијата за разоружување и други тела. Ги потенцира мерките за разоружување со помош на дијалог, транспарентност и градење, мерки на доверба и охрабрување на напорите за регионално разоружување, вклучувајќи го Регистерот на ОН за регионално вооружување и регионални форуми.¹³⁶

Канцеларијата исто така обезбедува објективни, непристрасни и ажурни информации за мултиратералните прашања на разоружувањето и активностите на државите членки, државите членки на мултиратералните договори, меѓувладини организации и институции, оддели и агенции во системот на ОН, истражувачки и образовни институции, цивилното општество, особено невладините организации, медиумите и јавното мислење.

Канцеларијата промовира:

- Нуклеарно разоружување и негово неширење,
- Засилување на режимите за разоружување со акцент на оружјето за масовно уништување, хемиско и биолошко оружје,
- Напори во разоружување во областа на конвенционалното оружје, особено пешадиските мини и мало оружје, кои се оружја во тековните конфликти.¹³⁷

¹³⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Office_for_Disarmament_Affairs

¹³⁶ Report of the Ad Hoc Committee of the Twelfth Special Session, Reaching Critical Will

¹³⁷ <http://www.un.org/disarmament/>

3.2. КОМИСИЈА ЗА РАЗОРУЖУВАЊЕ НА ОН

Во 1952 година, генералното Собрание со својата Резолуција 502 од Јануари 1952 ја формираа Комисијата за Разоружување на ОН под јурисдикција на Советот за безбедност со општ мандат за прашања од разоружувањето.

Во 1978, Првата специјална сесија на Генералното Собрание била посветена на разоружувањето воспоставувајќи наследник на Комисијата за Разоружување како помошен орган на Собранието, составен од сите држави членки на ОН. Тоа било формирано како советодавно тело, со функција да разгледува и препорачува различни прашања од областа на разоружувањето и да ги реализира релевантните одлуки и препораки од специјалните сесии и да доставува годишен извештај до Собранието.¹³⁸

Комисијата се состанува во пролет и работи три недели на пленарни состаноци и во работни групи, бројот на работните групи зависи од бројот на утврдените прашања од агендата. Од пет географски групи наизменично се одредува претседавачот на Комисијата, додека претседавачи на работните групи се селектираат согласно принципот еднаква географска застапеност.

Со текот на време, Комисијата утврди принципи на консензус, насоки и препораки за многу предмети кои беа поставувани пред Генералното Собрание. Како и да е, во изминатата декада беше во можност да се согласи за суштински придобивки.¹³⁹

3.3. КОНФЕРЕНЦИЈА ЗА РАЗОРУЖУВАЊЕ

Конференцијата е воспоставена во 1979 година како поединечен мултиратерален форум за преговарање во врска со разоружување во меѓународното опкружување. Конференцијата го наследи еден друг форум од Женева кој вклучуваше Комитет за разоружување составен од десет држави

¹³⁸ <http://www.un.org/disarmament/HomePage/DisarmamentCommission/UNDiscom.shtml>

¹³⁹ http://www.un.org/disarmament/HomePage/about_us/aboutus.shtml

(1960), потоа Комитет за разоружување од осумнаесет држави (1962-1968) и Конференција на Комитетот за разоружување (1969-1978).¹⁴⁰

Конференцијата е авторизирана првенствено на практичните проблем во врска со сите мултиратерални контроли на вооружувањето како и прашањето на разоружување. Моментално примарен фокус на нејзиното внимание е на следните прашања: престанок на трката во вооружување и нуклеарно разоружување, превенција од нуклеарна војна вклучувајќи ги сите релевентни прашања, спречување на вооружување во вселената, ефективни меѓународни активности за спречување да, ненуклеарните држави дојдат во посед на нуклеарно оружје и истото да го користат како закана, спречување на развојот на нови видови ОМУ и нови системи, донесување на компресивни програми за разоружување и транспарентност во сите активности. Конференцијата работи на годишни сесии и во работата учествуваат околу 65 држави а се повикуваат и други држави кои изразат волја и потреба од следење на Конференцијата во својство на набљудувачи. Конференцијата има свои правила и процедури земајќи ги во предвид препораките на Генералното Собрание и секако нејзините членови. Еднаш годишно подготвува Извештај а по потреба може и почесто да известува за некои инцидентни прашања. Секој претседавач ја води Конференцијата на принципот на ротација во интервал од четири недели. Одлуките се донесуват консензуално.¹⁴¹

4. МЕЃУНАРОДНИ ДОГОВОРИ

4.1. СЕОПФАТЕН ДОГОВОР ЗА ЗАБРАНА НА ТЕСТИРАЊЕ

Сеопфатниот договор за забрана на тестирање ги забранува сите тестирања на експлозии на нуклеарно оружје или пак други нуклеарни експлозии, воспоставувајќи интезивен меѓународен мониторинг систем, и предвидувајќи инспекции на лице место. Договорот беше отворен за потпишување во 1996 година, но сеуште не влегол во сила. Согласно утврдените

¹⁴⁰ http://www.un.org/disarmament/HomePage/about_us/aboutus.shtml

¹⁴¹ [http://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/BF18ABFEFE5D344DC1256F3100311CE9?OpenDocument](http://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/BF18ABFEFE5D344DC1256F3100311CE9?OpenDocument)

одредби во Договорот, сите 44 држави кои поседуваат нуклеарни реактори мораат да го потпишат и ратификуваат пред да влезе во сила.¹⁴²

Од 44 држави, три држави – Индија, Пакистан и Северна Кореја не го потпишале Договорот. Шест држави – Кина, Египет, Индонезија, Иран, Израел и САД го имаат потпишано но сеуште не го ратификувале Договорот. Минатата година Индонезија најави дека скоро ќе го ратификува и следејќи ја ратификацијата од страна на американскиот Сенат на новиот СТАРТ, отвара можност дека и администрацијата на Обама ќе го стави ова прашање во ред за ратификација.

Помеѓу другото, во Преамбулата на Договорот е напишано – добредојдени се сите меѓународни договори и позитивни мерки во наредните години во областа на нуклеарното разоружување, вклучувајќи ја редукцијата на арсеналот на нуклеарното оружје како и во полето на превенција во ширењето на нуклеарното оружје во сите нејзини аспекти.¹⁴³

Големениот број на држави и видни политичари се повеќе ја форсираат идеата дека светот треба да оди напред без нуклеарното оружје така да од овој Договор може да се научи како се водеше борбата за таа цел.

5. РЕГИОНАЛНИ ДОГОВОРИ

5.1. Слободни зони БЕЗ НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ

ОН го дефинираа постоењето на Слободни зони без нуклеарно оружје (СЗНО) регулирано со договор или конвенција помеѓу одредени држави, со што се забранува употреба, развој или распоредување на нуклеарно оружје во договорената зона. Истите имаа механизам за верификација и контрола за исполнување на обврските, и сето тоа е прифатено од Генералното Собрание на ОН.

¹⁴² <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/comprehensive-nuclear-test-ban-treaty-ctbt/>

¹⁴³ <http://www.ctbto.org/>

СЗНО не ги покрива меѓународните води или транзитот на нуклеарни ракети во вселената (спротивно од распоредување на нуклеарно оружје во вселената). Дефиницијата не ги опфаќа државите во кои со внатрешен закон е забрането нуклеарното оружје.

СЗНО често подразбира област каде што е забрането како нуклеарни центри така и нуклеарно оружје. Во моментот има пет зони кои го покриваат континенталниот дел или група на држави (вклучувајќи ги нивните територијални води и воздушен простор), една призната зона од ОН која се состои само од една држава – Монголија и три области на Антарктикот кои не припаѓаат на ниедна држава. Шесте копнени зони покриват 56% од Земјината копнена површина и 60% од сите држави во светот. Од светската популација само 39% живеат во наведените зони, додека деветте нуклеарни сили покриваат 28% од светската копнена територија и 46% од светската популација.¹⁴⁴

6. БИЛАТЕРАЛНИ ДОГОВОРИ

6.1. ДОГОВОР ЗА АНТИ-БАЛИСТИЧКИ РАКЕТИ

Договорот за анти-балистички ракети беше потпишан во мај 1972 година во Москва а во сила влезе во октомври истата година. Основна цел беше да распоредувањето на системот на анти-балистички ракети (АБР) се ограничи на две области за лансирање. Секоја држава според тоа, го напушта зголемувањето на способностите на нови одмазнички ракетни единици. Овој систем се употребува за одбрана на области од напад на ракети со нуклеарно оружје. Прецизни квалитативни и квантитативни ограничувања се наметнати од АБР системите кои можат да бидат распоредени. Двете страни (Русија и САД), се согласија да ограничат некои квалитативни промени во АБР технологијата.¹⁴⁵

Со дополнителен Протокол кој влегол во сила во 1976 година променето е од две области во една, било таа да е лоцирана во близина на главните градови или пак на друга локација. Тогашниот Советски Сојуз се одлучи за Москва а САД

¹⁴⁴ <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NWFZ.shtml>

¹⁴⁵ <http://www.state.gov/t/avc/trty/101888.htm>

одлучи да не распоредува АБР систем и изврши деактивирање на нивниот систем во Северна Дакота.

Договорот во наредните години неколку пати беше модификуван и дополнуван. Секои пет години спроведувани се ревидирачки состаноци. Во 2001 година САД достави формална нотификација дека се повлекуваат од Договорот. Ова претставувало прв пример САД да се повлече од еден многу битен меѓународен договор.

Повлекувањето е поврзано покасно со најавата од САД дека подготвуваат Стратегиска иницијатива за одбрана која во еден дел би била консистентна со Договорот. Во тоа време имало и поддржувачи и критичари на одлуката за повлекување. Интересно е толкувањето дека повлекувањето во голем степен ќе ја намали вредноста на Договорот за неширење на нуклеарно оружје и дека светот ќе изгуби ефективна законска принуда во областа на нуклеарното неширење.¹⁴⁶

Ова претставуваше сериозен предизвик за оддржувањето на меѓународниот мир, безбедноста и за договорите за мултиратерална контрола на вооружувањето. Без разлика на овој Договор, и двете страни продолжиле да развиваат АБР системи против тактичка употреба на нуклеарните ракети.¹⁴⁷

6.2. ДОГОВОР ЗА ОГРАНИЧУВАЊЕ НА СТРАТЕГИСКО ОФАНЗИВНО ОРУЖЈЕ

а) (ДОСОО) –САЛТ 1

Овој Договор е билатерален договор помеѓу САД и Советскиот Сојуз потпишан во Москва 1972 година. Двете страни беа убедени дека со овој договор ќе се придонесе во креирањето на повеќе прифатливи услови за преговарање во врска со ограничувањето на стратегиското оружје како и за релаксација на меѓународните тензии и јакнење на довербата помеѓу државите. Договорот се состои само од осум члена но е пропратен со Протокол и официјални писмени изјави. Во Договорот се регулирани прашањата во врска со обврските во иднина да не се градат копнени лансери за интерконтинентални балистички ракети,

¹⁴⁶ Announcement of Withdrawal from the ABM Treaty", White House press release

¹⁴⁷ Ivo H. Daalder (May 1987). "A tactical defence initiative for the Western Europe?"

ограничување на бројот на лансери за балистички ракети кои се лансираат од подморници и воопшто за бројот на нуклеарни подморници.¹⁴⁸

Договорот овозможува и понатамошно преговарање за ограничување на стратегиското офанзивно оружје без да предудира било какви услови или ограничувања. Договорот е во сила за наредните години се додека не се направат понатамошни прогресивни промени по пат на преговарање и донесување на амандмани за договорените одредби.¹⁴⁹

Со Протоколот попрецизно се одредени одредбите од Договорот во врска со нуклеарните подморници и утврдени се ограничувањата. Така е утврдено дека САД не може да има повеќе од 710 лансери на подморници и не повеќе од 44 современи нуклеарни подморници. Советскиот Сојуз се ограничува на 950 лансери и 62 современи подморници.¹⁵⁰

б) (ДОСОО) – САЛТ 2

Преговорите за новиот Договор отпочнале во ноември 1972 година а главна цел беше да се замени постоечкиот (САЛТ 1) со сеопфатен и долгорочен договор обезбедувајќи пошироки ограничувања за стратегиските офанзивни вооружени системи. Основен принцип на американската страна беше да се обезбеди еднаков број на стратегиски нуклеарни лансирни возила и да се наметне воздржаност од квалитативен развој кој може да биде закана за идната стабилност.

После двегодишно преговарање, конечно во 1974 година постигнат е заеднички договор околу клучните прашања како што се вооружените системи како и еднаков број на стратегиски нуклеарни лансирни возила. Договорено е секоја страна да располага со 2,400 возила, 1,320 системи за одбрана од нуклеарно оружје, забрана за градење на нови копнени лансирни инсталации како и одредени ограничувања за распоредување на нови видови стратегиско офанзивно оружје. Во 1977 година после интензивни преговори САД понуди сеопфатен предлог кој опфаќаше значајни намалувања и квалитативни ограничувања. Исто така двете прашања (крстаречките ракети и тешкиот

¹⁴⁸ <http://www.state.gov/documents/organization/140035.pdf>

¹⁴⁹ <http://www.armscontrol.ru/start/default.htm>

¹⁵⁰ <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/strategic-arms-limitation-talks-salt-i-salt-ii/>

бомбардер) за кои веќе долго време се расправаше останаа нерешени па американската страна понуди истите да се одложат за наредниот договор (САЛТ 3). Руската страна ги одбила и двата предлога. Конечниот текст на договорот беше потпишан на 18 јуни 1979 година во Виена меѓутоа американската страна не го ратификувала поради руската агресија врз Авганистан. Без разлика што договорот не се ратификувал и двете страни се придржувале до неговите одредби и цели се додека не се изјасниле за негово дефинитивно неприфаќање.¹⁵¹

6.3. ДОГОВОР ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА СТРАТЕГИСКО ОРУЖЈЕ (СТАРТ)

а) СТАРТ I

После десет години преговарање на 31 јули 1991 година бил потпишан Договор помеѓу Советскиот Сојуз и САД, со цел да се намали бројот на стратегискиот арсенал на двете држави вклучувајќи ги боевите глави, балистичките боеви глави, возилата и бомбардерите за лансирање на ракетите во утврдени количини како и инфраструктурата. После распаѓањето на Советскиот Сојуз, обврските на трите некогашни држави членки на Сојузот – Белорусија, Казакстан и Украина се реализирани преку нивното потпишување на Договорот за неширење на нуклеарно оружје. До 2001 година овие три држави целосно ги уништија сите нуклеарни оружја, инсталации и лансери, додека САД и Русија ги намалија своите нуклеарни оружја за 30-40%.¹⁵²

б) СТАРТ II

СТАРТ – 2 беше потпишан помеѓу САД и Руската Федерација на 3 јануари 1993 година а целосната ратификација е завршена во 2000 година. Целта на овој Договор беше да се елиминираат тешките интерконтинентални балистички ракети (ИБР) и сите други ракети кои носат повеќе боеви глави истовремено. Исто така е договорено да се намали бројот на нуклеарното оружје за две третини. Ова намалување требало да се спроведе во две фази почнувајќи од 2003

¹⁵¹ <https://www.armscontrol.org/documents/salt2>

¹⁵² "Strategic Arms Reduction Treaty (START I): Executive Summary". The Office of Treaty Compliance. Retrieved 5 December 2009.

па се до крајот на 2007 година. Според некои податоци помеѓу 6,500 - 8,000 нуклеарни боеви глави се елиминирани од двете страни.¹⁵³

с) СТАРТ III

САД и Руската Федерација се договорија да се утврди текстот на Договорот до крајот на декември 2007 година со предложена горна граница од 2,000 до 2,500 стратегиско нуклеарно оружје за секоја страна посебно. Со други зборови тоа би претставувало од 30-40% од утврдената дозволива бројка нотирано во СТАРТ – 2. Руската Федерација предложи редукцијата да се однесува на 1,500 нуклеарни боеви глави.¹⁵⁴ Преговорите за деталите за СТАРТ – 3 не се утврдија бидејќи не беше завршена ратификацијата за претходниот Договор од руска страна.¹⁵⁵

7. МЕЃУНАРОДНИ КОНВЕНЦИИ

7.1. КОНВЕНЦИЈА ЗА ЗАБРАНА НА УПОТРЕБА НА НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ

Конвенцијата е усвоена на 8 јануари 1999 година. Конвенцијата ги повикува државите сериозно да го третираат прашањето во врска со употребата на нуклеарното оружје. Потребно е да се разбере дека употребата на нуклеарното оружје претставува сериозна закана за преживување на човештвото. Треба да се прифати советодавното мислење на Меѓународниот Суд за Правда од 1996 година за законитоста на усвоените меѓународни документи во врска со заканата или пак употребата на нуклеарно оружје.¹⁵⁶

Генералното Собрание е убедено дека мултиратералните, универзалните и поврзувачките договори кои забрануваат закани и употреба на нуклеарно оружје, можат да придонесат во елиминирањето на нуклеарните закани и создавање клима за преговори за неодложна елиминација на нуклеарното оружје со што би се зајакнал светскиот мир и безбедност.¹⁵⁷

¹⁵³ <http://www.state.gov/t/avc/trty/104150.htm>

¹⁵⁴ <https://www.armscontrol.org/factsheets/start3>

¹⁵⁵ "The Future of Russian-US Strategic Arms Reductions: START III and Beyond" joint U.S.-Russian meeting, February 2-6, 1998 "

¹⁵⁶ <http://meaindia.nic.in/cdgeneva/?pdf0608?000>

¹⁵⁷ Chirac: Nuclear Response to Terrorism Is Possible, Washington Post article dated 20 January 2006

Постои свесност дека некои чекори превземени од Руската Федерација и САД по прашање на редукција на нивното нуклеарно оружје и унапредување на меѓународната клима, можат да придонесат во целосна реализација на целта за целосна елиминација на нуклеарното оружје.¹⁵⁸

Се подсетуваат сите држави дека треба активно да учествуваат во напорите за стварање услови во меѓународните односи помеѓу државите во кои правилото за мирно однесување на нациите во меѓународните односи може да биде прифатено со што може да се исклучи употребата или заканата од нуклеарно оружје. Да се реafirмира ставот дека употребата на нуклеарно оружје ќе претставува нарушување на Повелбата на ОН и криминал против хуманоста, како што е декларирано во резолуциите 1653 (1961), 33/71 од 1978, 34/83 од 1979 и 36/92 од 1981 година. Треба да се тежнее во креирањето на универзална конвенција за нуклеарно оружје со што би се забранил развојот, производството, складирањето и употребата на нуклеарно оружје, со што би се постигнало негово дефинитивно уништување. Битно е да се нагласи дека оваа Конвенција ќе биде битен чекор во одредување Програма за целосно елиминирање на нуклеарното оружје со специфична временска рамка.¹⁵⁹

7.2. КОНВЕНЦИЈА ЗА ЗАБРАНА НА РАЗВОЈ, ПРОИЗВОДСТВО, СКЛАДИРАЊЕ И УПОТРЕБА НА ХЕМИСКО ОРУЖЈЕ И НЕГОВО УНИШТУВАЊЕ

После дваесет години преговарање, конечно Конференцијата за разоружување при ОН, во 1993 година, ја усвои истата. Конвенција за забрана на развој, производство, складирање и употреба на хемиско оружје и за негово уништување или како популарно се нарекува Конвенција за хемиско оружје, влезе во сила на 29 април 1997 година. Целта на Конвенцијата е да се елиминира цела категорија на едно од оружјата за масовно уништување - хемиското оружје. Хемиските супстанции кои се опфатени со Конвенцијата се класифицирани во Листите 1, 2 и 3 во еден од Анексите на Конвенцијата. Конвенцијата по својата содржина и обем претставува една од најобемните конвенции. Вкупно има 24 членови и 3 анекса, односно обработена е на околу 180 страни.

¹⁵⁸ <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPT.shtml>

¹⁵⁹ <http://meaindia.nic.in/cdgeneva/?pdf0608?000>

Важно е да се напомене дека неколку држави сеуште не се дел од Конвенцијата (Ангола, Северна Кореа, Јужен Судан, Египет, Сомалија и Сирија) што предизвикува сериозна расправа и анализа за причините што овие држави не сакаат да ја прифатат.

Меѓу другите ставови во Преамбулата на Конвенцијата стои дека сите држави потписнички треба да придонесат во прогресот за целосно разоружување на хемиските оружја со помош на ефективна меѓународна контрола, вклучувајќи ја забраната и елиминацијата на сите видови ОМУ. Се нагласува потребата да се препознаат и реафирмираат принципите и целите како и обврските кои се одредени во Женевскиот Протокол од 1925 година како и во Конвенцијата за забрана на развој, производство и складирање на бактериолошко (биолошко) и токсично оружје и за негово уништување потпишана 1972 година.

Во членот 1 во делот на Општи обврски кои ги имаат државите стои дека ниедна држава потписничка под никакви услови нема да го стори следното:¹⁶⁰

- Да развие, произведе, на било кој начин обезбеди, складира или задржи, трансферира директно или индиректно хемиско оружје на било кого;
- Да употреби хемиско оружје;
- Да учествува во било каква воена подготовка за употреба на хемиското оружје;
- Да му помага, охрабрува или поттикнува на било кој начин било кого во некоја активност која е забранета според оваа Конвенција;

Во член 2 дадено е објаснување на одредени појмови поради соодветно разбирање и спроведување на Конвенцијата:¹⁶¹

Хемиско оружје - го подразбира заедно или одвоено следното:

- Токсични хемиски супстанции и нивните прекурсори, освен за оние намени кои не се забранети со Конвенцијата,

¹⁶⁰ https://www.opcw.org/index.php?elD=dam_frontend_push&docID=6357

¹⁶¹ Ibid., стр.3.

- Муниција и средства особено конструирани да предизвикаат смрт или некое друго оштетување со своите токсични својства на токсичните хемиски супстанции наведени во претходниот став,
- Опремата посебно конструирана за употреба на таква муниција и средства наведени во претходниот став,
- Токсична хемиска супстанца - секоја хемиска супстанца која по пат на хемиско дејство на животните процеси може да предизвика смрт, привремено онеспособување или трајно оштетување на човечкиот или животинскиот организам.

Прекурсор - секој хемиски реагенси кој учествува во било која фаза на производството на токсични хемиски супстанции со било која метода. Тој ја опфаќа било која клучна компонента од бинарниот или повеќекомпонентен хемиски систем. Клучна компонента од бинарниот или повеќекомпонентен хемиски систем - прекурсор кој ја игра најважната улога во утврдување на токсичните својства на финалниот производ и брзо реагира со другите хемиски супстанции во бинарниот или повеќекомпонентен систем.

*Старо хемиско оружје опфаќа:*¹⁶²

- хемиско оружје кое е произведено пред 1925 година,
- хемиско оружје кое е произведено помеѓу 1925 и 1946 година кое е запустено во голема мера така да неможе веќе да се употребува,

Напуштено хемиско оружје - го вклучува и старото хемиско оружје, е оружје кое некоја држава го оставила на територија на друга држава без согласност на истата после 1 јанури 1925 година.

Сите држави потписнички на Конвенцијата, имаат обврска еднаш годишно да доставуваат Извештај за произведени, преработени, потрошени, увезени и извезени количини на хемиски супстанции кои се наведени во Листата 2 од Конвенцијата, до Организацијата за забрана на хемиско оружје кое има седиште

¹⁶² Ibid., стр. 4.

во Хаг. Доколку не се одговори на барањата на Конвенцијата или се прикажуваат неточни податоци, се превземаат економски санкции кон таа држава.

Во вториот Анекс од Конвенцијата меѓу другото, обработени се прашањата кои се однесуваат на имплементацијата и верификацијата која се врши со помош на утврден инспекциски систем. Исто така, утврдена е постапката и методите во врска со уништувањето на хемиското оружје и начинот на верификација за истото.

Според утврдената постапка и критериуми за декларирање на било кој вид хемиско оружје или пак произведен капацитет што како обврска ја имаат државите потписнички, во овој анекс се утврдени постапките и методите за уништување на производните капацитети. На ова прашање се посветува сериозно внимание бидејќи само со целосно елиминирање на сите елементи на системот, може да се дојде до крајната цел - целосно уништување на ова опасно оружје. Во делот на достигнувања кои ги постигнала Конвенцијата во последните десет години треба да се евидентираат неколку позитивни прашања. Направен е прогрес во јакнење на режимот за разоружување на хемиски оружја и неширење на истото. Искажано со бројки, верификацијата на разоружувањето, според извештајот на Организацијата за забрана на хемиско оружје го покажува следното: 100% од декларираните производни капацитети се деактивирани од кои 90% се уништени или преоринетирани за мирновремени цели; 30% од 8.6 милиони хемиска муниција и нивни контејнери третирани според Конвенцијата, беа уништени како и 25% од 71.000 метрички тони хемиски агенси.¹⁶³

За наредниот период остануваат голем број предизвици кои се сериозни и кои ја зголемуваат недовербата и несигурноста помеѓу државите кога е во прашање хемиското оружје.¹⁶⁴

Еве ги најбитните и најактуелните:

¹⁶³ J. B. Tucker, Verifying the Chemical Weapons Ban: Missing Elements, Arms Control Today (Jan./Feb. 2007), at <http://www.armscontrol.org>

¹⁶⁴ CONVENTION ON THE PROHIBITION OF THE DEVELOPMENT, PRODUCTION, STOCKPILING AND USE OF CHEMICAL WEAPONS AND ON THEIR DESTRUCTION, Technical Secretariat of the Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, 2005

- универзалноста на членството (особено за државите од Блискиот исток).
- национална имплементација на Конвенцијата.
- уништување на хемиското оружје.
- несогласени интереси.
- тероризмот и хемиското оружје.
- промени во хемиската индустрија.
- развој на несмртоносни хемиски агенсии.¹⁶⁵

7.3. КОНВЕНЦИЈА ЗА ЗАБРАНА НА РАЗВОЈ, ПРОИЗВОДСТВО И СКЛАДИРАЊЕ НА БАКТЕРИОЛОШКО (БИОЛОШКО) И ТОКСИЧНО ОРУЖЈЕ И НЕГОВО УНИШТУВАЊЕ

Како резултат на пролонгираните напори на меѓународната заедница да воспостави нов инструмент кој ќе биде дополнување на Женевскиот Протокол од 1925 година, дојдено е до конечен текст на нова Конвенција.

Конвенцијата е усогласена и отворена за потпишување во 1972 година а влегла во сила во 1975 година. Истата е позната и под име Конвенција за биолошко оружје. Претставува прв мултиратерален договор за разоружување и всушност на ефективен начин го забранува развојот, производството, набавката, трансферот, задржување, складирање и употребата на биолошкото и токсичното оружје и е клучен елемент во напорите на меѓународната заедница се цел да се спречи ширењето на ОМУ. Од самиот почеток на процесот постојано се зголемува бројот на државите членки и потписнички. Во моментот 155 држави ја имаат потпишана и усвоена Конвенцијата и 16 држави само потпишана но не и ратификувана.¹⁶⁶

Суштина на текстот на Конвенцијата е искажаната заложба на државите потписнички дека под никакви услови нема да развиваат, произведуваат, складираат или на друг начин набавуваат или задржуваат – микроби или други биолошки агенсии, или токсични материи, и оружје, опрема или средства за испорака на наведените агенсии или токсични материи за непријателски цели или пак во вооружени дејствија.

¹⁶⁵<http://www.fas.org/nuke/control/cwc/index.html>

¹⁶⁶ <http://www.un.org/disarmament/WMD/Bio/>

Нагласена е потребата од превземање на утврдените национални мерки за подобра имплементација на одредбите од Конвенцијата во самата држава пред се, и секако пошироко имајќи ги во предвид целите на Конвенцијата. Да се бара од Советот за Безбедност на ОН да превземе мерки за било какви евентуални или воочени нарушувања на одредбите од Конвенцијата.

Државите потписнички имаат право и можност за меѓусебна размена на опрема, материјали како и научни и технолошки информации за употреба на бактериолошки (биолошки) агенси и токсични материји за мирновремени цели.¹⁶⁷

Конвенцијата сама по себе е кратка и само со 15 члена но е содржајна и ефикасно организирана. Во текот на времето овој меѓународен инструмент е дополнуван со серија дополнителни објаснувања постигнати на конференциите. Секои пет години се организираат конференции со цел да се утврди што е сторено за тој период и што е приоритетно во наредните пет години. Досега се оддржани седум конференции од кои последната во 2011 година. Од финалниот извештај, од последната, може да се видат постигнатите резултати кои се оценети како позитивни и корисни за државите.¹⁶⁸

Една од поентите од подготовката за последната Конференција беше дека ризикот од ширењето на неколку инфективни болести се зголемува па затоа и Конференцијата мора да превземе конкретни мерки и активности за заштита од истите третирајќи ги како можно оружје за масовно уништување.¹⁶⁹

Конвенцијата претставува примарен форум за сите лица кои се бават со прашањата на безбедност, здравство, наука и тие кои обезбедуваат закон и ред во државите, да се соберат заедно со цел подобро и сеопфатно се разбере заканата од биолошкото оружје. Конференцијата претставува таков вид на форум каде се разработени следните три клучни прашања – промовирање на довербата во ефикасноста на имплементацијата на Конвенцијата; заштита од биотероризам и градење на глобални капацитети во борбата против заразните болести. Исто така се потенцирани неколку прашања кои бараа конкретна акција од Конференцијата

¹⁶⁷ <http://disarmament.un.org/treaties/t/bwc>

¹⁶⁸ <http://disarmament.un.org/treaties/t/bwc/text>

¹⁶⁹ <http://www.opbw.org/>

а тоа се следните – да се воспостави Механизам за идентификација на можните влијанија на достигнувањата од науката и технологијата со акцент на можните нивни импликации врз Конвенцијата во контекст на глобалните предизвици во овој век; да се изврши ажурирање и зајакнување на Мерките за градење на доверба (МГД) кои за последен пат се ревидирани во далечната 1991 година.¹⁷⁰ Ова е многу битен елемент од конструктивните напори за зголемување на заедничката свесност и доверба во поддршка на Конвенцијата; да се утврдат практичните чекори за зголемување на универзалноста на Конвенцијата имајќи го во предвид фактот дека 32 држави не се дел од Конвенцијата. Истите треба да се убедат да станат дел од овие глобални напори бидејќи и користењето на заразните болести како оружје е исто така глобален проблем; да се продолжи со ширење на напорите и во правец кон индустријата и академското општество – да се креираат програми во кои ќе учествуваат претставници од индустријата, науката, академската заедница и владиниот сектор и да дискутираат за сите предизвици и да се унапреди транспарентноста помеѓу сите и да се избегне било каква злоупотреба од оваа област.¹⁷¹

7.4. КОНВЕНЦИЈА ЗА ЗАШТИТА НА НУКЛЕАРЕН МАТЕРИЈАЛ

Конвенцијата за заштита на нуклеарен материјал беше потпишана во Виена и Њујорк на 3 март 1980 година а влезе во сила на 8 февруари 1987 година. Истата се однесува на заштитата на нуклеарниот материјал и утврдува мерки кои се однесуваат на заштитата, детекцијата и превземање на мерки за било какво нарушување на одредбите од Конвенцијата.

Конференцијата оддржана во 2005 година беше насочена кон амандмани кои ќе ги засилат постоечките одредби. Конвенцијата е единствена меѓународна законска обврска кои ја имаат државите потписнички превземени во врска со физичката заштита на нуклеарните инсталации и нуклеарниот материјал кои се користат за мирновремени цели во самата држава, нивното складирање и секако, транспорт. Исто така е унапредена соработката помеѓу државите во превземање мерки во случај на потреба од лоцирање и откривање на украден или шверцуван нуклеарен материјал, ублажување на радиолошки последици од саботажии и

¹⁷⁰ <http://www.fas.org/nuke/control/cwc/index.html>

¹⁷¹ <http://disarmament.un.org/treaties/t/bwc/text>

нарушувања во делот на заштитата или употребата во воени услови. Овие амандмани влегуваат во сила после ратификација од страна на две третини од државите потписнички.¹⁷²

Конвенцијата потенцира дека сите нарушувања во врска со нуклеарниот материјал претставуваат сериозна загриженост и затоа е итно потребно да се усвојат соодветни и ефективни мерки за целосна заштита, детекција и казнување за било какво нарушување.

Конвенцијата предупредува за потребата од поинтензивна меѓународна соработка, прилагодена на националните закони и со Конвенцијата, на ефективни мерки за заштита на нуклеарниот материјал.¹⁷³

Во член 1 од Конвенцијата објаснето е што претставува нуклеарен материјал. Пред се тоа е плутониум-238, ураниум-233, ураниум добиен од изотопите 235 или 233.¹⁷⁴

Со член 4 државите се обврзуваат да не дозволуваат транзит низ нивната територија или преку аеродромите и пристаништата на нуклеарен материјал помеѓу државите кои не се членки на Конвенцијата.¹⁷⁵

Во Анекс 1 одредени се нивоата за физичка заштита на нуклеарните материјали за време на транспортот. Постојат три категории на материјали и согласно таа поделба одредени се и нивоата за заштита.¹⁷⁶

Во Анекс 2 утврдени се категориите на нуклеарните материјали и количините во самите категории. Во првата категорија е плутониумот, во втората е ураниумот-235 со неколку подкатегории, во третата ураниум-233 и во четвртата е озрачено гориво.¹⁷⁷

¹⁷² <http://www.iaea.org/publications/documents/conventions/convention-physical-protection-nuclear-material>

¹⁷³ <http://www.iaea.org/>

¹⁷⁴ <http://www.iaea.org/sites/default/files/infirc274.pdf>

¹⁷⁵ <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/convention-physical-protection-nuclear-material-cppnm/>

¹⁷⁶ <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infircs/Others/inf274r1.shtml>

¹⁷⁷ www.iaea.org/sites/default/files/infirc274.pdf

7.5. КОНВЕНЦИЈА ЗА ЗАШТИТА ОД НУКЛЕАРЕН ТЕРОРИЗАМ

Во подолг временски рок се подготвувал и усогласувал предлог текстот за оваа Конвенција. Една од целите на Конвенцијата е да се пополни празнината во севкупните напори на меѓународната задница во борба против нуклеарниот тероризам. Предлог на текстот беше понуден од Руската Федерација и одеше преку Правниот Комитет на Генералното Собрание на ОН. Формиран е ад-хок Комитет во 1996 година со резолуција усвоена од Генералното Собрание. Овој Комитет се состанал во 1998 година разгледувајќи голем број амандмани и извршена е сеопфатна анализа на сите предлози и во 1997 година е предложен предлог текст за Конвенцијата. Истата се однесува за употреба или закана од користење на нуклеарен материјал, нуклеарно гориво, радиоактивни производи и радиоактивен отпад или други радиоактивни супстанции со токсични, експлозивни или други опасни дејствија.¹⁷⁸

Предлог текстот на Конвенцијата ја опфаќа употребата или заканата од употреба на било кои нуклеарни инсталации, нуклеарен експлозив или радиоактивни направи кои имаат за цел да убијат или ранат луѓе, уништат материјални добра или човековата околина или пак за присила на лица, држави или меѓународни организации. Во оваа категорија на криминални дејствија се неовластено примање преку измама, кражба или насилно земање на било кој нуклеарен материјал, радиоактивна супстанца, нуклеарна инсталација или нуклерни експлозивни направи кои припаѓаат на државите потписнички на Конвенцијата. Барањата со закана или употреба на сила или пак било кои други форми на заплашување за трансфер на овие материјали, исто така ќе бидат третирани како акт на нуклеарен тероризам. Важни елементи беа земени од Конвенцијата за физичка заштита на нуклеарните материјали која во поголем дел се однесува на мирновремена употреба на нуклеарните материјали.¹⁷⁹

Конечно во 2005 година овој документ беше отворен за ратификација од страна на сите држави во дефинирањето на сите криминални дејствија на нуклеарниот тероризам и промоција на политиката и правната соработка во

¹⁷⁸ <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/international-convention-suppression-acts-nuclear-terrorism/>

¹⁷⁹ <http://www.un.int/usa/a-59-766.pdf>

спречување, испитување и превземање мерки за прекршителите. Целосното име на оваа меѓународна Конвенција на ОН е “Конвенција за забрана на дејства на нуклеарен тероризам” или пак скратено Конвенција за нуклеарен тероризам.

Финалниот текст покрива голем обем на дејствија и можни цели вклучувајќи нуклеарни инсталации и нуклеарни реактори, било каков вид закани, овозможува екстрадиција на сите изведувачи на незаконски дејствија, ги охрабрува државите потписнички да соработуваат во спречување на терористички дејствија користејќи ја размената на информации како и пружање помош помеѓу себе во евентуалните испитувања, договарање и соработка во случај на оваков вид кризни состојби како и пружање помош во после-кризните ситуации. Исто така бара од државите да се прилагоди националната легислатива согласно утврдените одредби во Конвенцијата.

Фокусот на Конвенцијата е насочен во воспоставувањето на законски механизми во борбата против нуклеарниот тероризам, вклучувајќи апсење, спроведување и екстрадиција. Ова е прва анти-терористичка конвенција после случувањата од 11 септември 2001 година. Конвенцијата на тој начин ќе помогне во понатамошниот развој на меѓународното право.¹⁸⁰

Дефинирање на криминал предизвикан од нуклеарен тероризам:¹⁸¹

Член 2 од Конвенцијата ги дефинира прекршоците на нуклеарниот тероризам според следното:

- Секое лице извршител на прекршок опфатен со Конвенцијата ако тоа лице незаконски и намерно:
 - (а) - поседува радиоактивен материјал или прави или поседува направа:
 - со намера да предизвика смрт или сериозни телесни повреди или
 - со намера да предизвика огромна штета на материјалните добра или човековата околина

¹⁸⁰ <http://www.acronym.org.uk/docs/0706/doc27.htm>

¹⁸¹ <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/international-convention-suppression-acts-nuclear-terrorism/>

(б) – Употребува на било каков начин радиоактивен материјал или направа, или користи или оштетува нуклеарна инсталација на начин кој испушта или има ризик од испуштање на радиоактивен материјал:

- со намера да предизвика смрт или сериозни телесни повреди или
- со намера да предизвика огромна штета на материјалните добра или човековата околина
- со намера да присили обично или правно лице од меѓународна организација или од држава да стори или да се воздржи од правење на дејствие;

Во исто време, член 4 искажува исклучок дека Конвенцијата се однесува на употребата на нуклеарни направи за време на вооружени конфликти, без утврдување на законската оправданост за употреба на нуклеарно оружје:¹⁸²

- Ништо во оваа Конвенција нема да влијае на другите права, обврски и одговорности на државите или поединците според меѓународното право, особено со целите и принципите на Повелбата на ОН и меѓународното хуманитарно право.
- Активностите на вооружените сили за време на воен конфликт а во врска со термините се подразбираат според меѓународното хуманитарно право, кои се регулирани со закон а не со оваа Конвенција, и активностите превземени од вооружените сили на одредена држава изведувајќи ги нивните службени должности, доколку тие се спроведуваат со други одредби на меѓународното право а не се утврдени со оваа Конвенција.¹⁸³
- Одредбите од параграф 2 од прикажаниот член нема да бидат толкувани како опростувачки или правејќи ги законски незаконските дејствија, или да се спречи според други закони.

¹⁸² <https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-15.pdf>

¹⁸³ http://www.iaea.org/NewsCenter/News/2005/conv_nuclterror.html

- Оваа Конвенција не се однесува ниту може да биде толкувана во било кој случај како прашање на законитост за закана или употреба на нуклеарно оружје од страна на некоја држава.¹⁸⁴

На 7 јули 2007 година Конвенцијата влезе во сила веднаш после ратификацијата од дваесет и втората држава. Претходниот месец како подготовка за влез на Конвенцијата во сила од страна на Секторот за правни работи при ОН, организиран е панел од експерти на тема "Нуклеарен тероризам – превенција, безбедност и законска рамка за борба против-тероризмот". Овој панел овозможи солидна основа за организирање на форум со работен наслов "Спротивставување на нуклеарниот тероризам" каде основно прашање е дали меѓународната заедница е подготвена да се соочи со заканите кои се појавуваат предизвикани од нуклеарниот тероризам.¹⁸⁵

Форумот понуди широк преглед на различни предизвици кои нуклеарниот тероризам ги предизвикува во меѓународното опкружување како и можните мерки кои би требало да се превземат како одговор на заканите. Еве неколку од битните прашања за кои се дискутираше:

- Колку се ефикасни законските инструменти во борбата против нуклеарниот тероризам?
- Кои се главните потешкотии во имплементацијата на меѓународните правни инструменти во борбата против тероризмот?
- Дали постоечката структура на меѓународната соработка е доволна и како може истата да се унапреди?
- Каква улога можат да одиграат домашните и регионалните напори во борбата против нуклеарниот тероризам?¹⁸⁶

¹⁸⁴ Ambassador Richard Boucher, "International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism," State Department press statement, April 13, 2005,

¹⁸⁵ <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2005/44603.htm>

¹⁸⁶ "New Convention Against Nuclear Terrorism Bolsters Global Framework," International Atomic Energy Agency staff report, April 14, 2005,

V. НЕШИРЕЊЕ НА ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ И УЛОГАТА НА МЕЃУНАРОДНАТА ЗАЕДНИЦА ВО ЗАШТИТА ОД ИСТОТО

“Нема да има одмор за било кого, ниту стабилност, ниту реална безбедност и без шанси за разоружување. Ќе се зголемат шансите за инцидентна војна и ќе се бара од големите сили целосно да се вовлечат и ангажираат за избегнување на вооружен конфликт”.

John F. Kennedy, Јули 26, 1963

Во светот сигурно нема научен, стручен, политички или пак економски собир на кои не се расправа за новите облици на загрозување на светскиот мир и сигурноста и националните безбедности. Тероризмот особено предизвикува страв и поголемо внимание а особено ако се дискутира тероризмот во кој би се употребувало нуклеарно, хемиско, биолошко или пак радиолошко оружје.

После случувањата од 11-ти септември 2001 година кога светот дефинитивно се увери дека тероризмот може да предизвика масовни жртви и страдања, прашањето за ОМУ, кое во време после студената војна скоро беше маргинализирано, повторно добива на значење. Со ова прашање почнуваат да се бават политичарите од највисоко ниво, освестените научници, службите за безбедност и разузнавање, академската заедница и ред други експерти од областите кои можат да имаат допирна точка со ОМУ. Еден од најчестите заклучоци на сите видови собири на оваа тема е дека ОМУ се вбројува во можно – веројатно - најверојатно – сигурно оружје на терористите само е прашање кога ќе се употреби и какви ќе бидат последиците од тоа.

Со зголемување на можностите за набавка или пак прозводство на ОМУ и можност за нивна употреба, како средства за терористички напади, се наметнува и потребата од намалување на тие можности и веројатности што во суштина е и главна цел на политиката за неширење на ОМУ.

1. ПОЛИТИКА ЗА НЕШИРЕЊЕ НА ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ

Од моментот кога се направени и употребувани оружјата за масовно уништување, постоела загриженост за нивното распространување и можните последици од нивната употреба. Имајќи го во предвид тој момент, се превземале

мерки од највисоко ниво во чувањето на технологијата и самите средства како тајна од највисок степен. На почетокот од нивната појава, иако ретко, се употребувани во вооружени конфликти од страна на државите.

Се почесто слушаната "приказна" за можноста ОМУ да стане оружје на терористите за масовно уништување, ги натера луѓето и меѓународната заедница а особено нуклеарните сили, да преземат сериозни, итни и се повеќе глобални активности. Исто така, организирање на собири со можност за дискутирање, анализи и предлози за преземање конкретни и сеопфатни мерки во поголем дел од областите на живеењето.

Секако, најголем број држави, институции, организации и учесници во активностите и разговорите тргнуваат првенствено од своите интереси и цели а потоа сето тоа по можност се вградува и применува на глобално ниво особено во делот на меѓународната легислатива и иницијативите кои, по "де фолт" мора да бидат глобални за да бидат успешни.

Факт е дека тероризмот со употреба а ОМУ заедно со другите облици на загрозување, ја загрозуваат самата срж на глобалната безбедност и човековата околина, самиот просперитет па и опстанокот на човечанството.

Генералната политика за неширење на ОМУ е особено добредојдена, потребна, вредна и применлива во решавањето на ова светско зло кое може да предизвика несогледиви последици по човечкиот род. Во спроведувањето на политиката по некои мислења, постои дискрепанција помеѓу политичката волја и научната реалност за реализација на политиката.

За подобро разбирање и прифаќање на политиката се наметнува проблемот со дефинирање на сите клучни поими и дефиниции кои се користат во многубројните документи, договори и воопшто во разговорите на оваа тема. Дефинициите се прикажани во посебен дел од трудот а овде би се задржале на некои суштински толкувања во врска со нив.

Политиката за неширење на ОМУ ги прифатила дефинициите и појмовите за нуклеарно, биолошко, хемиско и радиолошко оружје онака како што се дадени во меѓународните договори, конвенции и протоколи за кои веќе пишував во

претходниот текст. Ова секако е прифатливо и разбирливо но во прифаќањето на тие поими и дефиниции се појавува доктринарниот проблем за доследно спроведување на политиката за неширење на ОМУ.

За да се разбере зошто е тоа проблем потребно е да се согледаат неколку прашања. Меѓународните конвенции за хемиското и биолошкото оружје како и други меѓународни правни акти вооглавно се усвоени со консензус на сите држави потписнички што значи дека понудените поими и дефиниции се прифатливи за тие држави. Вообичаено сите тие акти подлежат на ревизија и дополнување но постапката за евентуални промени е бавна и тешко договорлива. Од тие причини современите истражувања и трендови во примената на биолошки или хемиски агенси и оружја не се опфатени во целост со веќе елаборираните конвенции па автоматски ни со политиката за неширење на ОМУ.

Така надвор од неширењето на ОМУ и важечките биолошки и хемиски конвенции, остануваат повеќе стари (кои некогаш се користеле за воени цели) но и нови хемиски и биолошки агенси, кои можат да се користат во воени цели но и како агенси евентуално користени од терорстите, како во моментов така и во иднина. Надвор од политиката за неширење на ОМУ и конвенциите остануваат и новите трендови во тактиката, методите и средствата на употреба во некои терористички напади (за среќа во мал обем) па дури и во некои армии.

Втор проблем се појавува во конвенциите кои ги третираат нападите со конвенционално оружје (врз хемиските, нафтените, фармацевтските и други објекти кои во процесот на производство користат токсични хемикалии) и не се третираат како хемиски или биолошки напади, па затоа некои од терористите па и некои армии се определуваат за таков напад. Со тоа се избегнуваат предвидените санкции кои произлегуваат од конвенциите а политиката за неширење на ОМУ не ги препознава како своја надлежност во политичкото дејствување а во реалноста може да се предизвикаат масовни страдања на луѓето, животинскиот и билниот свет како да се употребени ОМУ.

Поради наведените причини како и за реално и еднакво разбирање на поимите и дефинициите, организирани се бројни симпозиуми каде се дефинирани иницијативи за прецизно објаснување на дефинициите за ОМУ и тоа

во две насоки – ОМУ во потесна и ОМУ во поширока смисла. Секако сеуште има примери на неприфаќање на оваа поделба и дефинирање, но најголемиот број лица, институции, организации и држави ја прифаќаат наведената класификација.¹⁸⁷

ОМУ во потесна смисла ги опфаќа нуклеарното, хемиското, биолошкото и радиолошкото оружје, нивните агенсии и матерјали. ОМУ во поширока смисла ги опфаќа сите отровни хемиски агенсии ако се употребени како средства за напад или се мета на напад, сите микроорганизми и нивните продукти доколку се средства или мета на напад како и сите индустриски објекти кои произведуваат хемикалии и микроорганизми во своите производни процеси, складовите и сите превозни и транспортни средства во кои се складираат и пренесуваат а се мета на воени или терористички напади или пак се средства за постигнување на одредена цел. Сегашната Политика за неширење на ОМУ ги опфаќа само ОМУ во потесна смисла.¹⁸⁸

Во претходниот текст веќе го спомнавме прашањето во врска со поимот за тактиката, методите и обликот кои ги користат терористите. Според досегашните истражувања за тероризмот како феномен вклучувајќи ги и примерите на изведени терористички напади, се наметнува заклучок дека современиот тероризам е се повеќе средство, облик и метод за војување. Тоа значи дека светската заедница ќе продолжи да се бави со тероризмот но со поголем интензитет и сериозност имајќи го во предвид фактот дека пострашно од тероризмот е нуклеарниот тероризам.

Неширењето на ОМУ е само една од многубројните мерки кои се ставени во агендите на многу држави, институции и организации. Потребно е да се анализираат условите кои помагаат, на еден број држави и терористички организации лесно да дојдат до ОМУ. Основните причини се во следните факти:¹⁸⁹

¹⁸⁷ http://www.nti.org/f_wmd411/f_about.html

¹⁸⁸ http://csis.org/files/publication/091109_TerrorismWMD.pdf

¹⁸⁹ WMD Proliferation, Globalization, and International Security: Whither the Nexus and National Security?, Strategic Insights, Volume V, Issue 6 (July 2006), by James A. Russell

- Глобализацијата донесе голем број промени во социјалната, психолошката, информативната, информациската, економската и другите видови сфери на животот од кои причини целите како што се економска, политичка и социјална стабилност се постигнуваат многу полесно и поедноставно без воени дејствија,
- Напредокот на научен и технички-технолошки план доведоа до тоа да средствата кои ги користат терористите па и тероризмот со ОМУ, можат многу полесно да се набават или пак произведат,
- Зголемување на бројот на индустриски објекти кои произведуваат хемикалии и микроорганизми во производните процеси предизвикаа низа од потенцијални мети на тероризмот кои можат да послужат и како цел и како средство,
- Значењето на безбедноста на човековата околина во која влегува физичкото опкружување, водата, енергенсите и нивното користење, критичната инфраструктура, транспортот, логистиката, безбедноста на воздушниот и поморскиот сектор. Безбедноста на човековата околина е нова мета и цел на современите закани. Било кој вид тероризам со своите облици и форми е сосема доволен да ја загрози безбедноста на човековата околина, а оној кој нема безбедно човеково опкружување не може да смета на просперитет на својата нација и држава.

Поради наведеното, особено внимание се посветува на биометријата и капацитетите на детекцијата: биолошка со патогени микроорганизми, хемиска со агенси и токсини, радиолошка детекција, детекција на експлозиви и дрога, и детекција на сомнителни лица.

Трета група проблеми кои ја оптеретуваат непролиферацијата на ОМУ е неединството на меѓународната политика кон тероризмот со ОМУ. Причините лежат во различните погледи и гледања за меѓународниот тероризам, на ОМУ и во различниот пристап во решавањето на оваа проблематика. Покрај тоа, креирање на единствена меѓународна политика во борбата против хемискиот и биолошкиот тероризам пречка претставуваат широките политичко-економските интереси, како и формалните сојузи помеѓу клучните меѓународни субјекти на меѓународната политичка сцена. Недостатокот од заедничка политика во борба

против тероризмот со употреба на ОМУ на меѓународно ниво има за последица непоготвеност во креирањето на заеднички одговор, како на меѓународното, така и на националното ниво.

Терористичките напади на САД од 11 септември 2001 година само привидно го актуелизираа креирањето на заедничка меѓународна политика кон тероризмот со ОМУ. Со Резолуцијата на Советот на ОН 1373 е основан Антитерористички одбор и Светска антитерористичка коалиција, но сеуште е присутен недостатокот на меѓународен консензус. Неединството внатре во ОН створи јаз во широката меѓународна заедница и делимично го отежна создавањето на заедничка меѓународна политика кон тероризмот. Се наметнува заклучок дека меѓународната политика за борба против тероризмот и неширењето на ОМУ, мора да се осмислува и реализира во тесна соработка на сите држави членки на ОН но на ниво на светски региони и држави.¹⁹⁰

Четврта област која ја оптеретува политиката за непролиферација на ОМУ и нејзината доктрина и стратегија е неосвестеноста на политичкиот естаблишмент во поголем број на неразвиени држави и држави во транзиција кои не поседуваат ниту еден вид ОМУ во потесен смисол. Бидејќи не поседуваат ОМУ, цврсто се убедени како тоа не е голема закана па дури никаква закана кон нивните држави па затоа и не посветуваат доволно внимание и сериозност во спроведувањето на политиката за непролиферација. Поради тоа мислење, потпис на меѓународен договор за неширење на ОМУ е многу формален, со недостаток на реална политичка волја, поддршка и потребно политичко и стручно ниво, а со тоа и адекватна кадровска, материална и организациска поддршка. Како во тие држави по правило нема ни доволно стручни лица од областа на ОМУ и соодветна и ефикасна заштита од него, не може да се створи критична маса на јавното мислење кое би можело позитивно да делува на мислењето и постапките на политичкиот естаблишмент.¹⁹¹

Петата група на проблеми лежат во самата доктрина на политиката за неширење на ОМУ која е во голема мерка свртена кон владините и безбедносните

¹⁹⁰ <http://www.un.org/en/sc/ctc/specialmeetings/2012/docs/United%20Nations%20Security%20Council%20Resolution%201373%20%282001%29.pdf>

¹⁹¹ <http://www.state.gov/t/isn/c12265.htm>

агенции во неразвиените држави и државите во транзиција, со што дејствувањето го сведува на мал број лица, а резултат се ограничени дometи во реализацијата. Тоа во продолжение генерира низа проблеми во институциите и наменските сили за заштита и спасување кои остануваат без изворна а многу често и без никаква информација, а сето тоа резултира со неподготвеност за дејствување во случај на кризна состојба предизвикана од невнимание во производниот процес или транспорт на било кој вид ОМУ, или терористички напад со ОМУ. Значи, наместо да се стесни можноста за ширење на ОМУ а со тоа и опасноста од него, во одредени ситуации се појавуваат проблеми кои ги намалуваат напорите и мерките во борбата против тероризмот.¹⁹²

На горе наведените два проблема се надоврзува и проблемот во спроведувањето на непролиферацијата на тактичко ниво а кој се однесува на сите држави и нации кои се вклучени во политиката за неширење на ОМУ без исклучок. Овој проблем можеби најјасно и најпрактично ги покажува сите проблеми на непролиферацијата, а се манифестира низ фактот дека никаде ни во една држава денеска не може да се утврди дека местата и објектите за јавно и масовно собирање се безбедни. Тоа се однесува на аеродромите, подземните железници, автобуски и железнички станици, цркви и џамии, кина и театри, плоштади и слично.¹⁹³

Според направените анализи во лоцирањето на критичните локации и причините кои ја намалуваат безбедноста на истите, се одвојуваат следните:¹⁹⁴

- не постои адекватна детекциска безбедност, како во смисла на контрола на секој поединец во маса на луѓе како и за секој потенцијално опасен агенс кој би можел да се употреби за терористички акт,
- не постои адекватна физичка безбедност освен да се групираат наменски поголем број полицајци и припадници на безбедносните служби но и тоа не гарантира целосна безбедност,
- некои вежби покажуваат дека местата за јавно и масовно собирање на луѓето немаат адекватни планови за обезбедување, евакуација,

¹⁹² <http://www.economist.com/node/693396>

¹⁹³ <http://cns.miis.edu/opapers/op3/sands.htm>

¹⁹⁴ <http://www.fas.org/irp/threat/commission.html>

згрижување и одстранување на последиците, како на локално така и на државно ниво,

- недоволна оспособеност, опременост и обученост на лицата во службите за обезбедување и заштита во јавните објекти и објектите за масовно собирање, но и службениците и припадниците на разузнавачко-безбедносните агенции, полиција, крим полиција, пожарникари и други служби за заштита и спасување.

Подигнување на повисоко ниво на политиката за непролиферација се гледа и во подигнување на проектот на ниво на меѓународна доктрина па дури и на ниво на меѓународно движење, во што треба многу повеќе да се иволвираат голем број на лица од научната и стручна јавност. На тој начин и само така политиката за непролиферација ќе стане облик на однесување. Вооедно, ќе стане и „нобел“ тема за оние неразвиени и држави во транзиција кои не поседуваат ОМУ, а на тој начин ќе се створат претпоставки за развој на науката и професијата, за едукацијата и освестување на поединците па дури и цели нации. За понатамошно унапредување на политиката за неширење на ОМУ суштинско е собирањето и почитувањето на мислењето на пошироката научно-стручна јавност и на тој начин политиката ќе може да влијае на полесно и побрзо усвојување на измените и дополнувањата на меѓународните договори, конвенции и протоколи. Организаторите на семинари од оваа област многу пати во трудовите на своите соработници го поставиле прашањето од областа на доктрината и стратегијата на безбедност и заштита од ОМУ па се подготвени и сега и во иднина често да го поставуваат прашањето за непролиферација на ОМУ и така да придонесат во неговото унапредување.¹⁹⁵

2. ЈАКНЕЊЕ НА НОРМИ И ПРАВИЛА ВО ПОЛИТИКАТА ЗА НЕШИРЕЊЕ

Еден од стратегиските цели на политиката за неширење е постигнување на универзална согласност со нормите и правилата кои се однесуваат на неширењето на нуклеарен материјал и технологии. Согласност не значи само потпишување на адекватни договори и декларации или убави намери, туку суштинско спроведување на договореното. Универзалност подразбира дека сите учесници мора да ги прифата нормите и правилата и се однесува на сите држави

¹⁹⁵ http://eeas.europa.eu/non-proliferation-and-disarmament/index_en.htm

без разлика дали го прифатиле Договорот за неширење или пак не. Исто така ги вклучува сите не-државни субјекти, корпорации и индивидуалци. Теретот на согласност мора да се пренесе не само на државите кои имаат нуклеарни капацитети за двојна употреба на нуклеарните материјали или пак тие кои даваат помош со трансфер на нуклеарни технологии, туку и на нуклеарните сили кои не се особено должни да го сторат тоа.

Моменталниот нуклеарен поредок им дава право на пет држави да поседуваат нуклеарно оружје и истите како носители на “вето” во Советот за безбедност, имаат огромно влијание во одредувањето и реализацијата на правилата и нормите од политиката за неширење. Универзалната согласност се обидува да овозможи баланс во обврските без разлика за која држава се работи. Целта е да се корегира впечатокот дека нуклеарните сили добиваат повеќе од политиката за неширење наспроти останатите. Понудената стратегија се осмелува и бара од Индија, Пакистан и Израел да ги прифатат специјалните одговорности и обврски кои доаѓаат сами по себе со фактот дека поседуваат нуклеарно оружје. Утврдени се пет обврски кои произлегуваат од Стратегијата за универзална согласност:¹⁹⁶

- Се забранува понатамошно обезбедување на објекти за производство на материјали кои директно се употребливи за нуклеарното оружје.
- Да се обезбедат нуклеарните материјали.
- Да се спречи илегален трансфер.
- Да се девалвира политичкиот и воениот оптек на нуклеарно оружје и,
- Да се пристапи кон резолуции за решавање на конфликти.

Целосното исполнување на обврските од страна на сите учесници во голема мерка би решило еден број проблеми од областа на неширење на нуклеарно оружје. Во стратегијата за неширење се дадени сите потребни реформи, меѓународни политики и мерки кои треба да се превземат. Некои чекори бараат нови меѓународни и национални закони.

Суштинско прашање е трите држави Индија, Пакистан и Израел да се инкорпорираат во “универзална рамка” која нуди конструктивен начин за

¹⁹⁶ https://www.armscontrol.org/act/2003_12/MillerandScheinman

рашавање на критичните предизвици кои произлегуваат од статусот на трите држави. Според универзалната согласност, државите потписнички на Договорот за неширење треба да престанат да бараат од трите држави да се откажат од нивното нуклеарно оружје веднаш и да се приклучат како не-нуклеарни сили. Водечките сили од своја страна, треба да им помогнат на овие три држави полесно да дојдат до политичка волја за согласување со обврските за неширење кои веќе е прифатени од САД, Кина, Франција, Русија и Велика Британија.¹⁹⁷

Трите држави треба да ги прифатат обврските во врска со спречување на извоз на нуклеарни материјали и технологии, да ги обезбедат нуклеарното оружје и материјалите, да ја намалат улогата на нуклеарното оружје во нивните национални безбедносни политики, да не изведуваат нуклеарни тестирања. Ако не ги исполнуваат овие обврски, тие можат да бидат предмет на истите видови санкции и мерки или одредени политички притисоци како и другите држави во изминатиот временски период. Не е основа цел овие држави сега да се откажат од нуклеарното оружје, тоа да го сторат кога и другите пет светски нуклеарни сили.

Избегнувајќи да се креира посебна категорија во состав на Договорот за неширење, и прикажаниот пристап да не се попречи основната поделба која стратегијата за неширење мора да ја елиминира – помеѓу државите кои имаат и државите кои немаат нуклеарно оружје.

Едно од прашањата кои може да помогне во општите напори за неширење на нуклеарното оружје е пристапот на меѓународната заедница во односите помеѓу Индија и Пакистан. Загрижува евентуалниот воен конфликт кој за жал има реални основи да добие и нуклеарно обележје, и второ, реални можности за трансфер на нуклеарно оружје или материјал било од поединци било од страна на државата према непосакувани субјекти.

Пакистан и Индија заедно со другите нуклеарни сили мораат да ја имплементираат Резолуцијата 1540. За да се избегнат евентуалните нуклеарни закани или пак употребата на нуклеарно оружје, потребно е да се превземат специфични мерки објаснети во понатамошниот текст.

¹⁹⁷ Овие обврски се рефлектират во принципите и целите договорени помеѓу државите потписнички на Договорот за неширење. Индија веќе се движи во оваа насока и веќе официјално се изјасни дека ги поддржува членовите 1, 2 и 6 од Договорот за неширење на нуклеарно оружје.

За да се спречат терористите во намерите да обезбедат нуклеарен материјал или пак нуклеарно оружје, САД и другите држави треба да им помогнат на Индија и особено на Пакистан, како прва мерка, во обезбедувањето на нуклеарното оружје, материјалот и технологиите.¹⁹⁸

- да се прошири главната цел во програмите за намалување на заканите и да се изнајдат приоритетни мерки за заштита на радиолошкиот и фисиониот материјал во Пакистан и Индија,
- да се обезбедат технологии и процедури за унапредување на сигурноста на персоналот во организациите одговорни за производство, складирање, транспортирање и ракување со нуклеарен материјал и/или оружје. Овие унапредувања исто така можат да бидат имплементирани преку дискусии за најдобрите практики во другите држави,
- да се обезбеди помош во организирањето на ефикасна контрола на границите и за царинските агенции во двете држави со цел да се унапреди детекцијата на нуклеарниот и радиолошкиот материјал,
- да се развијат програми каде би се вклучиле пакистанските и индиските научници, инженери и технички експерти во заедничка работа во проекти за намалување на заканите како во следењето така и во детекциските системи за преминување преку граница,
- да се обезбеди обука и опрема за физичка заштита, контрола на материјалите и нивно евидентирање за операторите и контролорите од овие две држави.¹⁹⁹

Индија и Пакистан како и Северна Кореа и Иран не се дефинирани како нуклеарни сили според меѓународниот договор. Како резултат на тоа, на државите им се нуди помош препорачана во претходните наводи без физички пристап до нуклеарните инсталации на Индија и Пакистан, туку само препораки,

¹⁹⁸ За детални анализи и политички агенди во оваа област треба да се погледа во книгата: "Унапредување на нуклеарната безбедност во контра-тероризмот: Индија и Пакистан како нов регион за соработка", - <http://carnegieendowment.org/files/wp29.pdf>

¹⁹⁹ www.ceip.org/files/pdf/wp29.pdf

описи на најдобрите практики и безбедносни технологии кои можат да бидат искористени од двете држави за нивните инсталации.

Втора активност која се нуди се однесува на мерки кои треба да се имплементираат за намалување на нуклеарниот ризик. И двете држави треба силно да се охрабрат да ги имплементираат следниве практични мерки како би се намалил ризикот од нуклеарното оружје.²⁰⁰

- Формирање на национални центри за намалување на нуклеарниот ризик во двете држави кои ќе управуваат со мерките за градење сигурност,
- Заложба да не се развива, произведува или употребува “тактичко” нуклеарно оружје,
- Договор за неупатување на ракети кои се тестираат во правец на друга држава,
- Договор за лет на ракети кои се тестираат само во однапред одредени реони за тестирање,
- Обезбедување и известување за тестирање на ракети за целите на обуката.

Третата мерка е во врска со престанокот на производство на фисионен материјал што би преставувало ефективен начин за двете држави за намалување на трошокот околу производството кој не е мал, и второ, ќе се намали нуклеарниот ризик кој е инаку постојано присутен кога се води оваков вид нуклеарна трка. Силни безбедносни и економски аргументи може да ги натераат овие држави на таков потег. Тие имаат доволно произведени количини на фисионен материјал кои им обезбедуваат солидни резерви за нивните потреби. Рускиот извоз за Индија може да биде решен од страна на Групата за нуклеарно снабдување во случај Индија да прекине со понатамошно производство односно сепарирање на плутониум. Кога Индија и Пакистан би ги размонтирале инсталациите за добивање обогатен ураниум и сепарација на плутониумот и кога би ги ставиле нивните нуклеарни реактори под меѓународна контрола и увид,

²⁰⁰ See M. Krepon, 2001, Moving from MAD to Cooperative Threat Reduction, Stimson Report no. 41, Washington, DC, Henry L. Stimson Center, at www.stimson.org/southasia/pdf/MADtoCTR.pdf (accessed 27 April 2004).

случајот може да биде посилен како аргумент за меѓународниот договор со што би се отворила комерцијалната компонента за нив во областа на нуклеарна сила и сервис за нуклеарното гориво.

Како и да е, водачите во Индија и Пакистан нема да прекинат со производство на фисионен материал унитарно или дури билатерално. Од нив може да се очекува да учествуваат во процесот на регулирање на нуклеарниот режим и договор вклучувајќи ја Кина, а Кина за возврат, ќе инсистира на вклучување на други производители, правејќи го предизвикот глобален.

Следна мерка која може да помогне во намалување на можностите за ширење на нуклеарниот арсенал е да се разреши долгогодишниот спор во врска со Кашмир²⁰¹ помеѓу Индија и Пакистан. Се додека не се најде задоволувачко решение за сите страни може да се случи воен конфликт па и евентуална употреба на нуклеарно оружје. Вложен е огромен труд и напор на политички и дипломатски план од сите страни за стабилизирање на овој дел од регионот, понудени се голем број иницијативи, предлози и политики за решавање, но е потребно и поголемо вовлчување од страна на други држави кои имаат особено влијание над овие две држави. Ова е долгогодишен предизвик но е нереално да се очекува голем прогрес во правец на елиминирање на нуклеарното оружје во Јужна Азија.

Поддршката на политичките реформи во Пакистан е една од клучните мерки во меѓународната политика за неширење на нуклеарниот арсенал. Имено, се работи за степенот на доверба кој го имаат или пак го немаат заинтересираните субјекти во политичкиот естаблишмент во Пакистан. Трансферот на пакистанска технологија, центрифуги и соодветен нуклеарен арсенал за Северна Кореа, Иран и Либија, можеби и кон други дестинации со што се зголемува недовербата кон Пакистан.

Системски проблем е доминацијата на Армијата во целокупниот живот во државата и тој факт ја намалува можноста државата да биде стабилна во подолг временски период. Повеќе пати, Армијата со помош на разузнавачките

²⁰¹ See also reports by the Kashmir Study Group, at <www.kashmirstudygroup.com> (accessed 28 April 2004) and the International Crisis Group, at <www.crisisweb.org/home/index.cfm?id=1268&l=2> (accessed 28 April 2004).

капацитети и верските заедници го интензивира процесот на “исламизација” на политичарите кои се поддржувачи на Талибанската кауза со што го отвараат политичкиот простор за екстремните партии. За да се корегира оваквата опасна политика, армијата и надворешните поддржувачи на Пакистан мораат да ги јакнат цивилните институции а исто така да створат услови Армијата да биде сигурна во водењето на нуклеарната политика од својот дел на обврски.²⁰²

Бидејќи пакистанската армија ја базира својата политичка моќ и достапноста на економските ресурси врз заканата од страна на Индија во врска со кашмирските мулимани а и кон самите нив, Армијата нема мотив да се најде решение за кашмирското прашање. Клучно за ефикасна стратегија за неширење на нуклеарен арсенал во Јужна Азија е зајакнувањето на капацитетите на политичките партии и цивилните институции со што би станале сигурни и ефикасни управувачи со политиката и економијата. Една од клучните мерки за ефикасна стратегија за неширење на нуклеарен арсенал е да се обезбеди стабилен баланс во конвенционалните сили помеѓу овие две држави но вклучувајќи ја и Кина како потенцијален “непријател” на Индија.²⁰³ Со ваква стратегија (одбрана од Пакистан и истовремено од Кина), Индија е изложена на големи трошоци во обезбедувањето на современи конвенционални средства и техника како и во нуклеарната трка со другите две држави. Овие две држави направиле добар прогрес во решавањето на граничните проблеми и во голема мерка ги подобриле своите односи. Потребно е на основа на трилатерални договори да се постигне заеднички интерес и да се намалат тензиите и можните нуклеарни конфликти во најцрното сценарио како за самите држави така и за пошироката меѓународна заедница.²⁰⁴

Друго битно прашање кое би произлегло од намалување на нуклеарните капацитети на овие држави а особено на Пакистан, е да се намалат севкупните можности некои “трети” држави или пак терористички организации бидат во позиција да обезбедат нуклеарен арсенал за реализација на своите мрачни цели.

²⁰² See, for example, M. Krepon and Z. Haider (eds), 2004, Reducing Nuclear Dangers in South Asia, Stimson Report no. 50, Washington, DC, Henry L. Stimson Center, at <www.stimson.org/southasia/pubs.cfm?ID=92> (accessed 28 April 2004).

²⁰³ http://en.wikipedia.org/wiki/China%E2%80%93India_relations

²⁰⁴ <http://time.com/3489191/military-action-diplomatic-threats-between-india-and-pakistan-in-kashmir/>

Анализирајќи го подлабоко ова прашање и имајќи ја во предвид глобалната заложба да се намали нуклеарното оружје, Пакистан очекува посериозни иницијативи од страна на Индија а во исто време Индија смета дека Кина треба да има водечка улога. Во исто време, кинеската волја да го намали или пак да го елиминира нуклеарниот арсенал е во силна врска и зависност од нуклеарните безбедносни односи со САД и Русија и затоа индо-пакистанскиот предизвик за разоружување е ставено во агендата на глобалниот процес за разоружување. Во севкупните напори за постигнување на подобри ефекти од Стратегијата за неширење на нуклеарен арсенал на државите кои извезуваат дел од нуклеарниот арсенал потребна им е јасна политика за трговија со истиот во однос на Индија која е една од државите која сеуште не е призната од поголемиот број држави како нуклеарна сила поради веќе наведените причини. Се поголеми се напорите на Индија да обезбеди некои бенефити во набавката на дел од нуклеарниот арсенал за себе без разлика што не е дел од меѓународниот договор а особено тоа го применува во барањата према САД, Франција и Русија.²⁰⁵

Некои од не-нуклеарни држави искажаа загриженост и протест за ваквите барања на Индија бидејќи се нарушува стратегијата за неширење и се девалвираат многуте напори кои тие ги превземаат во реализацијата на стратегијата за неширење односно нивната апстиненција од процесот на ширење односно од трговијата со нуклеарен арсенал. Ако и се дозволи на Индија да има повластен статус ќе се појават повторни аспирации кај некои држави а тој факт не оди во прилог на ефикасно спроведување на стратегијата за неширење на нуклеарен арсенал.²⁰⁶

Битна улога во целиот процес за неширење на нуклеарниот арсенал имаат декларираните нуклеарни сили кои мора да покажат и докажат дека воспоставените правила и норми за неширење важат и за нив а не само за другите држави кои поседуваат нуклеарен арсенал или пак за не-нуклеарните сили кои се држави потписнички на Договорот за неширење. Овој процес мора да оди преку

²⁰⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/India%E2%80%93Pakistan_relations

²⁰⁶ See United Kingdom, Ministry of Defence, 2003, A Summary Report by the Ministry of Defence on the Role of Historical Accounting for Fissile Material in the Nuclear Disarmament Process, and on Plutonium for the United Kingdom's Defence Nuclear Programme, September, at <www.mod.uk/publications/nuclear_weapons/accounting.htm> (accessed 27 April 2004).

Меѓународната агенција за атомска енергија (МААЕ) која треба да побара од сите држави кои поседуваат нуклеарно оружје и резерви на физионен материјал да продуцираат “Бел документ” во кои би се навеле следните прашања:²⁰⁷

- За кои технички инсталации, капацитети и процедури ќе се бара од државите да се верифицирано елиминираат и да се обезбеди сигурност за физиониот материјал? Кои чекори и извори ќе треба да се обезбедат за имплементација на мерките за заштита во тие држави? Колку временски би траел процесот ? Сакале или не САД и другите нуклеарни сили ќе мораат да го направат тоа повеќе директно него до сега што го правеа.
- Кои технологии и процедури ќе бидат потребни за да дозволат меѓународна верификација на нуклеарното разоружување и заштита на чувствителниот нуклеарен арсенал или пак информации кои можат да се “шират”?
- Какви се националните капацитети на нуклеарните држави вклучувајќи го и Израел, за утврдување на точната количина на произведен физионен материјал? Поголемиот дел од државите немаат точна евиденција за произведените количини на нуклеарен материјал во далечното минато, кои процедури и политики ги предлагаат нуклеарните држави за обезбедување на голема тајност во процесот на елиминирање на нуклеарниот арсенал ?
- За државите со недоволно заштитен физионен материјал, кое ниво на безбедност државите ќе бараат во процесот на верификација на разоружувањето пред тоа да биде верифицирано раставено и/или ставен последниот килограм на физионен материјал под контрола на МААЕ?
- Дали производството на гориво за нуклеарните реактори, вклучувајќи ја сепарацијата на плутониумот, ќе биде видлива во свет без нуклеарно оружје? Дали во тој случај производството ќе треба да биде управувано на друг начин? Ако е одговорот да, тогаш зошто и како? Дали тоа ќе има финансиски импликации за нуклеарните сили?

²⁰⁷ <http://www-pub.iaea.org/mtcd/meetings/PDFplus/2009/cn164/Sessions/New/2npanel/Guesdon.pdf>

Поставувањето прашања и одговарањето на овие прашања го прават минималниот пат за нуклеарните сили да демонстрираат дека тие своите обврски од областа на разоружување ги спроведуваат доволно сериозно. Одредени варијанти на овие прашања ќе бидат одговорени од поедини држави, меѓународната заедница и МААЕ, ако и кога нуклеарните сили во своите агенди ќе го стават прашањето за целосна елиминација на нуклеарниот арсенал.²⁰⁸

Добар пример за оваква иницијатива се случил во 1990 година кога Јужна Африка донела одлука да заедно со помош на МААЕ го елиминира своето нуклеарно оружје и да ги имплементира сите мерки за заштита.²⁰⁹

Евентуалните “бели документи” би можеле да бидат пратени до Бордот на гувернери на МААЕ (или на адекватно тело на ОН), така да Индија, Израел и Пакистан како членки на овие тела би требало да ги направат бараните документи. Јавните верзии на овие “бели документи” би требало да бидат пристапни за анализа и дебата на граѓаните, невладините организации и меѓувладините тела кои имаат интерес од овие податоци. Велика Британија веќе превзема конкретни активности во овој правец.²¹⁰

Авторите на политиката за неширење на нуклеарен арсенал утврдија дека дихотомискиот ред на држави кои “имаат” и кои “немаат” нуклеарен арсенал ќе биде нестабилен во текот на времето. Обврските кои треба да се извршат во врска со нуклеарното разоружување треба да бидат прескокнати од оваквото разбирање. Предизвикот за апсолутно елиминирање на нуклеарното оружје е исто така пропратено со неизвесност, многу технички обезхрабрувачко, и големи политички и економски барања од меѓународната заедница како и да се најдат алтернативни основи за стабилизирање на нуклеарниот поредок.²¹¹

²⁰⁸ <http://www.iaea.org/newscenter/focus/nuclear-safety-action-plan>

²⁰⁹ <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=491>

²¹⁰ United Kingdom, 2003, Verification of Nuclear Disarmament: First Interim Report on Studies into the Verification of Nuclear Warheads and Their Components, at www.awe.co.uk/Images/n0333117_tcm6-1769.pdf

²¹¹ See M. Krepon, 2001, Moving from MAD to Cooperative Threat Reduction, Stimson Report no. 41, Washington, DC, Henry L. Stimson Center, at www.stimson.org/southasia/pdf/MADtoCTR.pdf (accessed 27 April 2004).

3. ЈАКНЕЊЕ НА ПОЛИТИКАТА ЗА НЕШИРЕЊЕ НА НУКЛЕАРНОТО ОРУЖЈЕ

Во моментот може да се заклучи дека стратегијата за неширење на нуклеарен арсенал е во мал застој. Северна Кореа се повлече од Договорот за неширење на нуклеарно оружје во 2003 година и од тогаш изведе две нуклеарни тестирања. Иран иако е сеуште дел од Договорот постојано ги развива капацитетите за добивање поголеми количини на ураниум, со што многу веруваат дека намерата е да произведат нуклеарно оружје односно во најмала рака да создадат услови за производство.²¹²

Во исто време присутен е и предизвикот во врска со забрзана експанзија на нуклеарната енергија со што може да помогне во редукција на ослободувањето на карбон, и секако, преовладувањето на нуклеарен материјал го зголемува стравот дека терористичките организации можат да дојдат до нив преку кражба или трансфер од некоја држава. Имајќи ги во предвид овие предизвици, сигурно е дека и понатаму прашањето за спречување на ширење на нуклеарен арсенал е клучно во агендите на сите нуклеарни сили и прогресивниот свет.

САД и Русија веќе постигна договор за продолжување на разговорите за понатамошно намалување на нуклеарниот арсенал. Се зголемуваат напорите и на САД и на другите држави да се интензивираат преговорите со Иран и во исто време да се воведат санкции со единствена цел да се ограничат можностите на Иран во понатамошното развивање на нуклеарни способности. Сведоци сме дека се најавуваат и селективни вооружени напади како од страна на Израел така и САД врз нуклеарните инсталации. Претпоставка е дека пред една година израелската разузнавачка служба успеала да со помош на софтверска програма направи големо оштетување на софтверските нуклеарни инсталации во иранскиот нуклеарен центар.²¹³

Минатата година САД ја објави веста за прогресот во развојот на специјални бомби за уништување на подземни објекти на големи длабочини, но со константација дека сеуште работат на зголемување на ефикасната длабочина

²¹² <http://www.asil.org/insights/volume/8/issue/2/north-koreas-withdrawal-nuclear-nonproliferation-treaty>

²¹³ <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/treaty-between-the-united-states-of-america-and-the-russian-federation-on-measures-for-the-further-reduction-and-limitation-of-strategic-offensive-arms/>

бидејќи нивните сознанија се дека иранските нуклеарни инсталации се на голема длабочина и само на овој начин можат да бидат уништени.

Во извештајот на Paul Lettow²¹⁴ се наведени недостатоците во политиката за неширење и предложена е агенда како тие да се решат. Прво ги елаборира предизвиците кои произлегуваат од моменталните договори меѓу кој прв меѓу нив е за напредните и репроцесивните технологии потребни за производство на фициониен материјал. Нуди неколку варијанти на препораки, прво, да се превземат полесни санкции према Иран со цел да се одврати од продолжување на развојот на нуклеарен арсенал и вооедно да се обезхрабрат другите заинтересирани кои го следат примерот на Иран, (Северна Кореја). Тој предлага САД да биде водечка меѓу снабдувачите на нуклеарен материјал во развојот на систем кој ќе дозволува продавање на релевантна опрема и технологија само на државите кои ги исполнуваат утврдените критериуми и кои ќе се обврзат доследно да ги следат нормите и правилата, и секако предвидените санкции. Понатаму, тој предлага поголем буџет, поголем авторитет и повеќе промени во политиката на МААЕ со што подобро би се детектирале сите нарушувања на договорите за неширење. На крај, предлага итни чекори од страна на Советот за Безбедност на ОН да ги казни сите прекршители како и договор со државите кои сакаат да го напуштат Договорот за неширење дека тоа не можат да го направат пред да се реализираат нивните обврски кои произлегуваат од истиот.²¹⁵

Јакнењето на политиката за неширење на нуклеарен арсенал денеска претставува авторитативен поглед за грижите од нуклеарното ширење и што може да се направи за нивно решавање. Со една мисловна анализа и сеопфатни препораки и предлози, ја става во ред на силни придонеси во реализација на политиката за неширење која е од витално значење за светот.

Меѓународната политика за неширење на нуклеарно оружје која има главна цел да го спречи ширењето на нуклеарно оружје во моментот е под

²¹⁴ <http://www.cfr.org/proliferation/strengthening-nuclear-nonproliferation-regime/>

²¹⁵ <http://www.cfr.org/arms-control-disarmament-and-nonproliferation/strengthening-nuclear-nonproliferation-regime/p21807>

неколку притисоци. Пример се нуклеарните програми на Северна Кореа и Иран²¹⁶ со што на површина се појавија сите слабости и недостатоци на политиката за неширење и кои мораат да се решат во најскоро време ако се сака да опстане целта на политиката. Овие слабости се и двете структурални – двосмислени и ограничувачки во сегашните правила и резултат на неспроведувањето на правилата кои егзистираат. Моменталните правила немаат сила да го спречат ширењето на збогатените и репроцесивни технологии кои можат да произведат гориво за нуклеарните реактори или фисионен материјал за нуклеарното оружје за државите со нејасни или воени цели, или пак да се во посед на терористички организации.²¹⁷

Постоечките средства за детекција, утврдување и поттикнување на нарушувањето на политиката за неширење, ја докажува неефикасноста на државите кои се определени да го заштитат нуклеарното оружје. Ширењето на нуклеарната енергија отвара нови патишта за ширењето на нуклеарен арсенал. Политичката караница во врска со нуклеарното разоружување често стои на патот на прогресот во реформирањето на меѓународниот систем оформен за спречување на нуклеарното ширење.

Свет во кој голем број на држави би имале нуклеарно оружје или потенцијални капацитети за производство на истото, би бил катастрофален за САД и глобалната безбедност. Тоа го прави нуклеарниот тероризам се пореален, би охрабрил некои дисруптивни држави кои се или можат да бидат непријателски определени против САД и нивните сојузници. Исто така, би се зголемиле тензите со дестабилизирање на безбедноста во одредени региони вклучувајќи ги во тоа безбедносните и економските проблеми на САД и вооедно

²¹⁶ Затоа што се нарушува регионалната безбедносна динамика предизвикана од нуклеарните програми на Северна Кореа и Иран, или да ги поттикне мотивираните нуклеарни амбиции (случај со Сирија), во тој случај, други држави може да се појавуваат како лидери за нукларни можности.

²¹⁷ Збогатувањето е процес каде одредена количина на У-235 изотоп се зголемува во однос на природната количина за 0.7 %. Комплицираниот и скап процес на обогатување се прави вооглавно со центрифуги или со метод на гасна дифузија. Во последно време се работи на проект за ласерско добивање со што се добива “слабо-обогатен ураниум” (ЛЕУ) кој се користи за гориво во нуклеарните реактори. Истиот метод меѓутоа, може да се користи и за добивање на “високо-обогатен ураниум” (ХЕУ) кој може да биде користен како фисионен материјал за нуклеарно оружје. Репроцесирањето е хемиски процес каде се одвојуваат еден од друг плутониумот, ураниумот и фисиониот продукт во истрошен горивен елемент. Плутониумот е потенцијално гориво за реактор но може да биде користено и како фисионен материјал за нуклеарно оружје

би се отвориле голем број можности за катастрофални конфликти особено во Средниот Исток и Азија.

Во 2010 година се оддржаа два високо-профилни меѓународни форуми каде се дискутирало за прашањата за нуклеарното неширење, безбедносниот нуклеарен самит во април истата година кога Барак Обама беше домаќин и следниот во мај, конференцијата на Договорот за неширење на нуклеарно оружје. За понатамошно развивање и јакнење на агендата за неширење, администарцијата на Обама мора да превземе неколку мултиратерални мерки. Една од тие мерки е да се превземат значајни санкции против Иран – глобално преку Советот за безбедност на ОН ако е можно, вклучувајќи ја Европската Унија и други партнери нагласувајќи ја цената на чинење на иранската нуклеарна програма и да ги обезхрабри евентуалните заинтересирани држави во нивните понатамошни напори. Следната мерка се однесува на строгата забрана на ширење на обогатената и репроцесирана технологија со туркање на усвојувањето на овие мерки од страна на Групата за нуклеарно снабдување, каде пристапот би бил врз основа на утврдени критериуми за продажба во оваа област.²¹⁸

Да се уцврсти способноста на бордот на гувернери во МААЕ да ги лоцира државите кои не ги почитуваат обврските од Договорот, САД да го поддржи бордот во напорите да се воспостават и следат стриктно истите, како и утврдување на објективни насоки. Да им се помогне во промоцијата на ефективно и експедитивно спроведување на правилата на политиката – критична слабост во последните дваесет години. САД би требало да бара од Советот за безбедност на ОН да се воспостават генерични серии на казнени чекори кои би се однесувале на сите држави во применување на нивните обврски кои произлегуваат од Договорот за неширење на нуклеарно оружје. Ако се имплементираат наведените мерки ќе се обноват базичните норми на неширењето – тоа значи ширењето на нуклеарното оружје ќе биде контрапродуктивно за интересите на сите држави а особено за оние (ги има во поголем број) без нуклеарно оружје. Мерките ќе ги

²¹⁸ http://www.stanleyfoundation.org/courier/Courier_67.pdf

зајакнат правилата за неширење и ќе ги детектираат нарушувањата и овозможат донесување мерки за нивно санкционирање.²¹⁹

4. САД И СЛЕДНИТЕ ЧЕКОРИ ВО ПРОЦЕСОТ НА НЕШИРЕЊЕ НА НУКЛЕАРНОТО ОРУЖЈЕ

Во октомври 2009 година Хилари Клинтон ги презентираше идните чекори кои ќе ги превземат САД во врска со политиката за неширење на нуклеарното оружје како и користењето на нуклеарната енергија за мирновремени цели.

“Во време на итни глобални предизвици, закани кон САД и светот со можно ширење на нуклеарното оружје, нашата држава има специјална одговорност да се спротивстави на овие предизвици и да остане водечка во меѓународната заедница во намалувањето на опасностите и ја засили политиката за неширење на нуклеарното оружје. Тековните случувања ја нагласуваат заканата”. Меѓународната заедница не успеа да ја спречи Северна Кореа во развојот на нуклеарното оружје. Иран продолжува да ги игнорира резолуциите на Советот за безбедност на ОН тврдејќи дека ги суспендирал активностите во врска со производството на нуклеарен материјал. Премногу големи количини на произведен нуклеарен материјал ширум светот и понатаму останува недоволно заштитен од крајби и диверзии, се поголем број вклучување на држави и не-државни субјекти во незаконската трговија со нуклеарен материјал. Во исто време, МААЕ нема доволно моќ и начини ефикасно да ја спроведе мисијата за верификација. Ако не се сопре овој тренд и не се засили во исто време политиката за неширење на нуклеарното оружје, ќе се најдеме во свет со постојано растење на бројот на нуклеарни држави и зголемување на можностите терористите да дојдат во посед на нуклеарен материјал. Ниедна држава не е сигурна од закана со нуклеарна пролиферација и ниедна држава сама неможе успешно да се справи со предизвиците предизвикани од нуклеарната пролиферација. На почетокот од развојот на нуклеарното оружје, беше воспоставена силна стратегија за неширење на нуклеарно оружје но во моментот светот е променет по многу

²¹⁹ <http://www.nti.org/analysis/articles/april-2010-nuclear-security-summit/>

прашања на глобално ниво. Сето тоа го користат одредени држави и терористички организации да дојдат во посед на нуклеарно оружје.²²⁰

Во септември истата година претседателот Барак Обама во Советот за Безбедност на ОН ја промовира Резолуцијата која претставува рамка за акција во наредните години. Истата треба да претставува водич за меѓународната заедница во засилувањето на Политиката за неширење на нуклеарно оружје вклучувајќи ја Конференцијата на Договорот за неширење на нуклеарното оружје во пролет наредната година.²²¹

“Ние мораме да ги засилиме трите заеднички столба на глобалната непролиферација – спречување на ширењето на нуклеарното оружје, поголема промоција на разоружувањето и форсирање на мирновремената употреба на нуклеарна енергија” кажа Хилари Клинтон.²²²

Еден од најефикасните начини да се намали заканата од нуклеарен тероризам е да се обезбеди нуклеарниот материјал кој може да се употреби за производство на нуклеарно оружје од крајби или шверц. Тоа е причина што САД предложи План за обезбедување на недоволно обезбедениот нуклеарен материјал ширум светот во наредните четири години. Ќе ги искористиме сите правни и финансиски можности за поефикасно спречување на меѓународната незаконска мрежа за пролиферација вклучувајќи ја контролата на меѓународниот транспорт како клучен извор на незаконска трговија. Потребно е да се засилат и рестрикциите кои се во домен на Нуклеарната група за снабдување во трансферот на напредната и репроцесивната технологија.²²³

САД ги поддржува авторитетите за верификација на МААЕ и нејзините капацитети и би требало да се воспостават по автоматизам санкции и мерки за сите кои ги нарушуваат договорените мерки за заштита на нуклеарниот арсенал како и суспензија на било каква техничка помош за истите од страна на МААЕ. Потенцијалните прекршители мора да знаат дека тие ќе бидат откриени и дека ќе сносат одговорност и последици за нарушување на утврдените правила и

²²⁰ Strengthening the Nuclear Nonproliferation Regime, Paul Lettow, Council Special Report No. 54, April 2010

²²¹ <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20Nuclear%20Posture%20Review%20Report.pdf>

²²² <http://usun.state.gov/briefing/statements/2010/141449.htm>

²²³ <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/nuclear-suppliers-group-nsg/>

норми. За да се унапреди пошироката меѓународна соработка во спроведувањето на утврденото и договореното во врска со Политиката за неширење на нуклеарно оружје, САД и другите нуклеарни сили мораат да ги исполнат целосно своите обврски во намалувањето на нуклеарните резерви.²²⁴

Ние исто така, бараме ратификација на Сеопфатниот Договор за забрана на тестирање и продолжување на преговорите за Договорот за намалување на физиониот материјал и на тој начин ќе се засили нашата национална безбедност и глобалниот кредибилитет за побрзо постигнување на главната цел промовирана од претседателот Барак Обама за свет без нуклеарно оружје. Ова е многу амбициозна агенда и бара многу време но работејќи на намалувањето на нуклеарните закани како еден од највисоките национални приоритети и со зголемување на меѓународни партнери, ние можеме да помогнеме во градењето и водењето на заедничките меѓународни напори кои ќе не направат посигурни и појаки. Како што кажа Претседателот Обама во Прага, САД на овој пат “неможат да успеат сами, но треба да отпочнеме и да бидеме на чело во тие напори”. Денеска почнавме и ние водиме и остануваме силно посветени во реализација на предизвиците.²²⁵

5. МЕЃУНАРОДНА АГЕНЦИЈА ЗА АТОМСКА ЕНЕРГИЈА (МААЕ)

МААЕ е светски центар за соработка во нуклеарната област и прво е замислен како “Атоми за мир” организација од фамилијата на ОН. Агенцијата работи со нејзините членки и други партнери ширум светот за промоција на сигурноста, безбедноста и употреба на нуклеарната трхнологија за мирновремени цели. Истата е формирана во 1957 година и во неа членуваат 151 држава.²²⁶

Мисијата на Агенцијата е водена од интересите и потребите на државите членки, стратегиските планови и утврдената визија во Статутот на Агенцијата. Три главни столба – или области на работа се потпора на МААЕ: Сигурност и безбедност; наука и технологија и верификација. МААЕ:

²²⁴ http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/10/28/the_next_steps_on_nonproliferation

²²⁵ <http://www.theguardian.com/world/2009/apr/05/nuclear-weapons-barack-obama>

²²⁶ <http://www.iaea.org/>

- е независна меѓувладина, научна и организација која се базира на технологија, која дејствува како глобален и централен субјект во нуклеарната соработка,
- им помага на своите членки, во социални и економски цели, во планирањето и употребата на нуклеарната наука и технологија за различни мирновремени цели, вклучувајќи го производството на електричната енергија и подобрување на трансферот на технологии и знаења на одржлив начин за развој на државите членки,
- ги развива нуклеарните и сигурносни стандарди и врз основа на тие стандарди, ги промовира постигнувањата и одржувањето на високо ниво на сигурност во користењето на нуклеарната енергија, како и заштита на човечкото здравје и околината од јонизираната радијација,
- верификација со помош на инспекцискиот систем кој државите го прифаќаат со сите негови одредби, во согласност со Договорот за неширење на нуклеарното оружје и другите слични договори, за употребата на нуклеарниот материал и објекти единствено за мирновремени цели,²²⁷

МААЕ работи за сигурност, безбедност и мирновремена употреба на нуклеарната наука и технологија. Нејзини главни цели се учество во меѓународниот мир и безбедност, и исполнување на светските Милениумските цели за социален, економски и развој на околината.

Како независна меѓународна организација во тесна врска со системот на ОН, односот на МААЕ со ОН е реулиран со специјален договор. Во согласност со нејзиниот Статут, МААЕ секоја година доставува Извештај до Генералното Собрание на ОН и кога е специфична тема, до Советот за безбедност во врска со неисполнување на одредени обврски за заштитата кои ги имаат државите како и прашања кои се однесуваат на меѓународниот мир и безбедност.

МААЕ работи во максимизирањето на сигурносните операции на нуклеарните инсталации кои произведуваат енергија, ја поддржуваат индустријата,

²²⁷ <http://www.iaea.org/newscenter/focus/actionplan/>

обезбедуваат здравствена грижа и истражувачки активности. МААЕ промовира одговорно раководење и обезбедување на нуклеарниот отпад, и по пат на верификација утврдува дали нуклеарната технологија се користи само за мирновремени цели.²²⁸

По пат на истражување и проекти за техничка соработка, МААЕ помага во трансферот на нуклеарната технологија помеѓу државите членки за употреба во медицината, земјоделството, индустријата, користењето на водата и други употреби. Ова придонесува за реализација на целите за оддржлив развој и заштита на човековата околина. Лабораториите на МААЕ обезбедуваат соодветна обука и изведуваат разни истражувања. Во делот на нуклеарна сигурност и безбедност, иднината на нуклеарната енергија зависи од постојаноста на утврдените податоци за сигурноста во сите видови употреба. Нуклеарната сигурносна програма на МААЕ се концентрира во обезбедувањето на стандарди за сигурност на нуклеарните инсталации и радиоактивните извори, сигурен транспорт на радиоактивните материјали и раководење со постапката за нуклеарен отпад. Иако МААЕ не е меѓународно регулативно тело, неговите напори во областа на сигурноста директно се насочени во креирањето на договорени мултиратерални норми. Ова се битни механизми за унапредување на нуклеарната сигурност, обезбедување од радијација и сигурност во складирањето на нуклеарниот отпад ширум светот. Безбедносните препораки на МААЕ се користат во многу држави како основа за стандарди и регулативи во националните системи за заштита. МААЕ обезбедува обука, техничка помош и опрема за државите членки и обезбедува меѓународни насоки во унапредувањето на нуклеарната сигурност. Со јакнење на нуклеарната сигурност, МААЕ им помага на државите во надградувањето на заштитата за нуклеарните објекти, складирањето и транспортот. Државите исто така, имаат поддршка во детектирањето и адекватниот пристап и постапка во случај на незаконски активности со унапредување на граничната контрола, обука за царинските службеници и форсирање на ефикасна соработка помеѓу државните институции за внатрешна безбедност.²²⁹

²²⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/International_Atomic_Energy_Agency

²²⁹ <http://www.iaea.org/sites/default/files/actionplanns.pdf>

МААЕ има и Центар за инциденти и итно реагирање кој им стои на располагање на државите во случај на потреба со повикување за координирање на специјализирана поддршка и помош.²³⁰

МААЕ го имплементира системот на договори за заштита, и помага во спречувањето на ширењето на нуклеарното оружје. Со својот систем за верификација и инспекција постојано утврдува дали некоја нуклеарна програма се користи за развој на нуклеарно оружје или пак за производство на истото. МААЕ е воодно верификационен авторитет за сите држави потписнички на Договорот за неширење на нуклеарно оружје и веќе 178 држави имаат потпишано договор со МААЕ со што сите тие ги имаат доставено своите нуклеарни програми кои се предмет на верификација на Агенцијата. За понатамошно јакнење на договорите со државите исто така е потпишан и “Додатен Протокол” со кој државите се обврзуват да обезбедат повеќе информации за сите аспекти на нивните активности во врска со кругот на нуклеарно гориво. Активностите за заштита секојдневно се спроведуваат во преку 1100 нуклеарни инсталации ширум светот вклучувајќи нуклеарни центри, истражувачки нуклеарни реактори, објекти за нуклеарно гориво и соодветни објекти за складирање на нуклеарниот арсенал.²³¹ Во однос на организацијата на Агенцијата треба да се нагласи дека истата има повеќе организациски целини во својот состав каде се клучни следните Оддели: за техничка соработка; за нуклеарна енергија; за нуклеарна сигурност и безбедност; за управување; за нуклеарна наука и користење и за заштита.²³²

Како заклучок, може да се каже дека МААЕ е водечка организација за промовирање на меѓународната соработка помеѓу државите членки и е во единствена позиција да ги следи глобалните случувања, прашања и предизвици во нуклеарната сигурност и безбедност.

²³⁰ <http://www-ns.iaea.org/tech-areas/emergency/incident-emergency-centre.asp>

²³¹ <http://www.iaea.org/sites/default/files/publications/documents/infircs/1997/infirc0540.pdf>

²³² <http://www.iaea.org/newscenter/focus/actionplan/>

6. ЕВРОПСКАТА УНИЈА И ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ

Историски гледано ЕУ на своите агенди постојано во помала или поголема мерка ги има прашањата врзани за безбедноста, вооружувањето (сите видови) и безбедносните политики како за Европа така и за поширокото опкружување кое може да влијае на севкупната безбедност на Европа. Секако во понатамошниот дел поголемо внимание ќе се посвети на прашањата со кои се бави овој труд а биле во надлежност на одредени органи на ЕУ.²³³

Особено е битно да се нагласат документите, одлуките и активностите врзани за оружјето за масовно уништување и негово евентуално користење во терористички цели. Сето тоа таксативно ќе биде нагласено без големи објаснувања со оглед на обемот на самите случувања и секако обемот на овој труд.²³⁴

На 17 декември 1999 година Советот на Европа го усвои документот за Заедничка Акција како основа за соработка со Руската Федерација во врска со напорите кои се превземаат за неширење на ОМУ и за разоружувањето на истото. Оваа акција е имплементирана од Европската Комисија и спроведена во рамките на Заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ, имплементирајќи повеќе цели кои беа дефинирани во јуни 1999 година во Заедничката стратегија на ЕУ со Руската Федерација. Главна цел на Заедничката Акција е да се обезбеди правна и оперативна рамка за унапредување на улогата на ЕУ во намалувањето на ризичните активности во Руската Федерација користејќи ја проективно ориентираната соработка. На тој начин се промовира координацијата и се избегнува дуплирање на постоечките програми во заедницата, државите членки и меѓународните субјекти. Проектите од Заедничката Акција вклучуваат финансирање за уништување на хемиските инсталации во Руската Федерација во соработка со Руската Агенција за муниција и во согласност со руските определби од Конвенцијата за хемиско оружје.²³⁵

ЕУ ќе продолжи да ги повикува државите кои не престанале да произведуваат нуклеарен материјал и ги поддржува напорите и предлозите

²³³ http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_en.htm

²³⁴ http://europa.eu/index_en.htm

²³⁵ <http://www.ntl.org/treaties-and-regimes/european-union-eu/>

донесени на Конференцијата во Женева да се обноват преговорите во врска со нуклеарниот физионен материјал кој се користи за нуклеарно оружје, без дискриминаторски услови, на мултиратерално и меѓународно ниво. Исто така, ЕУ би сакала и не-стратегиското нуклеарно оружје да биде опфатено во рамките на напорите за редукција на оружјето и го реафирмира значењето на Договорот за анти-балистички ракети кој претставува еден од столбовите на стратегиската стабилност. Во 2000 година се разгледуваше забелешката на ЕУ во врска со резултатите од годишната Конференција на Договорот за неширење на нуклеарно оружје и се договорија членките да ги поддржат напорите и одреден број предлози кои произлегоа од Конференцијата имајќи ги во предвид дотогашните исклучително важни одлуки и резолуции кои го третираат прашањето за нуклеарно оружје.²³⁶

Исто така ЕУ силно го поддржува Сеопфатниот Договор за забрана на тестирање на кого му требаше ратификација од 44 држави потписнички каде европските членки на ЕУ веќе го ратификуваа истиот и каде ЕУ активно учествуваше во процесот на нагласување на предностите кои ги носи тој Договор. ЕУ се обврзува да биде активно иволвирана во процесот Договорот да стане оперативен. ЕУ особено ја нагласува потребата да сите нуклеарни сили бидат поактивни како во реализација на Договорот така и во неговата ратификација и во неговото спроведување.²³⁷

ЕУ има Генерален Директорат за енергија и транспорт (ДЕТ) кој е оперативен од 1 јануари 2000 година како резултат на обединување на Директоратот за транспорт и Директоратот за енергија. ДЕТ е сместен во Брисел и е одговорен за развојот и имплементација на Европските политики во областите на енергијата и транспортот. Нуклеарната енергија е многу битна за ЕУ бидејќи една третина од електричната енергија се произведува благодареејќи на нуклеарната енергија.²³⁸

Во март 2001 година ЕУ беше домаќин на Конференцијата на тема "Непролиферација и разоружување" со цел да се зголеми координацијата помеѓу

²³⁶ <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp120.pdf>

²³⁷ <http://www.un.org/press/en/2011/dc3302.doc.htm>

²³⁸ <http://www.eurocontrol.int/sites/default/files/publication/files/2012-spring-skyway56-atm-guide.pdf>

програмите со фокус на науката, технологијата и експертизата во непролиферацијата. Главните акции се насочија на проектите во врска со плутониумот, складирање на потрошено нуклеарно гориво, следење на складирањето на нуклеарниот арсенал, безбедноста на околината и луѓето каде има нуклеарни инсталации како и реконверзација на објектите за производство на нуклеарен материјал.²³⁹

Во април 2002 година Советот на Европа ги усвои заклучоците од листата на конкретни мерки имајќи ги во предвид импликациите од терористичките закани за политиките на ЕУ за непролиферацијата, разоружувањето и контролата на оружјето. Овие мерки се однесуваат на мултиратерални инструменти, контрола на извозот, меѓународна соработка и политички дијалог. Во однос на мултиратералните инструменти, Советот ги усвои следните мерки:²⁴⁰

- Поддршка за сите активности кои се однесуваат на универзалноста на постоечките мултиратерални инструменти (CWC, BWC, Geneva Protocol, NPT, CTBT, SSWC and Ottawa Convention).
- Активности за ефективна имплементација на меѓународните инструменти.
- Поддршка на активностите на меѓународните организации (OPCW, CTBTO, IAEA).
- Зајакнување на мултиратералните инструменти кога е потребно.

Имајќи го во предвид неширењето на ОМУ, Советот во септември 2003 година заклучи дека треба да се имплементира Акциониот План против пролиферацијата на ОМУ. Намера беше Планот да биде продолжување на Основните принципи од ЕУ Стратегијата против пролиферацијата на ОМУ. Истата година Европскиот Совет на шефови на држави и влади и формално ја усвои “ЕУ Стратегијата против пролиферацијата на ОМУ”. Истата и обезбедува интегрирана рамка на ЕУ акцијата на полето за неширење на ОМУ. Основен столб на оваа Стратегија е ефективниот мултирателизам. Инструментите кои и стојат на ЕУ за контрола на пролиферацијата на ОМУ се рангираат како мултиратерални

²³⁹ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-01-329_en.htm

²⁴⁰ europa.eu/rapid/press-release_PRES-02-91_en.doc

договори и механизми за верификација, контрола на извозот, политички и економски услуги вклучувајќи ја трговијата и развојните политики.

Европското Собрание во 2004 година ја објави Резолуцијата за нуклеарно разоружување која беше подготовка за претстоечката трета Конференција на Договорот за неширење на нуклеарно оружје, повикувајќи ги државите членки да формираат заеднички фронт и да ги приклучат новите важни иницијативи за нуклеарно разоружување и ревитализација на Конференцијата за разоружување на ОН.²⁴¹

Во јули 2005 година Советот за Генерални Прашања даде соопштување најавувајќи го усвојувањето на иницијативата Заедничка Акција во поддршка на нуклеарната безбедност и верификација на напорите на МААЕ и финансиски придонес од 4 милиона евра за поддршка на активностите во следните четири области:²⁴²

- Јакнење на заштитата на нуклеарниот материјал при користењето, складирањето и транспортот,
- Јакнење на безбедноста за радиоактивниот материјал за ненуклеарни апликации,
- Јакнење на капацитетите за детекција и превземање мерки против незаконската трговија,
- Изготвување на легислатива за имплементација на обврските кои ги имаат државите според договорите кои ги имаат со МААЕ,

Во областа на нуклеарниот арсенал Заедничката Акција тесно соработувала со Министерството за Атомска енергија на Руската Федерација и обезбедила финансиски средства за конверзација на плутониумот во MOX гориво.²⁴³ Сите проекти на Заедничката Акција се дискутирани и пропратени со преговарање со Министерството за надворешни работи, и се имплементирани

²⁴¹ <http://www.acronym.org.uk/dd/dd78/78cp.htm>

²⁴² <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp117.pdf>

²⁴³ <http://www.world-nuclear.org/info/Nuclear-Fuel-Cycle/Fuel-Recycling/Mixed-Oxide-Fuel-MOX/>

преку постоечките билатерални договори помеѓу Руската Федерација и членките на ЕУ.²⁴⁴

На почетокот од 2007 година, ЕУ постигна договор за предлог на заедничка позиција во врска со Иранските амбиции да произведат нуклеарно оружје а е во врска со Резолуцијата 1737 на Советот за Безбедност на ОН. Документот повикува на строги ригорозни мерки за спречување на иранската нуклеарна програма. Советот исто така, искажа неколку свои ставови во врска со Договорот за неширење на нуклеарно оружје нагласувајќи ја поддршката на истиот особено во делот за разоружување според член 7.²⁴⁵

Во 2008 година Советот на Европа ја потенцира Резолуцијата 1803 донесена од Советот за Безбедност на ОН во врска со Иран што беше јасен сигнал за единството на меѓународната заедница. Советот го усвои Прегледот на воената опрема опфатен со Кодот на ЕУ во врска со извозот на оружје.²⁴⁶

На 16 јуни 2003 год. Советот го одобри Извештајот за имплементација на Стратегијата на ЕУ за неширење и ја ажурира Листата на приоритети за имплементација на Стратегијата во иднина. Советот го забележи прегледот на ЕУ инструменти релевантни за разиците од употребата на ОМУ и кои можат да послужат во заштитата, како и во подготовката за акција после евентуалните напади и можноста Советот да обезбеди заштитни способности и да предложи мерки на политиката. На 11 ноември 2008 год. Советот ја корегираше својата заедничка позиција во врска со рестриктивните мерки превземени со Резолуцијата на Советот за безбедност против Иран. Особено се однесува на обврската сите држави членки да ги следат финансиските трансакции во националните банки а се однесуваат на Иран со цел да се спречат било какви активности кои се во врска со ширењето на нуклеарен материјал. Исто така, Советот ги ревидираше ЕУ регулативите кои се однесуваа на рестриктните мерки против Иран за да се обезбеди имплементација на мерките во Заедничката позиција во легислативата на Унијата и нејзина единствена апликација од економските оператори во Унијата. Во декември истата година, Советот го

²⁴⁴ <http://cns.miis.edu/npr/pdfs/perry42.pdf>

²⁴⁵ <http://www.voltairenet.org/article165790.html>

²⁴⁶ <http://www.un.org/press/en/2008/sc9268.doc.htm>

одобри Извештајот за прогресот во имплементацијата на Стратегијата на ЕУ за неширење на ОМУ и го одобри документот "Нови линии за акција на ЕУ во борбата против пролиферацијата на ОМУ и нивните системи за лансирање" кој ја нагласи, поред другите мерки, зголемената загриженост, интензивна соработка со други субјекти, корисноста од техничката помош за третите држави, мерки за спречување на незаконски трансфер на знаење и интензивирање на напорите во борбата против финансирањето на пролиферацијата. На истиот состанок, Советот одлучи да ја искаже својата поддршка во формирањето на банка за нуклеарно гориво под контрола на МААЕ и се нагласи намерата на ЕУ да помогне со 25 милиона евра во тој проект според условите и модалитетите кои ги утврди Бордот на гувернери на МААЕ. Советот, исто така, донесе одлука да се промени постоечкиот Кодекс на однесување во Заедничка позиција за раководење со контролата на извоз на воена технологија и задолжувајќи ги сите членки да ги проценуваат сите случаи, да се направат апликации за извозни дозволи за средствата од ЕУ Заедничката Воена листа во врска со утврдените критериуми. Истиот месец, Високиот претставник за безбедност на ЕУ го претстави "Извештајот за имплементацијата на Европската безбедносна стратегија – обезбедување на безбедност во променетиот свет" каде нагласи дека во последните пет години опасностите не се одстранети но некои од нив станале позначајни и се повеќе комплексни. Уште повеќе, глобализацијата ги забрза промените во силата и одреди нови вредности.²⁴⁷

7. НАТО И ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ

Во 2004 година за време на Истамбулскиот самит помеѓу другите прашања е одобрена и работната програма за одбрана од тероризмот. Иста опфаќа десет области на активности каде свое место добило и прашањето во врска со ОМУ – "Детекција, заштита и борба против хемиско, биолошко, радиолошко и нуклеарно (ХБРН) оружје. Целта е да се спречат терористите од употреба на ХБРН оружјето и да се заштитат силите и популацијата од нивните ефекти. Франција е водечка

²⁴⁷ <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/european-union-eu/>

држава во овие напори чии цели се и одбранбени (детекција, заштита, деконтаминација) и офанзивни.²⁴⁸

7.1. КОНТРОЛА НА ВООРУЖУВАЊЕТО, РАЗОРУЖУВАЊЕТО И НЕШИРЕЊЕ НА НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ ВО НАТО

Во областите на контрола на вооружувањето, разоружувањето и неширење на нукларно оружје НАТО има долготрајна и постојана заложба да ги спроведе нејзините безбедносни цели со користење на утврдените политики и во исто време да обезбеди дека нејзините обврски за колективна одбрана се исполнети и дека се целосно подготвени за планираните мисии. НАТО не припаѓа на ниеден договор како ентитент но продолжува да ги храбри своите членки, партнери и други држави за целосна имплементација на меѓународните обврски од оваа област.

НАТО политиките за овие прашања покриваат консултации и практична соработка по многу прашања од областа каде се вклучени нуклеарните политики, заштита од ширењето на ОМУ и развивање и хармонизирање на способностите за одбрана од заканите од ХБРН оружје.

На самитот во Букурешт 2008 година во рамките на пошироките безбедносни прашања лидерите се договорија дека НАТО мора да продолжи во придонесите во меѓународните напори во овие области и постојано да се следат овие прашања и се донесуваат адекватни решенија и предлози. Истите заложби се потврдени и со Лисабонската Декларација од 2010 година.²⁴⁹

За Алијансата “неширењето се однесува на сите напори за заштита на пролиферацијата да не се случи” и обично опфаќа ОМУ, кое Алијансата го дефинира како оружје кое има “способност за предизвикување на деструкција од највисок степен и кое може да се користи за уништување на луѓе, инфраструктура и други извори во најголем обем.”²⁵⁰

²⁴⁸ <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>

²⁴⁹ http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm

²⁵⁰ http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_02/20110615_WMD-Forensics-Conference-Report.pdf

Обидите кои ги прават одредени држави како и недржавните субјекти да развијат, произведат, набават, транспортираат, трансфер или употреба на нуклеарно, хемиско и биолошко оружје или направи и средства за нивно лансирање, не ги почитуваат меѓународните одредби и правилата кои се утврдени во голем број договори, конвенции и протоколи кои всушност ја регулираат проблематиката од оваа област.

7.2. НУКЛЕАРНАТА ПОЛИТИКА ВО НАТО И ЕВРО-АТЛАНТСКАТА БЕЗБЕДНОСТ

Ревизијата на НАТО Стратегискиот Концепт во 2010 година претставуваше историска придобивка на алијансата. Дваесет години после завршувањето на "Студената војна", НАТО владите и јавното мислење очекува ако и не бара, Алијанста да ја преиспита долго присутната САД и НАТО нуклеарна политика, за статутот на распоредените американски нуклеарни тактички ракети и улогата на нуклеарното оружје во НАТО безбедноста. Нун нагласи "Направив случај дека намалувањето на опасноста од нуклеарното оружје е најважно прашање во националните безбедносни системи и надворешната политика денеска". Но прогрес неможе да се направи по ова прашање ако не се направи прогрес во поширока смисла вклучувајќи ја и НАТО политиката, односите со Русија и соработката помеѓу државите во намалувањето и елиминирањето на нуклеарните закани.²⁵¹

НАТО нуклеарната политика не егзистира во безбедносен или пак политички вакум. Ако САД и НАТО се успешни во справувањето со новите закани од ново-настанатите нуклеарни сили, со пролиферацијата на нуклеарниот материјал и катастрофалниот тероризам, тогаш многу држави мораат да соработуваат. Пред се, ова не е можно без соработка со Русија. Додека САД/НАТО и Руската перцепција за закана нема никогаш целосно да се поистовети, денеска сомнежите и понатаму остануваат и факт е дека и Русија се соочува со одредени нуклеарни закани и дека нејзината сопствена безбедност зависи од соработката со НАТО и САД.

²⁵¹ Sam Nunn is a former US Senator and is Co-Chairman of the Nuclear Threat Initiative.

Руската ерозија на конвенционалните воени способности води кон зголемување на зависноста од нуклеарното оружје, вклучувајќи ги тактичките борбени нуклеарни оружја. Со постоечкото нуклерно оружје распоредено од двете страни сеуште го имаат правото први да употребат нукеларно оружје. Сите треба да ја следат траекторијата и резултатите од сегашните политики и во иднина треба да се постави фундаменталното прашање – Дали НАТО сака Русија да биде внатре или надвор од Евро-Атланската безбедна зона? И секако исто прашање треба да и се постави и на Русија. Ако одговорот е надвор тогаш е едноставно, само да продолжиме да правиме што правиме сега а тоа ќе не одведе назад во иднината во врска и со ризиците и со изворите. Ако одговорот е внатре, САД и Русија мораат да направат корекции во стратегијата и тактиката проследено со одговори на следните прашања:²⁵²

- Прво, од НАТО перспектива, дали проширувањето со нови членки не обврзува да се направат зголемувања во воените буџети или да се вратиме на работите од времето на Студената војна. Дали безбедносните импликации за проширување во подолг временски рок или проширување првенствено поради политички причини?
- Второ, од преспектива на Русија, дали е мудро да се држат под притисок соседите па тие брзаат да и се приклучат на појаката алијанса во моментот, во форма на НАТО? Раширување на притисокот во различни правци во последните неколку години врз Украина и Грузија дали не ги обезхрабри овие држави да соработуваат со Москва. Наместо тоа, тоа ги водеше кон НАТО заштитата. Дали е тоа што навистина Русија го сака?
- Трето, може ли Русија да го избегне предизвикот да ја употреби нејзината енергија на супер држава да ги постигне зацртаните цели? Дали таа ќе стане “поуздан” и одговорен препознатлив учесник следејќи ги одредбите на законите?

²⁵² <http://www.iiss.org/en/publications/survival/sections/2010-e7df/survival--global-politics-and-strategy-april-may-2010-4bdb/52-2-03-nunn-7a71>

- На крај, дали Русија и Западот се определени да продолжат со претпоставката дека Русија секогаш ќе биде надвор од Евро-Атланската безбедносна зона?²⁵³

7.3. НУКЛЕАРНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО ЕВРОПА

Во период повеќе од дваесет години од кога Советскиот Сојуз се распадна, ние продолжуваме да живееме со ризикот од катастрофален нуклеарен напад кој е поголем од “нула” и повисок од времето кога периодот на Студената војна заврши. Навистина, ризикот од нуклеарни инциденти не е помал па дури може да се каже дека е и повисок од времето кога САД и Русија беа стратегиски непријатели. Со намера да се намали ризикот од по грешка извршено лансирање па се до ниво нула ако е можно, САД и Русија би требало како приоритетни чекори да го зголемат времето на предупредување и донесување на одлука од страна на лидерите на двете држави. Овие чекори можат да вклучат повеќе унитарни и заеднички или билатерални мерки кои се однесуваат на САД и Русија кои ќе имаат витални интереси во безбедноста на тактичките нуклеарни ракети, и тоа во двата случаји, тие кои ги поседуваат и тие кои ги поседуваат други држави вклучувајќи ги но не и лимитирајќи ги НАТО членките. Русија задржува големи резерви на тактичко нуклеарни ракети пресметано во неколку илјади и многу од овие се распоредени во Европа. Овие нуклеарни боеви-глави можат да бидат дистрибутирани од руските вооружени сили како од копно така и од воздух и вода, лоцирани во оперативни бази и во централните складови.²⁵⁴

Ова е поширок безбедносен и политички вртлог во кој НАТО нуклеарните прашања се многу важни. Да НАТО иницијативите и активности во врска со нуклеарната политика да имаат најголемо влијание на унапредувањето на колективната безбедност, ние треба иницијативите и активностите за поширока безбедност и политички фронт, да ги земеме во предвид новите закани, новите приоритети со кои се соочува НАТО и новите барања за колективна безбедност и одбрана. Тогаш НАТО нуклеарните прашања ќе бидат разгледувани од владите и

²⁵³ <http://www.iiss.org/publications/survival/survival-2010/year-2010-issue-2/nato-nuclear-policy-and-euro-atlantic-security/>

²⁵⁴ https://www.armscontrol.org/act/2014_01-02/Trapped-NATO-Russia-and-the-Problem-of-Tactical-Nuclear-Weapons

јавното мислење како важен сигнал дека САД и НАТО се сериозни во врска со превземањето на чекори за намалување на улогата и релевантноста на нуклеарното оружје во нивните пошироки безбедносни стратегии. Уште повеќе, иницијативите од НАТО нуклеарната област можат исто така да обезбедат некои потребни баланси во односите помеѓу САД-НАТО-Русија и нуклеарните закани намалени широко. Имајќи го напред наведеното, НАТО треба да ја преиспита неговата позиција за тактичките нуклеарни ракети и декларираната политика. Поспецифично, НАТО треба да ја преиспита иницијативата кога САД-НАТО во координација со Русија можат да направат прогрес во поголема транспарентност, одговорност и консолидација од двете страни кога е во прашање тактичкиот нуклеарен инвентар во унапредувањето на нивната безбедност од евентуални кражби или напори за нивна елиминација како и да се испитаат начините за намалување на важноста на нуклеарното оружје со промени во декларираните политики. На крај, политичките аспекти на НАТО нуклеарната политика остануваат важни: секоја иницијатива за промена на декларираната политика или во врска со САД нуклеарните тактички оружја распоредени во Европа би морало да се направи внимателно во координација со НАТО на начин кој ќе ги заштити од ширење на ризици и со одговорност помеѓу членките на НАТО. Уште повеќе, секоја НАТО иницијатива за промена на декларираната политика или во врска со САД нуклеарните тактички оружја распоредени во Европа ќе има поголем кредибилитет и ефикасност во контекст на декларираните активности од страна на САД и НАТО за широка безбедност и политички фронт.²⁵⁵

Имајќи го во предвид наведеното а со цел да се промени нуклеарниот “стаус кво”, со НАТО треба да се дискутира за следните прашања:²⁵⁶

- Која е политичката и воената вредност на САД тактичкото нуклеарно оружје распоредено во Европа?
- Можат ли нуклеарните ризици и времето да продолжат да бидат делени со сојузниците по пат на консолидација и евентуално елиминирање на САД тактичките нуклеарни оружја во Европа?

²⁵⁵ https://www.armscontrol.org/act/2010_12/NATO_Nuclear

²⁵⁶ <https://www.rusi.org/publications/occasionalpapers/ref:O4C73CD7E05E38/>

- Во колкав степен е потребен руски реципроцитет со цел НАТО да ги превземе наредните чекори во врска со нуклеарното оружје? Какви би биле политичките импликации за Алијансата ако една или повеќе држави домаќини на нуклеарно оружје унилатерално побараат повлекување на САД тактичкото нуклеарно оружје што би било прикладно според домашните размислувања.
- Дали продолжената закана први да употребат нуклеарно оружје е потребна за одвраќање или да се поразат постоечките закани кон НАТО безбедноста, вклучувајќи ја и заканата од нуклеарен тероризам? Може ли Русија да се охрабри да направи консистентни и координирани активности?
- Како може НАТО да игра позитивна улога по прашањето за зголемено време на предупредување и донесување одлука од страна на националните лидери во двете области – конвенционалната и нуклеарната.
- Дали сме сигурни дека распоредените САД тактички нуклеарни ракети во Европа се сигурни и безбедни од крајби и саботажии.
- Кои се руските подстреци и мотиви за понатамошно распоредување на илјади тактички нуклеарни ракети во Европа и до кој степен се подстреците и мотивите во НАТО политиката? Можат ли НАТО и Русија да најдат начини да работат заедно во намалувањето на ризиците од овој тип нуклеарни оружја како и ризиците ако овие оружја паднат во рацете на терористите?
- Можат ли НАТО и Русија²⁵⁷ да направат прогрес во заеднички кооперативен концепт во зголемување на времето за предупредување и донесување одлуки со концептуални и оперативни промени како и поголема соработка во ракетната одбрана и незаконувачко распоредување на конвенционални сили.

²⁵⁷http://en.wikipedia.org/wiki/NATO%E2%80%93Russia_relations

8. ДРУГИ МЕЃУНАРОДНИ ИНИЦИЈАТИВИ И ПРОЕКТИ ЗА ЗАШТИТА ОД ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ

8.1. Г-8 и ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ

Во 2002 година Групата на Осум (Г8)²⁵⁸ објавија соопштение од самитот во Канада во кое најавија нова иницијатива “ *Глобално Партнерство против ширењето на оружјето и материјалите за масовно уништување*” за формализација на соработката во областа на неширењето на нуклеарно оружје. Според тоа соопштение, државите на Г8 ќе ги координираат фондовите и имплементацијата на проектите со кои се спречуваат терористите или други субјекти да дојдат во посед на нуклеарно, биолошко, хемиско и радиолошко оружје, ракети и материјали, опрема и технологии кои служат за изработка на истите. Голем број од проектите беа насочени кон Русија, а соопштението ја остави отворена можноста за ширење на слични напори во иднина и за ново формираните независни држави кои излегоа од Советскиот Сојуз како и во други региони каде е проценета можноста за пролиферација. Вкупно се одобрени 20 милијарди САД долари за овој вид проекти за наредните десет години од кои пола ги обезбеди американската влада.²⁵⁹

Во 2011 година лидерите на Г8 се согласија да го прошират глобалното партнерството и задача на претседавачот на ова партнерство – САД за 2012 година да вклучи други партнерски држави и меѓународни организации за де се продолжи со постигнатиот прогрес кој го направи Франција минатата година.²⁶⁰

Во интервјуто дадено од американскиот претставник на владата во врска со обврските кои ги има САД како претседавачка држава на Глобалното партнерство, дадени се основните цели за 2012 година со фокус на предизвиците евидентирани во 2010 –та година.²⁶¹

²⁵⁸ Групата осум најразвиени земји или (Г-8), е партнерство во која спаѓаат државите од рангот на: САД, Русија, Јапонија, Велика Британија, Германија, Италија, Франција и Канада.

²⁵⁹ <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/global-partnership-against-spread-weapons-and-materials-mass-destruction-10-plus-10-over-10-program/>

²⁶⁰ G8 Global Partnership Against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction, July 27, 2002, <http://justice.policy.net/relatives/20760.pdf>

²⁶¹ <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/global-partnership-against-spread-weapons-and-materials-mass-destruction-10-plus-10-over-10-program/>

- безбедност за нуклеарното и радиолошкото оружје
- биолошката безбедност
- вклучување на научниците во процесот
- овозможување на имплементација на Резолуцијата 1540 на ОН
- зајакнување на координацијата во реализација на проектите во самото Глобално партнерство
- зголемување на членството во Глобалното партнерство
- унапредување на разбирливоста на идното финансирање на активностите за намалување на заканите

Во последните десет години Глобалното партнерство бележи и успеси во решавање на предизвиците кои се појавија со завршувањето на Студената војна и постои листа на достигнувања во последните десет години:²⁶²

- Унапредување на безбедноста на нуклеарното, биолошкото и хемиското оружје
- Раставување на нуклеарните подморници и посигурно складирање на потрошеното нуклеарно гориво
- Унапредување во детекцијата на нуклеарен и радиолошки материјал и спречување на илегалната трговија со унапредување на граничната и царинска контрола
- Ангажирање и пренасочување на нуклеарните експерти и техничари во објекти за мирновремено производство и употреба на нуклеарната енергија
- Обезбедување на соодветна обука во делот на спроведување на заштитните мерки и зголемување на сигурносните критериуми

Сите овие напори ја зајакнаа агендата за неширење на нуклеарно оружје на Претседателот Обама кои му овозможија да нагласи во својот говор во Прага 2009 година “свет без нуклеарно оружје”.²⁶³

Благодарение на придонесите на државите членки, Глобалното партнерство впечатливо придонесе за меѓународната безбедност, со специфични

²⁶² <http://www.state.gov/t/isn/rls/rm/182390.htm>

²⁶³ <http://www.eisa-net.org/be-bruga/eisa/files/events/stockholm/ECPR%20Stockholm%20tekst.pdf>

проекти за соработка, најпрво во Русија а покасно и во други региони од светот. Постигнати се мерливи резултати во сите клучни приоритети утврдени од Г8 лидерите, вклучувајќи го уништувањето на хемиското оружје, разоружување на нуклеарните подморници, сигурно складирање на потрошеното нуклеарно гориво како и пренасочување на некогашните нуклеарни научници.

Глобалното партнерство продолжува да се справува со пролиферацијата на ОМУ и предизвиците кои произлегуваат од намерите на терористите да поседуваат ОМУ. Во согласност со принципите утврдени на самитот во Кананаскис, напорите се реализирани со помош на неколку партнери користејќи ги нивните национални програми во сите претходно наведени области.²⁶⁴

8.2. НЕВЛАДИНИ ОРГАНИЗАЦИИ

Во светот има голем број невладини организации (НВО) на кои статутите исклучително им се насочени во полето на неширење на нуклеарно оружје, материјали и средства за нивно користење. Според Регистерот на утврдени такви организации, слободно може да се говори за околу 20. Поред овие невладини, постои огромен број меѓународни организации и за кои веќе пишував и ако се направи поширока анализа кој уште е вклучен (владини, државни, воени, научни и др.) во овие активности, се доаѓа до импозантна бројка.²⁶⁵

Со оглед на ограничениот простор и лимитираните материјали во врска со улогата и активностите кои би ги реализирале НВО во областа на неширењето на ОМУ, во кратки црти ќе разработам модел од кој се гледа големиот дијапазон на активности кои може една НВО успешно да ги реализира.

а) ЦЕНТАР ЗА МЕЃУНАРОДНА ТРГОВИЈА И БЕЗБЕДНОСТ

Центар кој работи веќе 20 години во состав на Универзитетот во државата Џорџија, САД. Промовира мир и просперитет користејќи програми кои се фокусирани на заштита од нуклеарни материјали, заштита од нуклеарен шверц и денунцијација, како и олеснување на заканите предизвикани од незаконска трговија на технологии и материјали кои се користат за производство на ОМУ.

²⁶⁴ <http://www.canadainternational.gc.ca/g8/summit-sommet/2011/Annex6-Report-G8GlobalPartnershipAgainsttheSpreadofWeaponsandMaterialsofMassDestruction.aspx?view=d>

²⁶⁵ <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/2000-NPT/pdf/NGOList.pdf>

Центарот е посветен на девизата “свет без нуклеарно оружје”. Својата мисија ја извршува со вклучување и информирање на луѓето кои ја креираат политиката, претставници на индустријата, едукаторите, студентите и јавното мислење, како во САД така и во странство, за опасностите од незаконската трговија и последиците од евентуалните кражби на нуклеарен арсенал.²⁶⁶ Центарот исто така посветува големо внимание на едно од најклучиалните прашања за неговата мисија – едукацијата на Универзитетот за дипломци и постдипломци за кариери во меѓународната и домашната безбедност и веќе долго време овие студенти добиваат стипендии и работно ангажирање во многу еминентни установи и меѓународни организации. Тие со помош на подготовка и оддржување на работилници ширум светот, придонесуваат за олеснување на реализација на својата мисија, каде една од поефикасните е работилницата за спроведувањето на Резолуцијата 1540. Веќе ја објаснивме големата улога и значењето на имплементацијата на Резолуцијата 1540 донесена од Советот за безбедност на ОН. Улогата на НВО во олеснувањето на имплементацијата на активностите во врска со ефикасен извоз согласно утврдените критериуми и квалитетна гранична контрола кога се во прашање ОМУ, материјали и опрема. Постојат предизвици кои можат да ја отежнат имплементацијата на Резолуцијата 1540 (2004):²⁶⁷

- Недостаток на сериозност и загриженост помеѓу некои држави во врска со ризиците кои ги носи пролиферацијата на ОМУ,
- Прашањата за неширењето не се ставаат на листите за многу приоритетни,
- Неизедначени институционални капацитети помеѓу државите,
- Потреба за добивање на помош,
- Недостаток од правна регулаторна хармонизација
- Контролите за пролиферација се недоволно ефикасни и ефективни,
- Недостаток на извори за координација на помошта.

Со оглед на овие предизвици, НВО-и можат да ја поддржат имплементацијата со неколку активности:²⁶⁸

²⁶⁶ <http://cits.uga.edu/>

²⁶⁷ <http://www.un.org/disarmament/education/docs/2002UNStudy/docs/ugacits.pdf>

²⁶⁸ scm.oas.org/doc_public/SPANISH/HIST_13/CP30029T04.doc

- Проценка на ризиците од пролиферацијата на ОМУ на национално, регионално и глобално ниво.
- Со промоција на јавната, индустриската и владината загриженост од заканите кои произлегуваат од пролиферацијата и кои се потребите за соодветен одговор.
- Обезбедување навремена експертиза во развојот на легислативата, регулативата и обезбедување најдобра пракса.
- Олеснување на меѓународните, регионалните и суб-регионалните напори во информирањето за опасностите од пролиферацијата.
- Поддршка на напорите кои ги презема Комитетот за резолуцијата 1540 и за меѓународните организации.
- Работа со поединечни држави или региони во драфтирањето на резолуциските “акционени планови”
- Развој на критериуми и стандарди и проценка на нивоа на согласност: “пропусти во анализите”.

Освен тоа, Центарот се бави и со истражувачка работа и веќе е еден од водечките за прашањето на еволуационата методологија за проценка на националниот стратешки систем за контрола на трговијата во областа на нуклеарниот арсенал. Особено се корисни истражувачките активности во делот на безбедноста на ОМУ каде се опфатени неколку прашања. Напорите се така креирани да бидат целосно комплементарни со постоечките утврдени меѓународни забрани и мерки за нуклеарната безбедност, неширењето како и Конвенцијата за физичка заштита на нуклеарен материјал како и други билатерални иницијативи.

Во овој вид истражувања спаѓаат и следните теми: човечката димензија во нуклеарната безбедност; безбедносната култура; психолошките ефекти од тероризам со ОМУ; законски рамки за нуклеарна безбедност и антитероризам; нуклеарната безбедносна култура. Сите овие теми и работилници се спроведуваат со постојани консултации со МААЕ.²⁶⁹

²⁶⁹ <http://cits.uga.edu/about/index.html>

б) ЦЕНТАР ЗА КОНТРОЛА НА ВООРУЖУВАЊЕТО И НЕШИРЕЊЕ НА
НУКЛЕАРНОТО ОРУЖЈЕ

Центарот е невладина, непрофитна, истражувачка и независна организација, лоцирана во Вашингтон, Д.Ц. посветена на унапредувањето на меѓународниот мир и безбедност во 21 век. Центарот е формиран со “грантови” од приватни фондации и несебичните донации на многу луѓе.²⁷⁰

Основна цел е намалување на нуклеарното оружје – центарот работи да го намали вкупниот број на резервите на нуклеарно оружје ширум светот, оддржува мониториум на тестирањето на нуклеарното оружје, ја намалува улогата на нуклеарното оружје во американската национална безбедносна политика, го сопира развојот на нови нуклеарни оружја, не се слага со распоредувањето на нетестирани ракетни одбранбени системи и јакнење на напорите за соработка кога се врши контрола на оружјето ширум светот. Втора цел е зголемување на напорите за неширење на нуклеарно оружје – центарот работи да ја зајакне меѓународната политика за неширење базирано на Договорот за неширење на нуклеарно оружје (објаснет во претходната глава), безбедност и намалување на чувствителноста на нуклеарното оружје – употребливите материјали и сопирање на ширењето на ОМУ спрема државните и недржавните субјекти. Третата цел се однесува на оптимизирање на трошоците за националната безбедност каде работи на трансформацијата на одбранбените трошоци и стратегијата за подобро спротивставување на заканите во 21 век. Исто така, го промовира зголеменото надгледување на американскиот одбранбен буџет и се труди да ја смени девизата од студената војна дека воените трошоци се вредни дури и кога не обезбедуваат во целина успешно спротивставување на тековните закани.²⁷¹

Осебено внимание во своите активности, се посветува на запирањето на ширењето на биолошкото и хемиското оружје и се обидуваат да ја унапредат транспарентноста на био-одбранбените програми ширум светот, да обезбедат дека научните достигнувања во биологијата и хемијата ќе бидат користени за мировни цели а не за непријателски цели, јакнење на постоечките меѓународни

²⁷⁰ <http://armscontrolcenter.org/about/>

²⁷¹ <https://www.linkedin.com/company/center-for-arms-control-and-non-proliferation>

договори кои им ја отежнуваат намерата на поединци да ги имаат или да тргуваат со биолошки или хемиско оружје.²⁷²

с) БЕЗБЕДНОСНА ИНИЦИЈАТИВА ПРОТИВ ПРОЛИФЕРАЦИЈА (БИП)

БИП е организирана како својство на принципи за спречување, договорени во септември 2003 година кога беа поканети неколку загрижени држави кои требаше да преземат мерки за да го спречат трансферот на нуклеарно, биолошко или хемиско оружје како и нивните системи за лансирање и соодветните материјали за и од “држави и недржавни субјекти со интерес за пролиферација”. Принципите за спречување исто така препорачуваат дека државите преземаат специфични дејства дозволени со закон, вклучувајќи сопирање и претресување на бродови и одбивање на права за воздушен транзит, со цел да спречат трансфер на ОМУ по воздушен пат, море или копно.²⁷³

БИП е глобален напор со цел да го сопре шверцот на ОМУ, нивните средства за лансирање и потребните материјали за производство од едни држави во други или помеѓу држави и недржавни субјекти и лансирана е како иницијатива на 31 мај 2003 година од страна на САД наведена како активност во американската Национална стратегија за борба против ОМУ објавена во декември 2002 година. Оваа Стратегија препознава потреба од појаки средства во борбата против пролиферацијата на ОМУ ширум светот. Во својот говор во Прага 2009 година, претседателот Обама ја нагласи важноста на Иницијативата како битен субјект во меѓународните напори во борбата против ширењето на ОМУ.²⁷⁴

“БИП е важно средство во нашите напори да го уништиме “црниот пазар”, да го детектираме и пресретнеме транзитот на ОМУ материјали како и користењето на финансиски извори за попречување на оваа опасна трговија. Ова е иновативен и проактивен пристап за заштита од пролиферацијата кој се потпира на доброволно ангажирање на државите кои се консистетни со нивните

²⁷² <http://armscontrolcenter.org/>

²⁷³ <http://www.sipri.org/research/disarmament/eu-consortium/publications/nonproliferation-paper-16>

²⁷⁴ US Department of State, ‘Proliferation Security Initiative Frequently Asked Questions (FAQ)’, Fact Sheet, Bureau of International Security and Nonproliferation, Washington, DC, 22 May 2008, <<http://merln.ndu.edu/archivepdf/wmd/State/105213.pdf>>, p. 2; and Nikitin, M. B., Proliferation Security Initiative (PSI), Congressional Research Service (CRS) Report for Congress RL34327 (US Congress, CRS:Washington, DC, 18 Jan. 2011), p. 4.

национални правни авторитети и со релевантните меѓународни закони. Учесниците во Иницијативата ги користат постоечките авторитети – домашни и меѓународни за да стават крај на шверцот со ОМУ”,²⁷⁵

Кога државата ја потврдува БИП всушност ја потврдува Изјавата за принципите на спречување кои ги обврзуват државите да воспостават повеќе координативни и ефективни бази со помош на кои ќе го спречат ширењето на ОМУ, нивните системи за лансирање и други материјали. Државите се обврзуваат на:²⁷⁶

- Забранети трансфери во и од други држави и на недржавни субјекти.
- Развивање на процедури за олеснување на размена на информации со други држави.
- Јакнење на националните правни авторитети за олеснување на забраната, и
- Преземање специфични активности во поддршка на напорите за забрана.

Повеќе од 90 држави ја одобруваат БИП и истите ја делат загриженоста од можноста ОМУ да паднат во рацете на терористите. Сите овие држави ги одобруваат напорите кои ги прави БИП како флексибилна и доброволна иницијатива која води кон унапредување на индивидуалните и колективните национални способности за преземање на соодветни и навремени активности за спарвување со новонастанатите итни состојби каде се вклучени закани од пролиферацијата.²⁷⁷

САД се труди да ја зајакне и рашири БИП, обезбедувајќи таа да остане ефективно средство за сопирање на ОМУ пролиферацијата. САД игра активна улога во тие напори на повеќе начини, во владините напори на повеќе нивоа, со учество на армијата, царината, локалните власти и дуги безбедносни експерти и средства, вежби, организатор и домаќин на многу состаноци, работилници со други држави како и заедничка работа со специфични држави-партнери за

²⁷⁵ Proliferation Security Initiative: Statement of Interdiction Principles, Fact Sheet, The White House, Office of the Press Secretary, Washington, DC September 4, 2003

²⁷⁶ <http://www.state.gov/t/isn/c10390.htm>

²⁷⁷ <http://www.state.gov/t/isn/c27726.htm>

унапредување на нивните капацитети во борбата против пролиферацијата на ОМУ.

Со БИП нема да успее да се намали ширењето на ОМУ или соодветните нивни технологии и системите за лансирање ако таа остане како "централен украс" во меѓународната стратегија во дејствувањето против пролиферацијата. БИП може да ја промовира меѓународната безбедност ако нејзините членови ги знаат нејзините ограничувања, и ги потенцираат нејзините најветувчки елементи, кои вклучуваат меѓународна размена на разузнавачки информации и градење на капацитети каде другите неширечки структури нема да бидат успешни. Во исто време, мора да се постигне претпазлив договор за многу различни прашања кои ако останат неодговорени, можат да ја направат БИП која повеќе ќе дестабилизира него што ќе помогне да се сопре ширењето на ОМУ.

БИП нагласува градење на оперативни капацитети помеѓу нејзините членки во спречување на трансфери на ОМУ и нивните системи за лансирање од страна на држави и не-државни пролифератори. БИП не ги храбри државите да преземаат било какви активности кои не се дозволени согласно националните или меѓународните правни авторитети. Целите на БИП се да ја направат нелегалната трговија премногу скапа за државите, терористичките групи и за другите недржавни субјекти кои се воочени од членките на БИП како носители на заканите, со надеж дека овие субјекти ќе се откажат или бидат оневозможени да спроведат било какви незаконски дејства. Во однос на активности и мерки спрема Северна Кореа, Иран и Сирија, членките имаат различнивидувања и коментари, но за Израел, Индија и Пакистан се предлага да не бидат цел бидејќи истите поседуваат легитимност за ОМУ. Членовите на Иницијативата постојано нагласуваат дека истата е отворена за сите кои имаат исти цели и на широка соработка помеѓу државите од различни делови на светот.²⁷⁸

За да бидат успешни во реализацијата на целите, членките би требало да ги прифатат следниве препораки:²⁷⁹

²⁷⁸ <http://www.cdi.org/pdfs/psi.pdf>

²⁷⁹ <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub652.pdf>

- Државите членки би требало брзо да преземат напори да им се помогне на државите кои во моментот не учествуваат во иницијативата. Кога Иницијативата ги направи своите напори повеќе транспарентни тоа ќе ја направи повеќе легитимна и ќе ги одстрани сомнежите кај другите држави а вооедно ќе ги охрабри државите кои тукушто се согласиле да ја подржат Иницијативата.
- Сите попречувања без разлика дали се на море, во воздух или на копно, не би смееле да го нарушуваат духот на законот. Неразумни апликации предизвикани од Иницијативата како што се нелегитимно сопирање на бродови или други провокативни тактики, можат да предизвикаат конфронтации помеѓу вооружените сили на иволвираните учесници или пак засегнатите страни.
- Треба да се дејствува врз база на сигурни разузнавачки информации за конкретни воочени закани бидејќи со сигурност ќе се бараат докази за евентуалниот шверц особено од државата чије знаме се користи на посочениот брод. За секоја активност разузнавањето треба да биде во фокус односно информациите да бидат објективни и проверени без разлика од каде и од кого доаѓаат.
- За целосна реализација на активностите и прифатливост меѓу државите, потребна е конкретна институционална структура која ќе овозможи способности за донесување одлуки.
- Потребно е да се реши прашањето на финансирање.
- Постојано мора да се следат сите активности во врска со пролиферацијата со голем интерес а особено незаконската трговија на нуклеарен арсенал каде се вклучени пакистански ентитети како и во и од Иран и Северна Кореја.
- Активностите и мерките кои ги презема БИП не смеат да ги истиснат другите напори за неширење, напротив, треба да прават единство и да имаат заедничка стратегија во уништувањето на опасната трговија со ОМУ.
- Не би требало да се запостават корените кои предизвикуваат нелегална пролиферација, морат да се согледаат пошироко и објективно, почнувајќи од постоечките меѓународни акти па завршувајќи со се поголемата потреба од едукација во оваа област.

VI. ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ И ГЛОБАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ

1. ПОИМ И СОДРЖИНА НА ГЛОБАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ

Сите живи организми, секоја заедница на живи суштества, а се разбира, и на луѓето (нивните микро и макро заедници), во основа се стремат кон остварување на својата лична и заедничка безбедност. Станува збор за природно настојување во функција на остварувањето на сопствениот интегритет и на животот во целина. При остварување на тој корпус наречен животни функции и реализирањето на животот (преживувањето), секој жив организам е оспособен за посебна дејност (функција) за постигнување и одржување на безбедноста, односно на животот.²⁸⁰

Најосновната, индивидуалната безбедност е темелот на другите видови на безбедност. Според анализите на Ричард Шулц, Рој Годсон²⁸¹ и Џорџ Квестер, проучувањето на безбедноста во меѓународните односи, според предметот (субјектот), можеме да идентификуваме пет различни пристапи и тоа: национална, регионална, меѓународна, трансдржавна и глобална безбедност. Притоа глобалната безбедност како концепт произлегува од идеалистичките традиции и настојува да ја замени принудата, судирот и војната во меѓународниот систем со кооперација, преговори и мирни промени. Развојот на концептот на глобална безбедност е поврзан со појавата на глобализацијата и создавањето на меѓународното глобално, односно светско општество.

Националната, регионалната и меѓународната безбедност најчесто се поврзуваат со насилство, конфликти и војна. Наспроти нив глобалната безбедност како концепт на безбедност во себе ги вклучува и човековите права, економската заштита, општествениот развој и економски просперитет.

Глобализациските процеси предизвикаа проширување на подрачјето на безбедноста – глобална безбедност, која ги поминува границите на меѓународната безбедност, а со тоа неминовно ја опфаќа безбедноста на планетата Земја во целост. Глобализацијата воведе нови правила и норми на

²⁸⁰ Зоран Нацев, Радко Начевски., "Војна, мир и безбедност", Македонска ризница- Куманово, 2000.

²⁸¹ Security Studies for the 21th Century, edited by Shultz H. Richard (Jr.), Godson Roy. Quester H. George: Dulles, 1997.

однесување во меѓународната заедница, односно силата или моќта во војните се замени со нови димензии на моќта преку технологијата, комуникациите, информации, трговија и финансии.

Ако за време на Студената војна меѓународните односи можеа да се разгледуваат, пред се со реалистичка теоретска парадигма, за објаснување на настаните и појавите во меѓународниот безбедносен контекст, по завршувањето на Студената војна не е доволно соодветна. Имено, концептите на светското општество и на глобалната безбедност го релативизират значењето на државите и се повеќе водат сметка за значењето на наднационалните и поднационалните фактори, чие влијание врз глобалните случувања е засилено.

1.1. ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ПОИМОТ ГЛОБАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

Идејата за "безбедност" мора да се прошири и надвор од традиционалните сфаќања за воената димензија и да ги опфати и другите сектори кои се меѓусебно поврзани (воени, политички, економски, еколошки, здравствени и други), и да ги опфати сите глобални закани, коишто произлегуваат главно од нашата глобална меѓузависност. Не постои подобро време од сега да се изгради глобален консензус за многу од овие прашања, така и да се преземат иницијативи кои темелно ќе бидат разработени во ОН, заедно со неговите различни компоненти и поврзани агенции, вклучувајќи ги и релевантните невладини организации (НВО). Меѓународната соработка помеѓу овие институции треба да стане многу значајна во остварувањето на нашите заеднички глобални безбедносни цели.

Очигледно е дека ќе ни требаат нови теории и аналитички рамки за глобалната безбедност да ги замени традиционалните, но застарени теории како што се задржување, рамнотежа на моќ, застрашување и хегемонистичка стабилност. Истражување од такво значење, итност и тешкотии ќе бара широка меѓународна соработка, ангажирање на врвни научници и истражувачки капацитети на многу народи.

Експертите во едно се сложуваат при дефинирањето на поимот "глобална безбедност" а тоа е дека таа претставува "... отсуство на закани за виталните

интереси на планетата."²⁸² Поединци во истражувањата го застапуваат гледиштето дека овој нов концепт треба да го замени оној на "националната безбедност", што е во овој момент застарена идеја со оглед на глобализацијата на планетата што ги направи постоечките граници произволни. За одредени прашања во врска со безбедноста државите немаат капацитет да се справат со нив бидејќи се ограничени со националната безбедност. Еквивалентно на тоа, постојат прашања за кои меѓународната заедница ќе бара нивно решавање со помош на внатрешниот апарат на националната безбедност. Националната безбедност е способност на една држава да се грижи за заштита и одбрана на своите граѓани и нивните интереси. Со појавата на глобализацијата и на новиот глобален светски поредок, безбедноста се прошири односно еволуира во концепт на глобална безбедност кој ги надминува концептите на националната, регионалната, па и на меѓународната безбедност. Глобалната поврзаност и меѓузависноста на државите започна уште од крајот на студената војна и сеуште трае. Поврзаноста создаде атмосфера во која државите мора да соработуваат за да ги надминат проблемите со кои се соочуваат. Со помош на концептот на глобалната безбедност ќе се намали ривалството помеѓу нив. Тој концепт се заснова врз тоа дека безбедносните потреби на една држава не смее да ги поткопува националните потреби и интереси на другите држави. Одговорот против ривалството лежи во преговорите и кооперацијата која може да се најде само во глобалните безбедносни иницијативи.

Постојат вознемирувачки сличности и паралели помеѓу последниот голем период на глобализацијата и случувањата денес. На работ на Првата светска војна, и сега, еден век подоцна: невидена закана од екстреман национализам потоа и на глобален исламистички тероризам сега; пандемијата на шпанскиот грип потоа птичји грип, свински грип, ебола или друга пандемија која не демне денес; Големата депресија потоа и сегашната глобална економска и финансиска криза. Денес глобализацијата доведе до намален обем и квалитет на државниот суверенитет на националните држави, масовна невработеност, создавање и функционирање на национални и транснационални терористички и криминални организации, појава на слаби држави и создавања на нови и посоефицирани

²⁸² http://inec.usip.org/search/apachesolr_search/global%20security

оружја за масовно уништување.²⁸³ Сето тоа влијае директно или индиректно врз глобалната безбедност со оглед на степенот на загрозување кое го манифестираат. Некои од овие закани постоеле кога ОН беше создадена во 1945, додека други се нови. Всушност, кога ќе се споредат последниот голем период на глобализацијата и современото општество сега, присуството на ОН и невладините организации се една од главните разлики во светските работи и глобалниот систем.

Глобалната безбедност треба да се разгледува од два критични аспекти. Првиот е безбедност на човекот, која е поважна од безбедноста на државата затоа што државата не може да биде безбедна ако нејзините граѓани не се безбедни. Вториот е безбедност на планетата - со глобализацијата и индустриската револуција безбедноста на планетата ја достигна критичната точка, која претставува сериозна закана на целокупниот планетарен систем. Глобалната безбедност вклучува воени и дипломатски мерки кои земји и меѓународни организации како што се Обединетите нации и НАТО ги преземат за да се обезбеди меѓусебна сигурност и безбедност. Одредени мерки и активности кои се потребни за да се спроведе глобалната безбедност може да вклучуваат и воена акција, но сепак дипломатијата го има најголемиот импакт, како и развојот на политиките и нивната имплементација, управувањето со процесите, технолошките промени и развој, итн. Дефиницијата за глобална безбедност дадена од TinMore Institute гласи - сите народи преку мирен однос и преговори да се залагаат за соработка преку која паралелно ќе се постигне и ќе се унапреди индивидуалната и општествена благосостојба, како и квалитетот на животот, со преземените мерки и дејствија од страна на земјите да се гарантира заедничката одржливост, безбедност, и нивниот континуитет.²⁸⁴

Глобалната безбедност подразбира мошне широко подрачје кое тешко и прецизно се дефинира, посебно кога и на теоретски план егзистираат сфаќањата на традиционалните безбедносни студии, како и новите сфаќања на глобалните безбедносни студии. Од претходно изнесеното можеме да заклучиме дека глобалната безбедност е безбедност детерминирана од глобалните интереси и

²⁸³ Марина Малиш Саздовска, "Еколошка Криминалистика", График мак принт-Скопје, 2007.

²⁸⁴ <http://www.tinmore.com/security-def.php>

глобалните закани, која ја опфаќа индивидуалната, националната и регионалната безбедност помеѓу кои постои идеалполитичка или реалполитичка врска помеѓу секторите (политичко-правен, воен, економски, социјален и еколошки), чија суштина е меѓусебно корегирање, контролирање и моделирање со цел постигнување на мирот и безбедноста на планетата и луѓето. Во овој контекст значајно е да го дефинираме и системот на глобалната безбедност кој претставува процес и потреба на актерите на глобалната безбедност (човек, држава, мега-држави, владини и невладини организации, глобалните сојузи), преку функционалистичкиот пристап и глобалното управување да им понуди адекватен одговор на предизвиците кои произлегуваат од глобалните закани и глобалните интереси.²⁸⁵

Соодветна операционализација на структурата за содржините на глобалната безбедност можеме да ја добиеме од извештајот на Комисијата за глобално управување. Во извештајот на еден концизен и содржаен начин се презентирани принципите на безбедноста за новиот милениум:²⁸⁶

- Сите луѓе, ништо помалку сите држави, имаат право да ја заштитат егзистенцијата и сите држави имаат должност да ги бранат овие права.
- Примарната цел на глобалната безбедносна политика, треба да биде спречување на конфликтите и војната и да го задржат интегритетот на планетарниот систем кои го поддржува животот, со елиминирање на економските, социјалните, еколошките, политичките и воените услови кои ги генерираат заканите на безбедноста на луѓето и планетата и да антиципираат и управуваат со кризите пред да ескалираат во воени судири.
- Воената сила не е легитимен политички инструмент, освен во самоодбрана или под покровителство на ООН.
- Развојот на воените капацитети, надвор од барањата на националната безбедност или поддршка на акциите на ООН, претставува сериозна закана за безбедноста на луѓето.

²⁸⁵ Peter Hough, "Understanding Global Security", 2009. За македонското издание Табернакул, Одобрен превод на англиското издание на Routledge, член на групацијата Taylor and Francis.

²⁸⁶ Our Global Neighborhood, The Report of The Commission on Global Governance, New York, 1998 г.

- Оружјето за масовно уништување не е легитимен инструмент на националната одбрана.
- Производството и трговијата со ОМУ и било кое друго оружје треба да биде контролирано од меѓународната заедница.

Значи глобалната безбедност претставува безбедност, детерминирана од глобалните интереси - безбедност на сите луѓе, универзално подобрување на условите на животот за темелните човекови потреби и човекови права, безбедноста на физичкиот интегритет на планетата и најзиниот еко-систем, детерминирана и од глобалните закани - кои ги загрозуваат глобално, егзистенцијалните и есенцијално виталните функции на глобалната заедница.

2. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА НА БЕЗБЕДНОСНИ ПРАШАЊА

Концептот на глобална безбедност неминовно е поврзан со појавата на глобализацијата и создавањето на меѓународното глобално, односно светско општество. Затоа потребно е да ја дефинираме глобализацијата како процес кој претставува нераскинлив дел од современото општество. Всушност глобализацијата како светски процес на поврзување помеѓу народите на економски, политички, културен, технолошки и воен план го создаде современото општество како такво. Генерално гледано, човековата историја може да се интерпретира како еден динамичен процес на меѓусебна интеракција помеѓу процесите на глобализација и фрагментација. Глобализацијата често е другото име за новиот светски поредок и се идентификува со мирот и стабилноста.²⁸⁷

Goetschel смета дека суштинското прашање за безбедноста денес е поврзано со глобализацијата која има поголемо влијание врз формирање на групни глобални вредности одошто појавата на нови извори на загрозување. Според него, најголемиот предизвик што го донесе глобализацијата е се поголемата потреба на колективно дејствување што произлегува од се поприсутната свест за глобалните проблеми, во рамките на постојните услови на

²⁸⁷ Тони Милески, "Македонија: Рубикова коцка на Балканот", Филозофски факултет, 2005-Скопје.

меѓународните политички поделби.²⁸⁸ Глобализацијата претставува процес на поврзување на светот по сите основи, создавање на се поголема меѓузависност во светот и процеси на постепено унифицирање на системите во државите опфатени во тој процес.

Според Chase-Dunn треба да се разликуваат најмалку пет димензии на глобализацијата. Економска глобализација која за многумина претставува синоним за глобализацијата, и не значи ништо помалку од глобално проширените економски односи. Политичка глобализација ја претставува институционализација на меѓународните политички структури. Културната глобализација се однесува на ширењето на западните индивидуални вредности на се поголем дел од светската популација и на прифаќањето на западните институционални практики во целиот свет. Комуникациска глобализација е поврзана со моќта на комуникациските капацитети за пренесување на предмети и информации од еден дел од светот на другиот, без оглед на тоа каков став во врска со тоа државите имаат. Еколошка глобализација ги вклучува заканите и опасностите за нашиот кревок еко-систем.²⁸⁹ За нас најзначајни се воената и безбедносната димензија кои ја опфаќаат глобализацијата на безбедносните прашања. Со глобализирањето на безбедносните прашања кои можат да бидат од воен и невоен карактер, глобалистите покрај државите ги вклучија и недржавните актери (поединци, групи и организации), кои сериозно влијаат и ја дестабилизираат глобалната безбедност.²⁹⁰

Големите и економско развиени земји го глобализираат пазарот со своите мега-компаниии насекаде во светот, а со тоа ги зајакнуваат своите позиции на сметка на помалите и понеразвиените.²⁹¹ Всушност помалите и економски нестабилните земји ги почувствуваа негативностите кои со себе ги носи процесот на глобализацијата, како што се: намален обем и квалитет на државниот суверенитет на националните држави, масовна невработеност, создавање и

²⁸⁸ Goetschel L. "Globalization and Security: The Challenge of Collective Action in Politically Fragmented World. Global society 14(2), 2000.

²⁸⁹ Chase-Dunn, C.K. (2000) Globalization: A world-Systems Perspective. V Ciprut, J.V. (ur) Of Fears and Foes: Security and Insecurity in an Evolving Global Political Economy. London: Praeger.

²⁹⁰ Овде пред се се' мисли на терористичките групи и организации на меѓународната сцена.

²⁹¹ From: Shaping the 21st Century: The Contribution of Development Co-operation- New Challenges and Opportunities in a Time of Global Change

функционирање на национални и транснационални терористички и криминални организации, појава на слаби држави и создавања на нови и посоефистицирани оружја за масовна деструкција. Но сепак глобализацијата донесе и многу придобивки за човештвото како што се: глобален комуникациски и информациски систем, глобални безбедносни системи, систем на сателитска контрола, создавање на глобална свест, глобализирање на светските проблеми и потребата од глобално донесување на одлуки за нивно решавање, глобална економија и.т.н. Без сомневање, процесот на глобализација побуди надежи во можноста за градење на хармоничен свет и општества без драматични конфликти и војни, кои оставија драматични обележја во човековата историја.

Промените предизвикани со процесот на глобализација иницираат облици на ризици и закани помеѓу државите, чии текови и последици тешко можат да се предвидат, контролираат и креираат услови во кои современиот свет се повеќе станува глобално општество на ризици. Оттука ризиците денес се помалку се национален, а се повеќе глобален феномен. Глобализацијата на меѓународните односи е силна потпора на транснационализирани мноштва на ризици кои условуваат постојан недостаток на безбедност на глобално ниво.²⁹² Современиот свет се повеќе се соочува со радикално нови предизвици, меѓу кои се позначителни се нетрадиционалните чинители на загрозувањето на безбедноста. Пролиферацијата на ОМУ, тероризмот, етничкиот и верскиот екстремизам и регионалните конфликти се во средиштето на безбедносните тензии ширум светот и влијаат на зголемување на нестабилноста во глобалниот безбедносен систем.²⁹³

Понатаму, поради глобализацијата, закана за една нација или регион е закана за сите, сите се меѓусебно ранливи. Овде е всушност проблемот со ОМУ. Неговото влијание е во секој сегмент од општествениот соживот. Опасноста од оружјето не познава граници. Затоа заедничка карактеристика на сите овие закани е дека тие не можат да се решат од страна на една нација, без оглед колку е моќна, затоа што дејствува сама. Тие бараат координирани мерки и активности

²⁹² Горан Зенделовски, Зоран Нацев, „Универзитет “Св. Кирил и Методиј”“, Филозофски факултет, Скопје, 2014 г.

²⁹³ Трајан Гоцевски, Тони Милески, Жанет Ристоска, „Глобализацијата, мирот и безбедноста“, Министерство за одбрана на Република Македонија, Филозофски факултет, Скопје, 2008.

на национално, регионално и меѓународно ниво, вклучувајќи влади, невладини организации, ревитализира меѓународни организации како и приватниот сектор.

Во денешно време веројатноста за глобална нуклеарна војна е многу мала, но затоа пролиферацијата на оружје за масовно уништување продолжува, што укажува на фактот дека ризикот тоа оружје да се употреби постои. Проценките се дека светот потенцијално е најзагрозен од злоупотребата на ОМУ, имајќи ја предвид зголемената можност, во услови на глобализираниот свет, таквото оружје да дојде во рацете на се поорганизираните терористички и криминални групи. Употребата на оружјето за масовно уништување може да предизвика: огромни човечки загуби, контаминација, економски штети, губење на стратегиски позиции, социо-психолошка штета, политички промени и паника која може да прерасне во ужаснување.

Недостатокот на стратегиски ресурси и несогласувањета околу сопственоста над енергетските извори, ќе бидат во блиска иднина (ако веќе не се), се поголема причина за појава на конфликти и судири на глобалната сцена. Интезивниот индустриски и технолошки развој на современиот свет е постојано зголемување на обемот на интервенција на човекот во природата, што услови со процес на општа деградација на човековата средина. Голема е загриженоста за глобалното затоплување, за кое се верува дека е последица на неконтролираното испуштање на штетните гасови во атмосферата, а научниците не предупредуваат дека доколку емисијата на јаглен-диоксид и понатаму не се контролира, последиците од глобалното затоплување можат да попримат апокалиптични размери за живиот свет на планетата. Ширењето и мутирањето на заразните болести исто така претставува значајно безбедносно прашање, посебно неконтролираното ширење на сидата за која се вели дека може да ја уништи популацијата на цели области во светот, особено сиромашните. Демографската експанзија се повеќе го оптоварува светот во глобала. Имено технолошката експанзија се случува во економски просперитетните општества, а демографската во земјите со ограничени ресурси.²⁹⁴ Според некои предвидувања, до 2025 год.

²⁹⁴ П. Кенеди, "Припрема за 21. Век", Службен лист СПЈ, Београд, 2001г.

земјата ќе има 8,5 милјарди луѓе, а 95% од порастот на населението ќе се случи токму во неразвиените земји.²⁹⁵

Истражувањето на глобализациските процеси и нивната рефлекција врз светскиот мир и безбедност е насочено кон добивање на нови сознанија и барање на одговорот кои од процесите ги намалуваат побудите за нуклеарна војна, или искористување на ОМУ во терористички акции, или пак, создаваат нови хоризонти и простори за поларизација, ривалитет, антагонизам и конфронтирање меѓу народите, државите и регионите. Во претходниот дел од трудот ги издвоивме оние процеси кои придонесуваат за интегрирање на земјите, кои водат кон намалување на опасноста од употреба на ОМУ и ширење на оружјето, и придонесуваат во одржување на стабилна глобална безбедност. Особено внимание посветивме на дилемите поврзани за управувањето со глобализацијата и можноста за создавање на нов алтернативен светски поредок во кој ќе преовладува похумана димензија на односи.

3. ВЛИЈАНИЕТО НА ОРУЖЈЕТО ЗА МАСОВНО УНИШТУВАЊЕ ВРЗ ГЛОБАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ

Како сублимат на претходно изнесените факти можеме да направиме едно резиме и да го утврдиме влијанието на ОМУ врз глобалната безбедност. Да се даде јасна слика за тоа како оружјето за масовно уништување, го крши примарниот глобален интерес.

Постојат седум причини кои влијаат на одлуката државите да го вклучат ОМУ во својот воен арсенал:²⁹⁶

- Големите сили секогаш се спротиставуваат на оружјето на другите моќници, обично со имитирање на оние држави кои го имаат воведено ОМУ,
- Одредена држава сака да има ОМУ, поради страв и несигурност дека нејзината земја сојузник нема да возврати со ОМУ, ако биде нападната од друга држава,

²⁹⁵ Victor D. Cha, "Globalization and the Study of International Security", Journal of Peace Research 37. No.3(2000).

²⁹⁶ <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/waltz1.htm>

- Земјите чии сојузници немаат ОМУ, ќе сакаат да го вклучат оружјето во својот воен арсенал, поради фактот дека некои од нивните противници го имаат,
 - Државите сакаат да го вклучат ОМУ во својот воен арсенал, бидејќи живеат во страв и несигурност од сегашната или идната конвенционална сила на нивните противници,
 - Некои земји вклучуваат ОМУ во нивното вооружување, затоа што ОМУ може да биде подобра алтернатива за зголемување на безбедноста и независноста по прифатлива цена, од било кое друго оружје,
 - Државите можат да го вклучат ОМУ во својот воен арсенал за офанзивни цели, но сепак ова е малку веројатна мотивација,
- и
- Со вклучување на ОМУ, државите сметаат дека ќе ја зголемат својата меѓународна положба, односно да уживаат во престижот и копнеж за слава кој доаѓа со имањето на ОМУ.

Поделено е мислењето во експертската јавност за влијанието на ОМУ врз глобалната безбедност. Според едните ОМУ влијае позитивно бидејќи пролиферацијата на ОМУ ќе го направи светот побезбеден од било кога во минатото, односно кога немало присутност на оружјето. Државите ќе се воздржуваат од употреба на воена сила едни против други, поради стравот од одмазда со употреба на ОМУ. Другите дискутираат дека присутноста на ОМУ во глобалното општество влијае негативно, ја зголемува веројатноста од инцидентна употреба на оружјето помеѓу државите или употреба на истото од страна на неовластени лица, вклучувајќи ги терористите кои не се плашат од одмаздата и имаат волја да го употребат во своите терористички акции.

Во 1981 година - и повторно во 2012 година – експертот по политички науки Kenneth Waltz тврди дека широка пролиферација на ОМУ со посебен осврт кон нуклеарното оружје, придонесува за глобалната безбедност, поставувајќи дека таквото оружје предизвикува најголемо внимание, а со тоа намалување на

веројатноста за појава на војна.²⁹⁷ Други оптимисти се согласија со него. Ако сите држави (нации), во својот арсенал имаат нуклеарно оружје, според една студија на Jessica Stern во која се вели дека веројатноста за нуклеарен конфликт ќе биде во суштина елиминиран. Вреди да се напомене дека друг истакнат научник се согласи со Waltz и Stern - никој друг, тоа е пакистанскиот нуклеарен физичар A.Q. Khan, кој е виновен за ширењето на нуклеарното оружје и неговата технологија во државите како што се Пакистан, Либија, Ирак, Иран и Северна Кореја, кој изјави: "Не го занемарувајте фактот дека нема нуклеарни земји кои биле подложени на воена агресија или окупирани, или пак ги прекроиле нејзините граници. Ако Ирак и Либија беа нуклеарни сили, тие не би биле уништени на начинот кој ние го видовме од неодамна."²⁹⁸

Сите аргументи се еднакви. Да речеме дека тврдењето на Khan може да биде и точно - но светот не работи во вакум, човештвото не функционира со неразумност. Неговото тврдење сепак е контрадикторно бидејќи либиското поседување на нуклеарно оружје во овој случај, може да служи како де факто дозвола да се изврши геноцид, а притоа Либија да не одговара пред институциите на глобалната безбедност и да биде ослободена од заканата од меѓународена вооружена интервенција. Примерот на Khan само ни ги нагласува последиците, дека нуклеарно вооружениот диктатор може да се сврти против својот народ и против непопустливиот сосед - денешен пример е Северна Кореја.

Сепак, реалистичките сфаќања и историските примери покажуваат дека пролиферацијата и достапноста на ОМУ, како и недоволната контрола на истото, ги зголемува шансите за негова употреба, особено во рацете на терористите како Ал Каеда; диктаторите како што беа Hussein, Gaddafi или Assad, очајни да задржат моќ по секоја цена; или во рацете на агресивни држави со стимулации да се вознемири регионалната рамнотежа на моќ, како што се Иран или Северна Кореја. Со ширењето на оружјето за масовно уништување, и динамиката за неуспехот, слаби, или пропаднати држави со мала или никаква контрола над своите арсенали или експертиза – денешен Пакистан, доведуваат во можност

²⁹⁷ Kenneth Waltz, "The Spread of Nuclear Weapons: More May Better," *Adelphi Papers*, Number 171 (London: International Institute for Strategic Studies, 1981)

²⁹⁸ <http://www.newsweek.com/pakistans-aq-khan-my-nuclear-manifesto-67529>

терористите да се вооружуваат со ОМУ. Пример Сирискиот случај кој преставува опасност за глобалната заедница.²⁹⁹

Помеѓу 6-ти и 16 Април, 2010 година не повеќе од пет глобални закани беа објавени од американските експерти, како најголеми закани со кои ќе се соочуваме во иднина. Закани кои посредно или непосредно се поврзани со ОМУ:

- Нуклеарен тероризам,
- 640 милиони класични мали оружја насекаде во светот, кои се причина за околу 300,000 смртни случаи,³⁰⁰
- Терористи кои ќе употребуваат високобризгантни експлозиви во близина на нуклеарните центри, со кои ќе настане распаѓање на нуклеарниот реактор а со тоа и предизвикување на радијација еквивалентна на катастрофата во Чернобил,³⁰¹
- Можноста од удар на астероид на планетата Земја,³⁰² и
- Потенцијална употреба на ракета-проектил која ќе детонира нуклеарно оружје врз САД и ќе предизвика Електромагнетен пулс (ЕМП). . . Која може да биде испратена, не само од терористичка организација од типот на Ал-каеда, туку и од одредени држави непријателски настроени како на пример Северна Кореа и Иран.³⁰³

ОМУ директно влијае врз глобалната безбедност преку неговата распространетост, ширењето на оружјето и се поголемата опасност од негова потенцијална употреба од страна на државите и на најмоќните терористички организации. Се претпоставува дека ОМУ ќе се користи за извршување на терористички дејства, кои ќе ги изведуваат најверојатно верски терористи.³⁰⁴

Тие верски терористи се претставници на терористичките организации од типот на Al-Qaeda и ISIS- кои се многу актуелни во последно време. Можеби тие се и единствените подготвени на овој чекор односно употребата на ОМУ, но сепак не смееме да ги исклучиме и државите како потенцијални закани за искористување

²⁹⁹ Global Security Studies, Winter 2013, Volume 4, Issue 1, Closing Pandora's Box: The Threat of Terrorist Use of Weapons of Mass Destruction, Jonathan M. McComb

³⁰⁰ Dr. Keith Krause, Small Arms Survey Project, Geneva, cited in Oziewicz.

³⁰¹ " Terrorists Attacks on Reactor Pools", New York Times, April 8, 2005, reporting on a study released by the U.S National Academy of Science

³⁰² Guy Gugliotta, "Science's Doomsday Team vs The Asteroids", Washington Post, April 9, 2005.

³⁰³ Jon Kul, "Unready For this Attack", Washington Post, April 16, 2005.

³⁰⁴ Bruce Hoffman, "Inside Terrorism", New York :Columbia University Press, 1998g.

на сопствените залихи од ова оружје, посебно оние кои се сметаат за подржувачи на тероризмот односно: Куба, Иран, Северна Кореја, Ирак, Либија, Судан и Сирија кои САД ги означува како државен спонзориран тероризам.³⁰⁵

Иако има мала историја за користењето на ОМУ и малку жртви од него, не можат да се запрат терористичките групи да се стекнат со такво оружје и да го искористат во иднина. Како што кажува поранашниот секретар за одбрана William Cohen: “Прашањето веќе не е дали ќе се случи, туку кога некои терористички групи за да привлечат повеќе внимание сметаат дека треба да се префрлат од конвенцијалното кон биолошко или нуклеарно оружје”. Корисниците на ОМУ најверојатно ќе бидат фундаменталистички терористички групи, кои имаат мотивација и пристап.³⁰⁶

Можеби примарна цел на денешнава Ал-каеда е одмазда за убиството на својот водач и лидер Осама Бин Ладен. Тој имал специфично мислење за располагање на нуклеарното оружје од Ал-каеда терористичката мрежа, како “Религиозна обврска”. Документите биле најдени во пештерите во Авганистан намеравајќи да искористат оружје за масовна деструкција вклучувајќи дури и шематски дијаграми за нуклеарно оружје.³⁰⁷ Нападот на 11-ти септември врз Светскиот трговски центар во Њујорк и Пентагон во Вирџинија, што резултирало со 3000 мртви и околу 9000 повредени не наведува на тоа дека од Ал-каеда се може да се очекува па и употреба на нуклеарно оружје.

Во светот се претпоставува дека постојат некаде околу 27.600 нуклеарни боеви глави³⁰⁸ вкупно кои се поделени помеѓу суперсилите: Кина, Франција, Индија, Израел, Пакистан, Русија, Велика Британија и САД, а се шпекулира дека има и други држави кои разработуваат планови за создавање на нуклеарно оружје и дека бројот со текот на годините се зголемува. Овде можеме да ги спомнеме Северна Кореја и Иран.³⁰⁹ За биолошкото оружје одговорни се: Кина, Египет, Иран, Израел, Северна Кореја, Русија и Сирија. Држави кои поседуваат

³⁰⁵ <http://www.state.gov/documents/organization/20117.pdf>

³⁰⁶ See various articles in the journal Terrorism and Political Violence

³⁰⁷ Abu Gheith “Why We Fight America: Al-Qa`ida Spokesman Explains September 11 and Declares Intention to kill 4 million Americans with Weapons of Mass Destruction”, MEMRI, No. 388, June 12, 2002, <http://www.memri.org/bin/articles>.

³⁰⁸ Carnegie Endowment for International Peace, www.ProliferationNews.org

³⁰⁹ Kurt M. Campbell; Robert J. Einhorn; Michell B. Reiss, “The Nuclear Tipping Point :Why States Reconsider Their Nuclear Choices”, Brookings Institution Press, Washington, D.C. 2005.

хемиското оружје се: САД, Египет, Кина, Иран, Израел, Северна Кореја, Сирија, Индија, Јужна Кореја и Албанија.³¹⁰

Оружјето за масовно уништување го поседуваат многу држави во светот. Ако одредена држава се прокламира како воена сила која во своите залихи поседува нуклеарно, хемиско и биолошко оружје, добива во предност на воен и политички план против било која држава што не го поседува, а со тоа ја поткопува нејзината безбедност. Така започнува трката во нуклеарно вооружување или др. видови на ОМУ, заради која се зголемува и веројатноста од ширење на оружјето, неговата достапност и потенцијална примена. Секојдневно се повеќе се засилуваат опасностите од трите феномени: нуклеарниот криминал, шверцот со оружје за масовно уништување и супертероризам (ОМУ-тероризам). Кога ќе ја додадеме и опасноста од балистичките ракети-проектили кои можат да детонираат нуклеарно или некое друго оружје за масовно уништување, ситуацијата во светот станува уште поалармантна. Сето ова ни укажува дека овие предизвици настануваат поради присутноста на ОМУ и се манифестираат во причинско - последичен сооднос.

Непролиферацијата и контролата се спроведува но не е доволно успешна, постојано се јавуваат нови држави со програми за развој на ОМУ, држави кои јасно му покажаа на светот дека и покрај санкциите со кои се соочуваат, ќе продолжат да ги реализираат своите нуклеарни програми.

Меѓународните безбедносни институции и организации, од типот на ООН, НАТО, ЕУ, ОБСЕ, ИНТЕРПОЛ и др, постепено се прилагодуваат на безбедносната средина која се менува. Тие се столбовите на кои ќе се одржува, и ќе се гради глобалната безбедност и демократскиот мир. Кога станува збор за ОМУ овие организации и институционални тела што се во нивниот систем на дејствување, тоа го применуваат преку донесувањето на претходно изнесените резолуции, меѓународни договори и конвенции. Преку нив всушност се јакнат нормите и правилата во политиката на неширење на оружјето. Проблемот е дека одредени организации единствено го промовираат демократскиот мир, а не преземаат

³¹⁰ Joseph Cirincione; Jon B. Wolfsthal; Miriam Rajkumar, "Deadly Arsenals : nuclear, biological and chemical threats", Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 2006.

конкретни мерки за неговото градење, затоа членството во нив само по себе не значи поголема безбедност за сите.³¹¹

Меѓународната заедница треба да ја потврдат својата посветеност за елиминирање на нуклеарното и друго оружје за масовно уништување, постепено од сите народи, и треба да иницира тендери за петнаесет годишна програма за да се постигне оваа цел.³¹²

За да се пристапи кон ОМУ разоружување, треба да вклучат акција на пет фронта.³¹³

- што е можно побрза ратификација и имплементација на постојните договори за нуклеарно и друго оружје за масовно уништување;
- на неопределено време продолжување на Договорот за непролиферација;
- склучувањето на договорот, за да се стави крај на сите нуклеарни тестови;
- започнување на разговорите помеѓу сите прогласени нуклеарни сили за да се воспостави процес за намалување и евентуално елиминирање на сите нуклеарни арсенали.
- сите држави треба да ги потпишат и ратификуваат конвенциите за хемиско и биолошко оружје, овозможувајќи му на светот можност да биде ослободен од ОМУ во дваесет и првиот век.

За прв пат во историјата, доминантните воени сили ширум светот, имаат сила и интерес за намалување на воените способности. Највисок приоритет на глобалната политика е демилитаризација на ОМУ.

Затоа сметам дека од витално значење се ОН и другите меѓународни безбедносни институции и невладините организации кои ја претставуваат глобалната иницијатива за решавање на прашањата околу ОМУ денес, и на другите закани во глобалниот систем.

³¹¹ Russett, B., Oneal J. in Davis, D.P. (1998) The Third Leg of the Kantian Tripod for Peace: International Organizations and military Disputes, 1950-1985. International Organization 52(3).

³¹² <http://www.un.org/Depts/ddar/nptconf/218a.htm>

³¹³ <http://www.un.org/documents/ga/docs/50/plenary/a50-79.htm>

Глобалната безбедност ќе се создава и достигнува а подоцна ќе се одржува само со успешно менаџирање во системот на глобалната безбедност, кој претставува процес и потреба на актерите на безбедноста, од најниско до највисоко ниво: индивидуа, држава, супер-сили, владини, невладини организации, глобалните сојузи и приватниот сектор. Системот преку функционален пристап и стратегија на глобално управување, донесена од комисијата, треба да им даде конкретени решенија на проблемите кои настануваат од глобалните закани и глобалните интереси.

ЗАКЛУЧОК

ОМУ, односно нуклеарното оружје било втора сила за постигнување на мирот во пост-воениот период. Тоа ја прави цената на војната застрашувачко висока, и на тој начин ги обесхрабрува државите, да започнат војна во која ќе ги употребат оружјата за масовно уништување. Нуклеарното оружје помогна во зачувување на мирот и стабилноста, помеѓу големите супер-сили, недозволувајќи на нивните владетели да влезат во вооружен конфликт. Но натамошното ширење на ОМУ, предизвикува општ страв и несигурност. Во голем дел од пишувањата за ширењето на нуклеарното оружје се вели дека она што не се случило во минатото најверојатно ќе се случи во иднина, или она што не го направиле денешните нуклеарни сили, веројатно ќе го направат идните. Релативно среќно нуклеарно минато, не води кон очекување за несреќна нуклеарна иднина.

Многу е тешко да се разгледува и да се размислува за државни или недржавни сценарија кои вклучуваат употреба на ОМУ. На луѓето им е тешко да ја гледаат оваа опасност сериозно, сеуште мислат дека таа постои само во книги и филмови. Сепак неопходно е да се надмине овој механизам на одрекување и да се превземат селективни чекори за заштита на националната и глобалната безбедност од ОМУ.

Овој процес е глобален. Интернационалните организации мора да бидат вклучени и тој да се реши на глобално ниво. Контролата на ОМУ и тероризмот не може да се реши со една акција, ниту пак кога нема поддршка од сите држави. Секоја нација треба да разбере дека нејзина најголема одговорност е заштита на граѓаните, која не може да ја достигне без интернационална поддршка и соработка што бара на некој начин и одрекување од сувереноста на една држава.

Терористите продолжуваат во напорите да имаат нуклеарно оружје така да Ал-Каеда ја ревидирала својата Програма и изведува комплексни операции во планините во Пакистан. Ако технички софистицираните терористички групи обезбедат нуклеарни матерјали, со сигурност ќе можат да направат најмалку „нечиста бомба“, со можност еден современ град да претворат во урнатини, со огромен број човечки жртви. Ако се случи катастрофален нуклеарен напад било тоа да го извршат држави или некоја терористичка организација со сигурност ќе

ги промени САД и светот во лоша насока. За едно многу важно прашање досега никој не дискутирал во целата литература, а тоа е како Америка ќе мора да одговори после нуклеарен терористички напад на некој американски град. Се надеваме дека постои некој одреден можен совесен план ако се случи таков настан. Конгресменот Tom Tanenredo од Колорадо вели дека би требало после таков напад да се уништат муслиманските свети градови Мека и Медина. Меѓутоа ова би бил погрешен начин на одговор, затоа што би довел до многу повеќе тероризам и обединување на муслиманите во света војна против Америка и светот во глобала. Најдобар одговор на тоа што Америка треба да го направи е случајот после 11-ти септември, кога Америка изврши инвазија врз Авганистан, која беше домаќин на Ал-Каеда и ги нападна нивните бази таму. Овие напади се предупредување за останатите терористички групи.

Најважното прашање е како да се заштитиме од терористички напад придружен со ОМУ како што беше случајот по 11-ти септември? Треба да признаеме и да го избегнеме синдромот на одрекување, со што мислејќи на најлошото сценарио, можат да се изнајдат начини да се заштитат од него. Има потреба од повеќе испитувања од оваа област. Важно е да се испита како терористите мислат и која е природата на нивната мотивација. Најверојатно тие ги користат патиштата со најмал отпор, така што со зголемувања на сигурноста на аеродромите, терористите ќе користат замена како што се пристаништа, бродови, нуклеарни центри и друго. Треба да се охрабри секој аналитичар да мисли како што мислеле терористите. Само така би се добиле најдобри студии. Исто така важно е да се признае значајноста на психологијата на застрашување. Треба да се донесат јасни приоритети за американската антитерористичка политика. Дел од донесувањето на приоритетите треба да биде подобрувањето на системот за разузнавање, вклучувајќи подобра организација, подобро користење на приватниот сектор (вклучувајќи ги универзитетите). Некои од иницијативите што беа разгледувани на локално ниво, како што е Групата за предвременно откривање на терористички акции, која била основана во Лос Анџелес, треба да се прошират на државно, регионално, национално и глобално. Треба да постои поддршка вклучувајќи го и делењето на информации и креирање на заедничка сила, која може да направи директна акција против терористичките групи, кои

планираат да користат ОМУ. Стратегијата за уништување на тероризмот бара развивање на состојба која е двострана: глобално опкружување, кое е негостољубиво за тероризмот и ОМУ, поставено по пат на широк спектар на национални и меѓународни механизми за одвраќање и поразување на тероризмот и терористичките групи кои планираат да користат ОМУ; и свет ослободен од организиран тероризам и криминал, како инструмент за промени во општеството.

Што се однесува за државите кои имаат статус на држави кои поседуваат ОМУ и кои претставуваат потенцијална закана за развој на ОМУ, можеме да го заклучиме следново. И покрај прогресот во унапредување на безбедноста на резерви од нуклеарни материјли сеуште некои склади на нуклеарен материјал остануваат опасно небезбедни. Во Русија е постигнат најзначаен прогрес во нуклеарната безбедност – разликата во степенот на безбедност во 1994 година и моменталната е како ден и ноќ. Иако Русија ги има најголемите резерви на нуклеарен материјал во светот лоцирани во најголемите светски склади на нуклеарно оружје и материјал, некои слабости во безбедноста остануваат за понатамошно решавање. Во прашање се обученоста на персоналот, недоволна современа техничка опременост, одстранување на можности за дејство одвнатре и конспирација со терористички организации и слично. Во Пакистан, држава со релативно мали нуклеарни резерви, каде има добро обезбедување, има примери на делување и од внатре и однадвор преки исламистички екстремни групи во отворен напад со над стотина терористи.

Војските нуклеарни сили ја продолжуваат трката во развојот на софистицирано нуклеарно вооружување. Русија лансирала од нуклеарна подморница нова интерконтинентална ракета „топуз“, а највероватно во скоро време ќе ја лансира и новата верзија на ракетата СС-20 но со три нуклеарни боеви глави. САД веќе произведуваат нуклеарни минијатурни бомби кои не се подолги од 4 метри, со пречник само 34 см и тешки едвај 315 кг. Велика Британија веќе ги опремува своите нуклеарни подморници со американските ракети „трајдент“, Кина ги опремува своите подморници со нови балистички ракети, Франција, исто така ги вооружува своите подморници со новите ракети М-51 со нови боеви глави, Индија е пред лансирање на својата прва интерконтинентална ракета, за

Израел веќе се расправа дека може да располага со повеќе од 450 нуклеарни боеви глави, а бројот на државите за жал, кои се обидуваат да станат нуклеарни сили, е се поголем; (Северна Кореја и Иран).

Пред десетина години, за прв пат, најмоќните пет нуклеарни држави се договорија за уништување на одреден број нуклеарен арсенал. Во 2000 година 187 држави го потпишаа Договорот за неширење на нуклеарното оружје каде петте водечки држави се согласија прво да го намалат арсеналот на нуклеарно оружје а покасно во целост и да се уништи. Ова е поддржано со Резолуцијата на Советот за Безбедност на ОН број 1172.

Од тогаш не е многу намален бројот на нуклеарните боеви глави освен што тоа го направи Велика Британија во поголем обем. САД и Русија со договорот од Москва во 2002 година, се обврзаа да го намалат бројот на разместени стратегиски нуклеарни боеви глави до крај на 2012 година. Двете држави заедно од 1945 година па до 2000 година произвеле преку 120.000 нуклеарни боеви глави. Честите проби на атомските бомби ги рушат сите надежи дека нуклеарното оружје ќе го изгуби своето значење и може да се заклучи дека понатамошниот развој на атомското оружје е на одреден начин покритие за државите кои упорно се обидуваат да произведат нуклеарно оружје. Северна Кореа е најактивна по ова прашање бидејќи по извршените 3 нуклеарни проби, на 9 Октомври 2006 г. – 500 тони сила, втората на 25 Мај 2009 г. – 4 кило тони сила, и третата на 12 февруари 2013 г. – 7 кило тони нуклеарна сила, се заканува дека ќе изврши и четврта проба на нуклеарно оружје. Аналитичарите сметаат дека таа проба ќе се случи во 2015 година. Тука се надоврзува и забраната за производство на фисионен материјал особено во контекст во борбата против нуклеарниот тероризам.

Поминатата 2011 година ќе остане во историјата како момент кога човечкиот разум се соочи со реална опасност од ширење на нуклеарна енергија. Мартовската експлозија во јапонската нуклеарка „Фукушима“ ја соочи планетата после две децении од завршување на „студента војна“ со стравот од самоуништување. Земјотресот предизвика оштетување на нуклеарната електрана и како последица на тоа дојде до најголемо зрачење од II Светска Војна па до

денеска, поголемо и од нуклеарната катастрофа во Чернобил, 1986 година. Се пресметува дека над 10.000 луѓе страдаа од земјотресот и радијацијата повеќе од пола милион се раселени трајно или времено. Какво е нивното здравје времето ќе покаже. После експлозијата неколу држави производители на атомска енергија почнаа да преиспитуваат дали им е потребно производството на таков вид енергија. Две дисциплинирани, организирани и сериозни држави завземаа спротивставени ставови. Германија, сериозно отпочна да размислува за алтернативните извори на енергија а пак Кина, се залага за зголемување на безбедносните стандарди за нуклеарните електрани и не размислува да престане со понатамошно градење на нови реактори. Анализите за степенот на безбедноста во нуклеарката Фукушима покажуваат дека има голем број пропусти во тој дел.

Во светот каде регионалните и локалните војни се секојдневница, случајот со Јапонија го зголеми стравот од воените потреби за нуклеарната енергија. Ова е постојана тема и со неа се оптоваруваат првенствено воените експерти и стратегии во најтесните кругови. Атомската бомба станува тема за широката јавност најчесто во кризни ситуации што предизвикува и воени закани како што беше случајот помеѓу Израел и Иран. Се претпоставува дека Израел располага со ракети наполнети со нуклеарно полнење и почнува да искажува загриженост од развојот на нуклеарната програма на Иран. Иран постојано тврди дека се работи за градење на нуклеарни центри за производство на електрична енергија, но тоа не е убедливо за поголем број држави. Израелците, оној милитантниот дел, за таквата дилема имаат цинично решение: "Бомбардирање на атомските постројки е единствена политика, во неширење на нуклеарното оружје, која е ефикасна". САД, како држава која е водечка во контролата за неширење ОМУ, ја мобилизираа пошироката меѓународна заедница за поголем притисок врз Иран за напуштање на нуклеарната програма.

Светот може да биде спасен од нуклеарна катастрофа ако државите кои поседуваат нуклеарно оружје престанат со производство на истото и да се зголемат напорите за целосно нуклеарно разоружување. Патот до конечната цел односно до сонот за свет без нуклеарно оружје е далечен и во моментов тешко

можен но не и невозможен. Најдоброто би се постигнало со целосно разоружување и од другите видови на ОМУ.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Joseph Cirincione; Jon B. Wolfsthal; Miriam Rajkumar, "Deadly Arsenals : nuclear, biological and chemical threats", Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 2006.
- Kurt M. Campbell; Robert J. Einhorn; Michell B. Reiss, "The Nuclear Tipping Point :Why States Reconsider Their Nuclear Choises", Brookings Institution Press, Washington, D.C. 2005.
- David J. Whittaker, "Terrorism: Understanding the Global Threat", Pearson Education Limited, 2007.
- John Baylis; James Wirtz; Colin S. Gray and Eliot Cohen, "Strategy in the Contemporary World", Oxford University Press, 2008.
- Martin Van Creveld, "The Transformation of War", 2009. За македонското издание Табернакул. Првобитно издадено од Free Press a Devision by Simon and Schuster, inc.
- Odri Kurt Kronin I Dzjems M. Luds, "Napad na Terorizmot: Elementi Na Grandiozna Strategija", Nampres,2009. Odobren prevod na macedonski.
- Peter Hough, "Understanding Global Security", 2009. За македонското издание Табернакул, Одобрен превод на англиското издание на Routledge, член на групацијата TaylorandFrancis.
- Gerard Chaliandet Arnaud Blin, "Historie du Terrorisme: DeL' Antiquitea AlQaida", 2008. За македонското издание Табернакул, Bayardeditions.
- Graham Allison, "Nuclear Terrorism: The Ultimate Preventable Catastrophe", London: Times Books, 2004.
- Richard L. Garvin, "Nuclear and Biological Megaterrorism", 27 th Seassion of the international Seminars on Planetary Emergencies, Aug. 21. 2002.
- Tomas I. Friedman, "The Hummilation Factor", New York Times, Nov. 9.2003.
- Jessica Stern, "The Ultimate Terrorists", Cambridge, MA: Harvard University Press,2000.
- Jessica Stern, "Terror in the name of God :Why Relgious Militants Kill", New York:Ecco,2003.
- Bruce Hoffman, "Inside Terrorism", New York :Columbia University Press, 1998g.
- Jonathan Stevenson, "Counter-terrorism:Containment and Beyond", Adelphi Papers, London:International Institute for Strategic Studies,2004.

- Weston Konishi, "The Case for Deterrence in the Anti-Terror Campaign", June.2002.
- Michael A. Levi, "Deterring Nuclear Terrorism", Issues in Science and Technology, Spring 2004.
- Aaron D., "Three Years After: Next Step in the War on Terror, 2005.
- Leonard Spector, "Nuclear Proliferation Today", New York: Vintage Books, 1984.
- Taylor R., "Bioterrorism special report, All Fall Down", New Scientist, 11 May, 1996.
- Марина Малиш Саздовска, "Еколошка Криминалистика", График Мак Принт, Скопје, 2007.
- Трајан Гоцевски, "Унификација на системите во услови на глобализација", Филозофски факултет-Скопје, 2008.
- Горан Зенделовски, Зоран Нацев, Универзитет "Св. Кирил и Методиј". Филозофски факултет. ,Скопје, 2014 г
- Анастас Лакоски, "Нуклеарно Оружје",Универзитет "Св. Кирил и Методиј", Скопје, 2002.
- Митко Котовчевски, "Национална безбедност на Република Македонија -1", Македонска цивилизација, Скопје,2000.
- Иван Бабановски, "Оружје за масовна деструкција", CityPrint , Скопје,2010.
- Тони Милески, Трајан Гоцевски, Жанет Ристоска, "Глобализацијата, мирот и безбедноста", Министерство за одбрана на Република Македонија, Филозофски факултет,Скопје, 2008.
- Лидија Георгиева, " Менаџирање на ризици.", Филозофски факултет., Скопје-2006.
- Тони Милески, " Еколошка безбедност.", Филозофски факултет, Скопје-2006.
- Анастас Лакоски, "Атомско биолошка хемиска одбрана", Скопје, Универзитет Св. „Кирил и Методиј,, 1987.
- Митко Котовчевски, "Современ тероризам", Македонска цивилизација-Скопје, 2002.
- Билјана Ванковска, "Меѓународната безбедност во 21 век: војната е мир, мирот е војна", -Скопје, Бомат графикс, 2007.
- Марина Митревска, "Концептот за хумана безбедност", Современа македонска одбрана – списание број 10. Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје, 2004.

- "НХБ оружје и заштита", Белград 1965 година.
- Radovan Vukadinovic., "Nuklearne strategije supersila", INTRO AUGST CESAREC, OOUR Izdavacka djetalnost, Zagreb, Prilaz JA 57, 1985.
- Тони Милевски, Митко Котовчевски, Оливер Бакрески., "Балканот-безбедносен предизвик за Европа и меѓународната заедница: зборник на трудови од Меѓународната научна конференција одржана во Охрид 1-2 Октомври 2010-Скопје, Филозофски факултет-2011.
- Оливер Бакрески., "Државните органи и одбраната", Македонска ризница, Куманово, 2002.
- Зоран Нацев,Радко Начевски., "Војна, мир и безбедност", Македонска ризница-Куманово, 2000.
- Митко Котовчевски., "Борба против тероризмот", Македонска цивилизација, Скопје- 2004.
- Милан Димитровски., "Заштита од хемиско- биолошки тероризам", Соларис Принт-Скопје, 2011 година.
- Митко Котовчевски, "Извори на загрозување на мирот и на националната безбедност",Балкански центар за мир, Напредок, Тетово, 1999 година.
- U.S. Department of the Army, NATO Handbook on the Medicals Aspects of NBC Defensive operations (Washington, D.C. 1966) HQ, DA; Textbook of Military Medicine: Medical Aspects of Chemical and Biological Warfare (Washington, D.C.:Borden Institute, Office of the Surgeon General, 1997).
- Frederik Sidell, William Patrick and Thomas Dashiell, "Jane`s Chem-Bio Handbook", (Alexandria,Va.: Jane`s Information Group, 2000).
- Andrey Kurrn Cronin, "Behind the Curve: Globalization and International Terrorism", International Security 27. No.3(winter, 2002/2003)
- Western Balkans Security Observer-number 6., July-September., 2007.
- Martha Crenshaw, "Why America? The Globalization of Civil War", Current History (December 2001).
- Victor D. Cha, "Globalization and the Study of International Security", Journal of Peace Research 37. No.3(2000).
- Rosemary H.T.O`Kane, "Terrorism", Pearson Education limited, 2007.
- Protivnuklearno, Hemisko I Biolosko Obezbedjene- priracnik za vojne akademije, Vojnoizdavacki zavod, Beograd, 1976.

- Robert J. Bunker, Non-State Threats and Future Wars, Frank Cass & Co. Ltd All rights reserved, 2003.
- Zlatko Rendulic, "Svemirski oruzja I rat zvezda", Vojnoizdavacki I novinski centar,1998(Beograd: Vojna stampanja).
- Ванчо Кенков., "Научниот, технолошкиот и техничкиот развој и нивното влијание врз современото војување и воената вештина.", Современа македонска одбрана- списание бр. 16., Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје,2007
- Билјана Ванковска., "Поврзаноста на хуманата и еколошката безбедност: дијалогмеѓу светскиот центар и периферијата.",Современа македонска одбрана-списание бр. 16, Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје,2007.
- Слаѓана Божиновска., "Трансатланските односи: релација меѓу моќ и слабост или комплементирани односи?.", Современа македонска одбрана-списание бр. 16, Министерство за одбрана на Република Македонија,Скопје, 2007.
- Синиша Даскаловски., "Новата конфликтна средина и нејзините импликации на конвенционите сили.", Современа македонска одбрана-списание бр. 16, Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје,2007
- Фросина Ташевска-Ременски., " Регионалниот безбедносен комплекс и исламскиот фундаментализам како закана за регионалната и глобалната безбедност.", Современа македонска одбрана-списание бр. 15, Министерство за одбрана на Република Македонија,Скопје,2007.
- Благоја Марковски., " Безбедноста во процесот на транзиција.",Современа македонска одбрана-списание бр. 15, Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје,2007.
- Ванчо Кенков., "Новите технологии и нивната примена во современите војни", Современа македонска одбрана-списание бр. 15,Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје, 2007.
- Методи Хаџи-Јанев., " Разбирањето на современиот тероризам преку концептот на Ал- каеда.", Современа македонска одбрана-списание бр. 15, Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје,2007.
- Митко Котовчевски., "Прирачник за заштита од тероризам и насилнички криминал.", Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје, 2005.
- Виолета Панзова., "Прирачник за изработка на студентски трудови., Филозофски факултет", Скопје, 2005, година.

- Фросина Ташевска-Ременски., "Стратегискиот одговор на НАТО и ЕУ на тероризмот.", Современа македонска одбрана-списание бр. 17, Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје, 2008.
- Мухамед Рацај., "Нуклеарна енергија и национална безбедност.", Современа македонска одбрана-списание бр. 17, Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје, 2008.
- Тања Михајловска., "Поврзаноста на тероризмот и организираниот криминал.", Современа македонска одбрана-списание бр. 10, Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје, 2004.
- Митко Котовчевски., "Национална безбедност на Република Македонија.", д-2, Македонска Цивилизација, Скопје, 2000.
- Митко Котовчевски., "Национална Безбедност на Република Македонија.", д-3, Македонска Цивилизација, Скопје, 2000.
- Злате Димовски, "Тероризам", Графотранс-Скопје, 2007
- National Strategy for Combating Terrorism, The nature of the terrorist threat today, USA Government, 2003.
- Various articles in the journal Terrorism and Political Violence
- United Nations, "A More Secure World: Our Shared Responsibility, Report of the High-Level Un Panel on Threats, Challenge", Dec. 2. 2004.
- Johnston's archive, <http://www.johnstonsarchive.net/terrorism/>
- <http://www.memri.org/bin/articlesCgi?Area=jihad&ID=sp38802>. Al-jazirahtv Broadcasts: Usama Bin Ladin's 1998 interview with Jamal Ismail in Arabic, 20 Sep. 2001.
- Anthoni Lake, "Six Nightmares: Real Threats in a Dangerous World and How America can meet them", (Boston, MA: Little, Brown, 2000).
- Richard L. Garvin, "Nuclear and Biological Weapons" 27th Season of the international Seminars on Planetary Emergencies, Aug. 21, 2002.
- <http://www.Fas.org/rlg/020821-terrorism.htm>, part of which appears as "The technology of Megaterror", Technology Review, Sep 1, 2002
- US Commission on National Security in the 21st Century (chaired by former US Senators Gary Hart and Warren Rudman), New World Coming: American Security in the 21st Century, Sep. 1999.
- Michael D. Intrigator and Dagobert I. Brito, "The Potential Contribution of Psychology to Nuclear War Issues," American Psychologist, 43, Apr. 1998 pp. 318-21.

- J. J. Paust, "Preliminary Thoughts-on terrorism", American Journal of International Law-No.3-1974.
- Todd Sandler, "Fighting Terrorism:What Economics Can Tell Us", Challenge, 45, 2002.
- Abu Gheith "Why We Fight America:Al-Qa`ida Spokesman Explains September 11 and Declares Intention to kill 4 million Americans with Weapons of Mass Destruction", MEMRI, No. 388, June 12, 2002, <http://www.memri.org/bin/articles>.
- Матерјали од интернет-2011: WMD-Weapons of Mass Destruction; NBC-Nuclear, Biological and Chemical weapons; Deadly Arsenals; Proliferation and Non-proliferation of WMD; Missile Proliferation; Globalization; Global Security, Terrorism...
- Wikipedia, the free encyclopedia
- Chamberlain G: How Al Qaeda plotted to kill 80.000 in Jordan, 29-4-2004.
- Strategic Insights, Volume V, Issue 6 (July 2006), by Alexander H. Montgomery
- The Report of the Commission on the Prevention of WMD Proliferation and Terrorism
- The Lugar Survey on Proliferation Threats and Responses<http://www.nytimes.com/2005/03/21/international/asia/21nukes.html?pagewanted=2&r=1>
- <http://www.scribd.com/doc/8575220/WORLD-AT-RISK-Nuclear-Proliferation-and-Terrorism>
- <http://cns.miis.edu/npr/pdfs/ogilvi41.pdf>
- <http://www.acronym.org.uk/docs/1103/doc03.htm>
- <http://www.icj-cij.org/icjwww/icaes/iunan/iunanframe.htm>.
- See Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction, Apr. 10, 1972, at <http://www.state.gov/t/ac/trt/4718.htm>
- See Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction, Jan. 13, 1993, at <http://www.state.gov/t/np/trty/16286.htm>
- Harvard/Sussex Program on CBW Disarmament and Arms Limitation, Draft Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Developing, Producing, Acquiring, Stockpiling, Retaining, Transferring, or Using Biological or Chemical Weapons,

- <http://fas-www.harvard.edu/~hsp/crim01.pdf>
- G8 Global Partnership Against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction, July 27, 2002, <http://justice.policy.net/relatives/20760.pdf>
- http://www.un.org/disarmament/HomePage/about_us/aboutus.shtml
- <http://www.ctbto.org/>
- <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NWFZ.shtml>
- Announcement of Withdrawal from the ABM Treaty", White House press release
- Ivo H. Daalder (May 1987). "A tactical defence initiative for the Western Europe?"
- The Future of Russian-US Strategic Arms Reductions: START III and Beyond" joint U.S.-Russian meeting, February 2-6, 1998 "
<http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPT.shtml>
- Chirac: Nuclear Response to Terrorism Is Possible, Washington Post article dated 20 January 2006
- U.S. Special Representative for Nuclear Nonproliferation Christopher Ford, "Disarmament and Non-Nuclear Stability in Tomorrow's World," remarks to the Conference on Disarmament and Nonproliferation Issues, Nagasaki, Japan (August 31, 2007)
- J. B. Tucker, Verifying the Chemical Weapons Ban: Missing Elements, Arms Control Today (Jan./Feb. 2007), at <http://www.armscontrol.org>
- <http://www.fas.org/nuke/control/cwc/index.html>
- <http://www.opbw.org/>
- <http://www.iaea.org/>
- <http://www.un.int/usa/a-59-766.pdf>
- <http://www.acronym.org.uk/docs/0706/doc27.htm>
- Ambassador Richard Boucher, "International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism," State Department press statement, April 13, 2005, - -
<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2005/44603.htm>

- "New Convention Against Nuclear Terrorism Bolsters Global Framework," International Atomic Energy Agency staff report, April 14, 2005, http://www.iaea.org/NewsCenter/News/2005/conv_nuclterror.html
- www.ceip.org/files/pdf/wp29.pdf
- See M. Krepon, 2001, Moving from MAD to Cooperative Threat Reduction, Stimson Report no. 41, Washington, DC, Henry L. Stimson Center, at www.stimson.org/southasia/pdf/MADtoCTR.pdf (accessed 27 April 2004).
- See, for example, M. Krepon and Z. Haider (eds), 2004, Reducing Nuclear Dangers in South Asia, Stimson Report no. 50, Washington, DC, Henry L. Stimson Center, at www.stimson.org/southasia/pubs.cfm?ID=92 (accessed 28 April 2004).
- See also reports by the Kashmir Study Group, at www.kashmirstudygroup.com (accessed 28 April 2004) and the International Crisis Group, at www.crisisweb.org/home/index.cfm?id=1268&l=2 (accessed 28 April 2004).
- See United Kingdom, Ministry of Defence, 2003, A Summary Report by the Ministry of Defence on the Role of Historical Accounting for Fissile Material in the Nuclear Disarmament Process, and on Plutonium for the United Kingdom's Defence Nuclear Programme, September, at www.mod.uk/publications/nuclear_weapons/accounting.htm (accessed 27 April 2004).
- United Kingdom, 2003, Verification of Nuclear Disarmament: First Interim Report on Studies into the Verification of Nuclear Warheads and Their Components, at www.awe.co.uk/Images/n0333117_tcm6-1769.pdf
- http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/10/28/the_next_steps_on_nonproliferation
- <http://www.iaea.org/newscenter/focus/actionplan/>
- <http://cns.miis.edu/inventory/index.htm>
- <http://www.iiss.org/publications/survival/survival-2010/year-2010-issue-2/nato-nuclear-policy-and-euro-atlantic-security/>
- http://www.bellona.org/english_import_area/international/russia/waste-mngment/ipwg/26340
- <http://www.state.gov/t/isn/rls/rm/182390.htm>

- <http://www.canadainternational.gc.ca/g8/summit-sommet/2011/Annex6-Report-G8GlobalPartnershipAgainsttheSpreadofWeaponsandMaterialsofMassDestruction.aspx?view=d>
- <http://cits.uga.edu/about/index.html>
- <http://armscontrolcenter.org/>
- <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub652.pdf>
- <http://www.state.gov/t/isn/c10390.htm>
- <http://www.cdi.org/pdfs/psi.pdf>
- Our Global Neighborhood, The Report of The Commission on Global Governance, New York, 1998g.
- http://inec.usip.org/search/apachesolr_search/global%20security
- <http://www.tinmore.com/security-def.php>
- <http://www.iaea.org/newscenter/focus/nuclear-safety-action-plan>
- <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=491>
- <http://www.cfr.org/proliferation/strengthening-nuclear-nonproliferation-regime/>
- http://www.stanleyfoundation.org/courier/Courier_67.pdf
- <http://www.nti.org/analysis/articles/april-2010-nuclear-security-summit/>
- <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20Nuclear%20Posture%20Review%20Report.pdf>

КРАТЕНКИ

AQK - A.Q. Khan мрежа за пролиферација.

АБР- Анти-балистички Ракети.

БОТ – Бојни отрови.

БИП – Безбедносна Иницијатива против Пролиферација.

БНД – Германска Сојузна Разузнавачка Служба.

Г-8 – Групата на осум држави лидери.

ДНА–Деоксирибонуклеинска киселина.

ДОД – Министерство за Одбрана.

ДИА – Агенција за Одбранбено Разузнавање.

ДАБР – Договор за Анти-балистички Ракети.

ДОСОО(САЛТ 1)– Договор за Намалување на Стратегиско Офанзивно Оружје.

ДОСОО (САЛТ 2) – Договор за Намалување на Стратегиско Офанзивно Оружје.

ДЕТ – Генерален Детекторат за Енергија и Транспорт.

ЕМП – Електромагнетен Пулс.

ЕМИ – Електромагнетен Импулс.

ЕУ – Европска Унија.

ИНТЕРПОЛ – Интернационална Полициска Организација за спречување на криминал.

ИРА – Ирска Републиканска Армија.

ИБР – Интерконтинентални Балистички Ракети.

КЗРОН – Канцеларија за Разоружување на Обединетите Нации.

МААЕ – Меѓународна Агенција за Атомска Енергија.

МГД – Мерки за Градење на Доверба.

НХБ – Нуклеарно, Хемиско и Биолошко оружје.

НАТО – Северноатланска Алијанса (Сојуз).

НВО – Невладини Организации.

ОМУ - Оружје за Масовно Уништување.

ООН – Организација на Обединетите Нации.

ОБСЕ – Организација за Безбедност и Соработка во Европа.

ОАЕ – Обединети Арапски Емирати.

РРУ – Радиолошки Распрснувачки Уред.

РРУУ – Радиолочки Распрснувачки Уништувачки Уред.

СБУ – Служба за Државна Безбедност на Украина.

САД – Соединети Американски Држави.

СДЗТ – Сеопфатен Договор за Забрана на Тестирање.

СЗНО – Слободни Зони без Нуклеарно Оружје.

СТАРТ I – Договор за Намалување на Стратегиско Оружје 1.

СТАРТ II – Договор за Намалување на Стратегиско Оружје 2.

СТАРТ III – Договор за Намалување на Стратегиско Оружје 3.

ФБИ – Федерално Истражно Биро.

ХБРН – Хемиско, Биолошко, Радиолошко и Нуклеарно оружје.

ХЕУ – Високотбогатен Ураниум, U-235.

ХБРНЕ – Хемиско, Биолошко, Радиолошко, Нуклеарно и Високо-плодни експлозиви.

ЦИА – Централна Разузнавачка Агенција.

ПРИЛОЗИ

Табела 1. Споредбени ефекти од биолошки, хемиски и нуклеарни оружја употребени против САД:³¹⁴

Простор на покривање (sq km)		Смртност земена на 3000-10000 луге по (sq km)
Употребено оружје во		
Војна		
-Хемиско: 300 kg. Sarin		
Нервен гас со густина од 70 kg/m ³	0,22	60-200
-Биолошко: 30kg. Anthrax		
Спори со густина од 0,1mg/m ³	10	30.000-100.000
-Нуклеарно: едно 12,5 КТ		
Нуклеарно средство постигнува 5 lbs/inch ³ над притисок.	7,8	23.000-80.000
-1.0 megaton хидрогенска бомба	190	570.000-1.900.000
-употребено едно авионско исфрлање		
-1000 kg. Sarin нервен гас или 100 kg. Anthrax спори		
чист сончев ден со слаб ветер		
Sarin	0,74	300-700
Anthrax	46	130.000-460.000
-Наоблачен ден или ноќ		
Умерен ветер		
Sarin	0,8	400-800
Anthrax	140	420.000-1.400.000
-Јасна мирна ноќ		
Sarin	7,8	3.000-8.000
Anthrax	300	1-3 милиони

³¹⁴ <http://csis.org/files/media/csis/pubs/biotechterrorasym.pdf>

Табела 2. Процена на човечки губитоци од биолошко оружје, ослободено со аеросол механизам (воздушен).³¹⁵

	Ослободена количина	Проценета смртна Штета (губиток)
ANTRAX	100 kg. Спори употребени во Вашингтон D.C	130.000-3.000.000
CUMA	50 kg. Pestis употребени Врз град од 5 милиони Население	150.000 инфицирани 36.000 мртви
TULAREMIJA	50 kg. F.Tularensis Употребени врз град од 5.000.000 население	250.000 онеспособени 19.00 мртви

³¹⁵ <http://biotechnologie.casaccia.enea.it/files/3527307869.pdf>

Табела 3. Можни терористички групи кои имаат сила за употреба на ОМУ против САД.

Група	Опис	Можен повод
Невладини ³¹⁶ спонзорирани терористи	Тие се групи кои оперираат автономно и немаат потпора од ниедна влада. Тие групи може да бидат транснационални, тие не се гледаат себеси како граѓани на ниедна земја и групите оперираат без почитување на народните граници и тие го извршуваат транснационалниот тероризам. Типична: Ал-Каеда терористичка организација.	Терористичка организација која ја изгубила потпората (подршката). Терористичка организација која се обидува да го придобие јавното внимание со прибегнување кон повисоки граници на тероризам резултирани со масовни несреќи
Владини ³¹⁷ Спонзорирани Терористи	Интернационални терористички групи кои генерално оперираат независно, но и подржани и контролирани од една или повеќе влади како дел од платена (сурогат) војна против нејзините непријатели САД ја означиле Куба, Иран, Либија, Северна Кореја, Судан и Сирија, како Државен спонзоран тероризам.	Да се поткопа (ослаби) полицијата (САД) и нејзината моќ и САД да ја смени нејзината политика

³¹⁶ <http://globalgeopolitics.net/arc/2002-08-29%20Fogelquist-Qaeda.htm>

³¹⁷ <http://www.cubanet.org/htdocs//ref/dis/05210201.htm>

Табела 4. Технички тешкотии за производство на нуклеарното, биолошкото и хемиското оружје.³¹⁸

	Нуклеарно	Биолошко	Хемиско
Сировини	Ураниум, достапен оксид плутониум и Збогатен ураниум Раширени во Нуклеарните програми.	Потенцијални биолошки сировини достапни локално или интернационално од природно или Комерцијално производство.	Хемикалии достапни за комерцијални цели, со исклучок на нервни гасови за кои се зголемува можноста за производство.
Научно технички персонал	Потребни се различни експерти.	Софистицирани истражувања и развој. Индустриски микробиолошки персонал-достапен.	Органски хемичари и хемиски инженери – достапни.
Изградба на центри	Скапо и предизвикувачко. Електричните реактори можат да се променат за производство на плутониум.	Со појавата на биотехнологијата се зголемува можноста за производство.	Изградба на центри е лесно. Прилагодување на постоечки комерцијални хемиски центри
Коментари	Црниот пазар располага со материјали или со готово оружје	Биолошките организми се поевтини и полесни за производство.	Легитимните комерцијални центри може да произведат хемиско оружје

³¹⁸ http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/documented_briefings/2005/RAND_DB457.pdf

Табела 5. Статус на држави со нуклеарно оружје 2005 година.³¹⁹

ПОЗНАТ СТАТУС	НУКЛЕАРНИ БОЕВИ ГЛАВИ
Кина	410
Франција	350
Индија	75-110 ³²⁰
Израел	100-170 ³²¹
Пакистан	50-110 ³²²
Русија	16.000
Велика Британија	200
САД	10.300
ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРОГРАМИ ЗА РАЗВОЈ НА НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ	ВКУПНО: 27.600
Иран	/
Северна Кореја	/

³¹⁹ Carnegie Endowment for International Peace, www.ProliferationNews.org

³²⁰ Се претпоставува дека Индија има средства и сили да произведе помеѓу 75-110 нуклеарни боеви глави. Статусот на оваа држава е сеуште непознат, се се сведува на претпоставки.

³²¹ Израел е осомничен дека поседува доволно нуклеарен материјал за производство околу 100-170 нуклеарни боеви глави. Статусот на оваа држава сеуште е непознат, се се сведува на претпоставки.

³²² Пакистан можат да продуцираат до 110 нуклеарки. Нуклеарното оружје на оваа држава сеуште е непознато. Статусот е потенцијален.

Табела 6. Статус на држави со хемиско оружје 2005 година.³²³

Држави осомничени дека поседуваат хемиско оружје	Држави кои ги уништуваат сопствените залихи од хемиско оружје
Кина	САД
Египет	Русија
Иран	Индија
Израел	Јужна Кореја
Северна Кореја	Либија
Сирија	Албанија

Табела 7. Статус на држави со биолошко оружје 2005 година.³²⁴

Држави кои поседуваат биолошко оружје	Држави осомничени дека поседуваат биолошко оружје	Држави кои претставуваат потенцијална закана за развој на био-оружје
Северна Кореја	Кина	Индија
Израел	Иран	Пакистан
Русија	Египет	/
/	Сирија	/

³²³ Carnegie Endowment for International Peace, www.ProliferationNews.org

³²⁴ Carnegie Endowment for International Peace, www.ProliferationNews.org

